

ČASOPIS MAĆICY SERBSKEJE

1915.

Redaktor:

Stud. radž. prof. dr. Ernst Muka,
konrektor a komtur rjadow Danila a sw. Sawy atd.

Lětnik LXVIII.

Zešiwk I.

(Cyłego rjada číslo 132.)

Budyšin.
Z nakładem Maćicy Serbskeje.

ČASOPIS MAĆICY SERBSKEJE

1915.

Redaktor:

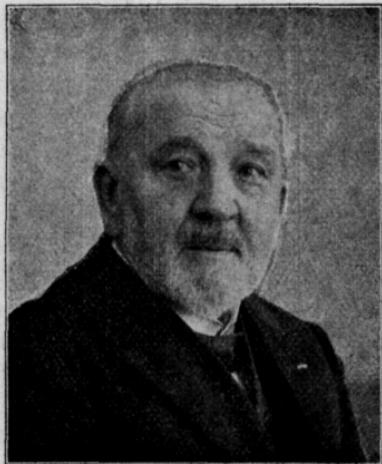
Stud. radž. prof. dr. Ernst Muka,
konrektor a komtur rjadow Danila a sw. Sawy atd.

Lětnik LXVIII.

Zešiwk I.

(Cyłeho rjada číslo 132.)

Budyšin.
Z nakładom Maćicy Serbskeje.

† **Karl August Kubica.**

Wótšowašski rukopis.

Podał dr. Ernst Muka.

Při swojich pućowanjach po přeněmčených stronach Delnjeje Łužicy wuslědžich na farje we Wótšowašu pola Gubina (ně. Atterwasch, Kreis Guben) wjetši delnjoserbski rukopis, wobsahujcy duchowne spěwy za cyrkwinsku službu z přidawkom z lěta 1615, kotryž ma wosebje za delnjo-serbsku dialektologiju wěstu wažnosć. Škoda jenož, zo we nim Gubinska narěč njeje čista, ale zo je mjenje bôle měšana, za tym hač přenjotny serbski přełožk tych němskich kěrlušow, kiž bu wužity za wotpisk, z Khoćebeuz-skeho abo druhich delnjoserbskich wokrjesow pokhadža. Rukopis w 4º abo štwarzoweho formata, do kože derje zwjazany, ma tole němske napismo:

Geiſlīche Lieder | D. M. Lutheri | und anderer frommer Christen | nach ordnung der Jar Zeit mit | Collecten und gebetten | New Zugericht mit einem | Sondern Register was auf | Jedem Sontag und Fest Zu | Singen Sej. | Anno 1615.

Strony rukopisa, wot jeneje a teje sameje ruki pisaneho, njejsu čisłowane. Pisař njeje so mjenował, bě pak najscherje tehdyši cyrkwjenc (kantor) abo wučeř Wótšowašski. Pismo je khětro špatne kurrentne; jenož na 1. a 2. stronje po napismje je z lěpšim, haj dobrym kenclickim pismom napisana krótka serbska raňša modlitwa, wěsće wot toho-sameho pisarja. Prawopis je tehdyši špatny a njestajny.

Wobsah rukopisa je tónle: 1. Adventske a hodowne kěrluše (prěni: Něnt pšízo tych tatanow strowé). — 2. Kěrluše wo čerpjenju a wumrěcu Jezom Khrysta (prěni: Jak Jezus na kšicy stojas̄o). — 3. Wo horjestaēu a donjebjaspeću Jezusa Khrystusa. — 4. Kěrluše k hlownym stawam křesćijanskeje wěry (Bože džesać kaznjow. Wěrywuznaće. Wótčenaš. Křćenica. Bože wotkazanje). — 5. Kěrluše za khorych; smjertne a pohrebne kěrluše. — 6. Serbska litanija. — 7. Přidawk: a) Mały Lutherowy katechismus, b) Wselake modlitwy.

Napisy tych jednotliwych serbskich kěrlušow, modlitow atd. su wšitke němske a z džela tež laćanske, z čerwjenej

tintu pisane; tež prěnje abo někotre prěnje slova kóždeho hrónčka (štučki) so z čerwjenym pismom wuzběhuja. Při štyrjoch spěwach su hłosy připisane z dypkami, tehdy wužiwanymi a to k spěwam: 1. Jadno źišetko nam se jest narožilo. — 2. *Victimae Paschali*: 'Štety my wesele spi-wamy. — 3. *Introitus resurrectionis*: Ja som stanuł a som hyšće pôla tebe. — 4. *Kyrie Paschale*: Kněžo bóžy stwórišel.

Rukopis maju debić wobrazki, wot pisarja z čerwjenymi a čornymi smužkami a dypkami jara primitivne wobrazowane; je jich z cyła sydom po rukopisu rozdělenych: 1. wobraz: Khrystus z rowa stawa. — 2. wobr.: Khrystus na křížu: k jeho nohomaj Jan a Marja a wyše njeho Swjaty Duch. — 3. wobr.: Muž a žona jako mnich a mniška, kotrejž čělo a dušu, ze sobu so bědžacej, před-stajatej, ke kěrlušej: Nint, kseséjany, pôsluchajšo, kak duša a sělo hew pšešiwo sebe wójujetej. Sělo prawi: — Duša prawi: — 4. wobr.: Pjeć wosobow, wot kotrychž 3 za blidom sedža, ke kěrlušej wo bohačku a khudym Lazaru. — 5. wobr.: Zaso Khrystus na křížu a z bokow kříža Jan a Marja (trochu wjetší, hač 2. wobr.). — 6. wobr.: Kemše w cyrkwi: farař na klětce, spody na ławkach 3 wosoby, zezady stołpa čert, ke spěwej wo kresc. cyrkwi. — 7. wobr.: Muž so modli a spody njeho je čert widžeć, k raňej modlitwje.

Prjedy hač wo Gubinskej narěči rukopisa pojednam a słowničk jeho słowniskich wosebitosców zestajam, cheu někotre spěwy, prěni džél Lutheroweho małeho katechisma a někotre modlitwy z džela w jeho njedospołnym prawopisu ze šwabachskimi pismikami, z džela w přepisku do analogiskeho prawopisa tu podać.

A. Texty Wótšowaškeho rukopisa.

I. Kěrluše.

1. *De gloriosa resurrectione Jhesu Christi fili Dei.*

Stanuł hejt gøre Šheſom Chriſt, all all
Theg ſchego Sweta Wumoschnič, all.

Könſch nuſu a Smersch ſcherpel hejt, all
Sauschylních luſchow grechý, all.

Theñ Janſchel prawaſcho kmaryahni, all.
Šheſom Wy pytaſcho: Theñ neh hew, all all.

Wohn hest wodt Smerschý gore stal, all.
Gledahscho: Tosch won hest laschal, all.

Thym poſlam Savorvedahscho, all.
Yeg Beſne gore Stawane, all. all.

Nynt Wahthch Nastrowich Swetkach, all.
Then kins bujchý chwalony kaldoj Baž, all.

Chwalony buschý Jhesom Christ, all. all.
Könsch wot Smerschý gore stanul hest, all.
Amen.

2. Ein Streit des Fleiſches wider den Geiſt.

Nynt Scheszyany poſluchahscho .|. fac̄ tha duscha a thoſchelo .|. hew pscheschywo ſebe Wohnu, .|. Nasemh pſchetze Wohnu mahu .|. a ſchack roſbegnufch Nehmogu. xc.

Leib.

Schelo prawy Ya Som Strowe .|. thych Stundow mahm na Wehle .|. Nehſchly pſchydú lehta truchle .|. Zu ha buſch Stawne weſele .|. ſchafchelnymh luſchtamh Stoyasch zu. xc.

Seel.

Duscha prawy Ya ſchy Nehraschu .|. ach Nehboysch thy ſe boſcheg Sudu .|. thy pſchyfegl ſy Wahdupenu .|. ach Böſch boſchu Wohlu zynysch .|. a Yego Slowu dowerisch. xc.

Leib.

Schelo prawy Ya Som Stolzne .|. pſchy dobrej borschý a Wyne .|. Zu ha buſch ſtarne weſele .|. ſgerzamh a frehamh .|. Zu wahſchysch tham ſkroſchamh. xc.

Seel.

Duscha prawy Nahbogateg muſcha, .|. a ſchlamara thy ſpomenay .|. zosch Szelom a ſbuschu .|. byſch dohele ſahco-paŋ .|. fac̄ Christuſſ Sahm wohtego prawy .|. xc.

Leib.

Schelo prawy Zo ha rohſu .|. ha mahm hystze hew mloge dny .|. Böſch ſe ſyng polepſchach mogu .|. a ſe wott grechow wotſtauaſch .|. gaſch truſloſtz buſcho pſchyberaſch .|. xc.

Seel.

Duscha prawy Thy nemach motzy .|. thy ſy mlody aby starý, thebe hest Zyl hustaweny, Nahwetzor hac̄ Nahſayutra .|. tha Stunda hest ſchy Sahtawona .|. xc.

Schelo prawy .|. Nest posdže abo rahno, ga stoy Svetna
borjcha pschyminio Naden kaldi sahzašnym paže .|. Sahym zu ja
thejch zpnych .|. dokulich ja budu hew budlisch. jc.

Duscha prawy wohno pschyisko then Zaž .|. aſch schelo a
duſcha ſe ſchendujo .|. Zo ſchu gloſchtzotha pomogha .|. thy
derych ſpopelozu wordowach .|. dokulasch wod ſeme ſtworon sy. jc.

Schelo prawy Zo thy mnoh muſchysch tač ſe mnih sah-
nymernostzu ſtyska ach Chryste pomosch mneb doneba, gaſch ſe
truchloſtz pſchybera a Weſelotz wodbera. jc.

Duscha prawy Ma Nejwalam ſmechu .|. bog zo meſch
ſbyte ſertzo .|. Tho ſchelo wohtumro yeſno .|. zolch nest ryhlo
rohſchono .|. thy ſerwam podeschpone. jc.

Schelo prawy .|. o bog mog knež .|. pomosč, aſch je
wohbroſchym k tebe .|. O Svetym duch thy pomosch mneb .|.
thy ſchytzto pſchescherpeſch redne .|. mnoh troſchthun thy Ne-
merne. jc.

Schelo prawy Nynt mahm prawe .|. dokulž Som Ne-
mutzny ſtanve .|. O Bog twoha prawdostz sahma .|. wumos-
cho mnoh wohteg dyabla .|. twoyeg wuhmoſchena dla. .|. jc.

Tač Ma ſwoj kontz tho Spywane .|. bog dat Nahm
grechy wuſnaſch prawe .|. aſch ſe Wohbroſchym ſchylne .|. ga-
buſcho nahm Chrystuž pſchyhahach .|. a Nejmerne weſele Nahm
daſch. jc.

3. Najlepje po nazynku a rhytmu je so tónle přeco
hiſče jara njedokonjany ſpěw radžíl:

(Ein andersch aus dem 24. Cap. Maty. Gott hat das Evangelium jc.)

Bog jest nam swojo ſłowo dał
Za tym ſe 'šym źeržaś kazał,
Z tym pak ten swět nic ſieroži,
Won ſe na to ſnewobroſi:
To jest jadno znaſe pſed ſudnym dñom.

Nicht za tym pak nic ſepraſa,
Chłoſcota nint wętſu móć ma,
Ta jest 'šyken swět nutš 'zeļa,
Skobodnych 'šknych wucyňla. To jest atd.

Swět bódre ſeſi rozleca
'Šaku ſnewinu napora,
Móžo mudru radu zebadaš
'ſen dobytk ſebe pſiporaš. To jest atd.

'Še bóže ſłowo chwalimy,
Mało ſe z teg polěpſamy,

Bog pšež to bužo sromošon,
A z našym směchom wobdaón. To jest atd.

Ta chłošcota nint pšíbéra,
Chudym žebrakam dobéra,
Jest draše braše wélike
Pšed bogom nicht ňelěka se. To jest atd.

Skodu nint cyňe wéliku,
Cerkwine dobytki zbrane su,
Ten chudy derbi puščiš kus
Ze swójich wélgie głodnych wust. To jest atd.

Wóni derbe drogo zaplašiš,
Takich dobytkow ňepožyś,
Wóni tam nic ňewodaju,
Jich šežki znoj k sebe póraju. To jest atd.

Nicht z bogom knězom ňeroži,
Za cesću ten swět 'šen smérzi;
'šude se kněži gerdosć zla,
toriš, dgaś ňej jim sromota. To jest atd.

Prawa lubosć jest zagasła,
Złoſejow 'šude pšíbuwa,
ten swět jest pełny tořenja,
Chwalon jest ten, kenž złoto ma. To jest atd.

Ten swět óoco se wucyś daś,
Daniž z bóžym słowom se troštowaś,
Jest žraše žrěše wélike,
Ma ninto 'šude wětšu cesć. To jest atd.

A ňejsu nic wěcy nawukli,
Jak swójo žyweńe wesc' zlę;
'šykneje zlosći pełne su,
Tu wopokažu každemu. To jest atd.

Teg dla słuńco swójo swětlo straší,
'šu zlosć tym ňebožnym lubi,
Nemožo wěcy pšíkšywaś
Derbi se pšed tym zastawjaś. To jest atd.

Měsec a gwězdy tužne su (tuže se)
A swěše wélgie žałosné,
Nekše tej zlosći pšiglědaś,
Ksě raži tego liche buś. To jest atd.

Zemja nemožo donosys,
 Takich ňebožnych došerpeš
 Tegdla, kněžo, gžiwaj (třídnwaj) k nam,
 Twojim kſesćijanam pomogaj sam
 A pſíz skoro ze swójim sudnym dñom.

II. Lutherowy mały katechismus.

Pósluchajſo na te 5 štuk naſeje kſesćijańskeje wucby
 teg katechismusa.

Pósluchajſo nejperwej na te 10 bóže kazni.

Ta perwa bóža kazń: ty nederbiš žednych drugich
 pſibogow měs pšeſiwo mño!

Ta druga bóža kazń: Ty nederbiš tego ména bóžeg
 nenucne abo něprawe do twójich wust braś!

Ta tšeſa bóža kazń: Ty derbiš ten swěty źeń swěſiš!

Ta ewarta bóža kazń: Ty derbiš twojog nana a
 twóju maš wa ksći źeržaś, až se ſi dobré pojzo a ty jadno
 dluwike žyweńe změjoš na zemi.

Ta pěta bóža kazń: Ty nederbiš mordowaś!

Ta ſosta bóža kazń: Ty nederbiš hurſtwa daniž ehe-
 brachaſtwa trybowaś!

Ta ſodyma bóža kazń: Ty nederbiš kradnuś!

Ta wóſyma bóža kazń: Ty nederbiš falſne znaś pſe-
 ſiwo twójog bližseg!

Ta źewěta bóža kazń: Ty nederbiš póžedaś twójog
 bližseg wěže.

Ta źaseta bóža kazń: Ty nederbiš póžedaś twójog
 bližseg ženy, kňachta, źewki, dobytka daniž nie eož
 jego jest!

Coga prawi Bog ten Kněz wót tych žeseſich bóžych
 kazń?

Wón prawi tak: Ja som jaden mócný a surowy bog,
 kenž ja te gréchy tych stařejých doma pytam na tych
 žěſoch až do tſesi a ewarty narod, tym pak eož mño lu-
 buju a móje kazni źerže, cynam ja dobré až do tuwzynt
 narodow.

Ninto folgujo ta druga ſtuka naſeje kſesćijańskeje
 wucby, kótara jest ta wěrizna:

Ja wěru we boga wóſca nejmocnejſego stwóriſela ňe-
 bja a teje zeſme, a we Jezom Christa jego jadneg syna naſeg

kněza, kenž jest pódjety wót swětego ducha, naroził se wót knězny Marije, šerpeł martru spόdy Poncijo Pilato, kśicowan, wumřeł, zakopan, dołoj stypił k heli, na tšeši źeň góre stał wot humarłych, góre stypił na ňebjo, tam sejzi na prawej ruce Boga tego nejmocnejšego wóscia, wót kóta-rego wón pšíš bužo, a sužiš žywych a wumarłych.

Ja wěru tež we Boga swětego ducha, we jadnu ksesći-jański cerkej, zgromażeńe tych swětych, wódawańe tych gręchow, góre-stawańe tego šěla a pótom casnem to ni-merne žyweńe. Amen.

Ta tšeša štuka jest ten wóscynas.

Wóscy nas, kenž sy na ňebju, wuswěsone buži twójo mě, pšíži k nam twójo krajeſtwo, twója wóla se stani jak na ňebju, tak tež hew na zemi, daj nam, bog, žins naš 'šedny klěb, a wódaj nam naše winy, jak my wódawamy našym winikam, a ňeweži nas we złe spytowańe, ale wu-možy nas wót 'syckego złego, pšeto až twójo jest to krajeſtwo, twója jest ta móc a ta cesć wot nimerstwa až k nimerstwu. Amen.

Nint folgujo ta cwnarta štuka wót teg sakramenta teje katki abo swětego dupeńa.

Christus prawi k swójim pósłam Matei a Marci na tom slědnenm stawé:

Žišo tam wa ten ceły swět a wucyśo 'syknych tata-now a dupišo jich wa tom mneū tego wóscia, syna a tego swětego ducha; ktož wěri a bužo dupony, ten bužo zbóžny, ktož pak ňewěri, ten bužo zaklěty. Amen.

Ta pěta štuka ma wa sebe te słowa wót teg sakra-menta tego wołtarja, kótare nam wopišu te swěte evange-listy Matejus, Markus, Lukas a ten swěty pósł Paulus.

Naš kněz Jezus Christus, wa tej nocy, jak wón bu pše-rażon, won waze ten klěb, žékowašo se, łamašo jen, a da swójim pósłam a ūašo: Wezmišo a jěsćo, to jest mójo sělo, kenž za was bužo dano, to cynišo na mño spořenijacy.

Teje rownosći waze wón ten keluch pó tej weceri, žékowašo se a da jim ten a ūašo: wazmišo a pišo 'sytcy z tego, to jest ten keluch teg noweg a nimerneg wódanka we mójej kšwě, kenž bužo za was pšelata k wódawańu tych gręchow, to cynišo tak cesto, jak bužośo piš, na mño spořenijacy.

Nint folgujo ten drugi źěl teg katechismusa,

Žož nejperwěj to żajtrnejše žognowańe wucone bužo.

..... pótom to wecorne žognowańe

III. Modlitwy.

Na kóncu stoji krótka modlitwa přečiwo Turkam:

O božy syn wěrny cłowek a bog, gžiwaj (fchýwan) ned na našu wěliku nuzu; ten Turk ze swójeju groznośeu 'co-wurodowaś 'sykno twójo ksesćiaństwo! O kněžo, ty sy žgan moccnejšy nežli 'sykno jego wójnsko, gaby hyšče wěcy jego było, teg dla wójuj ty ned za nas, až twójō słowo nebužo hurodowano; ga 'comy twójo swěte mě chwališ hew a tam wa tom nimerstwe, až my nint amen spiwamy.

B. Rěčespytne wosebitosće Wótšowašského rukopisa.

Nic jenož ze wšelakeho abo rozdželnego nałożowanja jednotliwych zynkow, ale tež ze wšelakeho abo njejenajkeho sklonjowanja wěcownikow a słwjesow so jasne spóznawa, zo njeje rěč Wótšowašského rukopisa jenajka a wobstajna, ale wšelakora, zo wona nje poskiča čistu Gubinsku narěč, ale zo je we nim Gubinska narěč z druhimi delnjoserbskimi narěčemi, wosebje z Khočebuzskiej změšana. Haj, tu a tam přikhadźa kěrluš, kiž z wjetša abo nimale přez cylo Khočebuzsku abo Hródkowsku abo Lubinsku narěč poskića a jeno tu a tam w snadnostkach zynkow abo w tym a tamnym wukóncu wěcownika abo słowjesa Gubinsku wosebitosć pokazuje. To wšak ma swoju přičinu we tom, zo kěrluše rukopisa njejsu přenjotny přełožk, ale zo buchu wone z wjetšeho džela z druhich rukopisnych spěwnikow wot cyrkwjencow a kantorow susodnych delnjoserbskich wokrjesow wupožćowane a wot tehdyšeho Wótšowašského kantora zwotpisowane. Při tom tutón tam, hdzež so někak hodžeše, a často drje samonimowólnje a bjezwědomnje Gubinske zynki, twórby a słowa mjenje bóle město tam stojacych přenjotnych nałożowaše. Tu a tam pak tola kěrluš přikhadźa, kiž ma nimale čistu Gubinsku narěč. Tuž je a wostanje Wótšowašski rukopus wažny a zajimawy pomnik Gubinskeje narěče, w našim pismowstwje tak snadnje zastupjeneje.

I. Zynkosłow.

1. Samozynki.

- a) Zynkaj ē a i so wotměnjatej: kněž a kniz; kněžna a knižna; kněski a kniski; žěši a žiši; žěšetko a žišetko; něnto a ninto.

- b) Zynk 'e město pismowskeho (Khoćebuzskeho) 'a: gerdy = gjardy; gerdosć = gjardosć! geržiš = gjaržiš (stolž ſein); kerlejž = kjarliž; měsiec = mjaſec; mězy = mjazy; ňebeski = ňebjaski; ňema ňama; ňemogu = ňamogu; ňesu & ňeso = ňasú & ňaso; pec = pjac (Oſen, Bačoſen); předkowaſ = pŕadkowaſ; ſeřeňe, ale Šariš (ſcheuſchen); ſemnosć = ſamnosć; węcor = wjacor; węſć = wjasć; węſeły = wjasoły; węſeliſ ſe = wjaseliſ ſe; węza = wjaža; wótręc ſe = wótrac ſe; źeržaſ = žaržaſ; źeſeſ — žaseſ.
- c) Starše 'e město 'o: jeg' jemu; tu a tam pak hižo: jog' jomu.
- d) Twjerde e město přenjotneho o: debře a dobré (= deſe); hew = how (hier). — Werucha, y, z. pódla woruch, a, m. (Weihrauch). — Pełny (voll) a połniš abo połniš abo pułniš (füllſen).
- e) Zlóžka -ce we wukónceu druhdy -cy: węcy pódla: węce = węcej (hs. wjacy, mehr); ležcy (adv) pódla lažce a lejce (hs. lóžcy a lohko, leicht); wóſcy, voc. sg. město: wóſce (Vater)! Hewak jenož; pſece (ſemper), sěžce (graviter).
- f) Starosłowjanska nosowka ę (= ds. ě, hs. 'a) přikhadža hdys a hdys jako 'u: (3. sg. aor.) pódju = hs. podja (concepit) a pt. praet. act. pódjuła, dwójcy pódla pódjeła (= hs. podjała, concepit); žudańe (desiderium) = žedańe (hs. žadanje).
- g) Za hubnikami překhadža y do u, potajkim by, my, py, wy do bu, mu, pu, wu (přir. w hornjoserbských podrěčach bó, mó, pó, wó město by, my, py, wy) — a to skoro přeco w nazynkowanej korjeńskej złóžcy, mjenje často w njenazynkowanym wukóncu: na př. budliš (hs. podr. bódlić) = bydliš; budleńe (hs. p. bódlenje) = bydleńe; buš (hs. p. bóć) = byś; buł a buli pódla był a byli; dobuńo = dobydño (hs. dobudże); butšny = błytny (hs. błyſcaty); — mu pódla my; musł = mysl; wumuslony = hs. wumysleny; wótmuty (hs. podr. wotmóty) = wotmyty; wótmuj = wótmyj; mamu = mamy; běchmu = běchmy; — putaſ (hs. podr. pótać) = pytaſ; — wu = wy (vos). Ale: kwiſomy, wěrimy, zgñimy.

2. Sobuzynki.

- a) Za *ł* a *l* so jenož pismik *l* piše, ženje pak njeje *ł* z hubnikom *w* přeměnjeny; z toho smě so jako wěste spóznać, zo měješe w tamnych stronach ł nic *labialne*, ale *gutturalne* wurjekowanje.
- b) Zwjetša při spočatku slova prěnjotniši hubnik *w* stoji město pozdžíše h pismowskeje (Khoćebeuzskeje) rěče, wosebje *wo*, *wob* a *wu* město nětčíše h *ho*, *hub* a *hu*: α) wobroś a wobrojś, woglèdaś, wogńecy, wochropiś, woplěwaś, woputaś (versuchen) atd.; — β) wobłoki (Wölken), woblico, wobraźiś, wobrośiś, wobrubnuś, wobskeržyś, wobstawny atd.; — γ) wuběgnuś, wucba, wucyniś, wucyś, wugnaś, wujšeł, wukładaś, wulešeś, wuknuś, wumoc, wumožnik, wumřeś a wuměraś, wumuslony (erdrächt), wupušciś, wupytaś, wusnuś, wusoki, wusta (Münd), wušej (höher) & nej-wušy (höchste) & po-wušony (erhöht), wuswěsiś, wutrobny & wutrobne, wuznaś, wužytk; — δ) Jenož porědko přikhadža w rukopisu aspirata h z Khoćebeuzskeje podrěče přenjesena: hobroś se (= hs. so: wobróć), hobjawny, hobstosowaś; — hubogi, hueyniś, hugroniś, hucho, humru (moriar), husluchaś (hs. wusłyseć), husněmy (hs. wusnjemy), husta, hutrobne (jenički raz).
- c) Po tym hač bě předloha, podawa rukopis pak po narańich delnjołužiskich a namjeznych podrěčach zlöžki: *kra kro kru kry — pra pro pru pry — tra tro tru try*, pak po nawječornych dř. podrěčach a pismowskej rěci: *pša pšo pšu pšy — tša tšo tšu tšy*, na př.: krasny a kšasny, kroma a kšoma, krej, z krju a z kšwu, kryjo, kryj (imp.) a wótkšty; praša, prawy, prec, prosba, prosu (= pšosym), prut a pšut; strachota, trašno, trawa, wutroba, struny, trubała, wětr, bratš & w bratšach, Pětš & Pětšoju, tšoje (= činja), jutšo atd.

II. Twórbosłow.

Podam tu krótkosće dla jenož najwažniše dypki, hódne spomnjenja po jednotliwych padach.

1. Deklinacija wěcownikow.

- a) Gen. sg.: dwóru, gļodu;
- b) Dat. sg.: gręšniku, djabļu, knězu, nanu, wóšeu, žišetku; k městu (zur Stelle), ku swěšenú (zur Heilis-

- gung); — wóscowu; — ·Danieloju, kuchařoju, winikoju; ku glědaļoju (zum Spiegel).
- c) *Voc. sg.:* woſce & woſcy (o Vater!).
 - d) *Loc. sg.:* wa člōwece (im Menschen).
 - e) *Nom. pl.:* carši (Teufel).
 - f) *Gen. pl.:* šežkosći.

2. Deklinacija kajkostníkow.

Kajkostník a *participia praet. pass.* jako *nomina praedictiva* stoja w mužskim rodže jednoty (*masc. sg.*) zwjetša bjez wukónca a w srjedźnym rodže jednoty (*neutr. sg.*) z wukóncom -o: wěst byś (ſichер sein); ja som žyw (iſt bin lebend, iſt lebe); chwalon buži (ſei geſlobt); tohorunja: kronowan, położon, popajžon, spušcon, sužon, wobskeržon; sromošen atd.; rědko hdy z wukóncom, kaž na př.: marskany. — *Neutr. sg.* jest strašono (iſt verloren); stoj pisano (ſteht geſchrieben).

3. Deklinacija naměſtnikow.

- a) **Naměſtniki wosobite (pronomina personalia):**
 - Sg. gen. & acc.:* mño; tebjo; jego jeg' (ńego ńeg'); a jago jog' (ńogo ńog');
 - Sg. dat.:* mñe (ku mñe); tebę; jemu a jomu;
 - Sg. loc.:* pši mño; pši tebjo; pši ńem a pši ńom;
 - Du. nom.:* wój (iſr beide); wónej (ſie beide).
 - Pl. nom.:* my & mu; wy & wu; wóni.
- b) **Naměſtniki wobsydne (pronomina possessiva):**
 - Sg. gen.:* mójego mójeg'; twójeg' & twęg'; swójeg' a swójog'; našeg'.
- c) **Naměſtniki pokazowace (pronomina demonstrativa):** Tego & teg'; temu; we tem; z tom a z tym (damit).
- d) **Naměſtniki počahowace (pronomina relativa):**
 1. Ktory, kтора, ktore; ktoremu; pl. ktorež (welche);
 2. Kótary, kótara, kótare & kótaryž, kótaraž. kótarež; wót kótareje; kótarejž; pšež kótaru; we & wa kótarem;
 3. chto & chtož (wer); co & což (waš).
- e) **Naměſtniki kajkostník (adjectiva pronominalia):**
 1. žeden & žedny & žedeny (nullus); *gen. sg.* žedneg', *pl.* ženych';
 2. nichthy (nemo);
 3. 'šen (totus), 'šego; k 'šemu; we wšom; my 'še (wir alle); 'šym (allen);

4. 'šyken, 'šykno; ze wšyknego; *pl. nom.* 'šykne, 'šycke, 'šytcy (*omnes*); *gen.-acc.* 'šyckich.

2. Konjugacijja słowjesow.

- a) Twórby přitomneho časa (*praesens*):
1. *sg.*: tež w 3. konjugaciji zwjetša kaž w přenjej hišće stary wukóne -u, na př. chopju, prosu (husto), stupju atd., rědko młodši -im (-ym) - prosym (jenož dwójcy), pšírucym, derim & darim (hs. dyrbju).
 3. *sg.*: glězo (glědaš, sehen), kaže (kazaš, beſeſhlen), warcy (warcaš, murren); jest (iſt) a rědko je (ženje jo).
 3. *pl.*: n̄esu (sie tragen); gromažeju (sie ſammeln); kaze (ſ. verderben), pastwe se (ſ. nähren ſich; inf. pastwiſ se); tuže (ſ. betrüben), tſoje (tſojſ, treiben).
- b) Twórby imperfekta: 3. *sg.*: jězašo (ſuhr), proſašo, rujašo (brüllte), skeržašo, wołašo. — 2. *pl.*: wu měnaſčo (ihr meintet).
- c) Twórby aorista: 3. *sg.*: pokry, wumrě, wusnu, zaklē (verſlachte), zwižo (inf. zwignuš, erheben); hobſtosowa, wupyta; pšeſpi (es verwandelte ſich), scyni; by a bu (word).
- d) Twórby přichodneho časa (*futurum*): 1. *sg.*: humru-li ja, ga humru jemu; — 3. *sg.*: dobuňo (wird gewinnen), dosegňo (wird erlangen), pôzře (w. verſchlingen), wótpowe (w. verkünden), wumrō (w. sterben) atd. — 3. *pl.*: n̄e-dobunu (werden nicht gewinnen), pſidu (w. kommen), skrygnu (w. bekommen), zapru (w. verleugnen) atd.
- e) Twórby kazaka (*imperativus*): 2. *sg.*: přenjotny wukóne -i (po twjerdyh syćawkach stwjerdnjeny -y) je zwjetša hišće zakhowany:
 a) buži (ſei, werde), cyni, hucyni, napólni & napélni, n̄e-kradni, n̄e-wézi (ſühre nicht), n̄e-wotori (machē nicht abwendig), pôſceli, pſiži, spuſci se (verlaß dich), wezmi, wézi (ſühre), stani (ſtehe, bleibe, wohne), wochropi, wospomni, wótworı, zaženi (vertreibe), zbuži; — n̄esy (trage), pokažy (zeige), wumožy, žeržy (halte); — β) bjez wukónca (rědko): huswés (heilige), n̄ebuž (ſei nicht), pôdař, pomož, praw (ſag an), stań, zažení; — 2. *pl.*: cyniſo (machet), wukniſo (lernet) a žeržeo (hältet) atd.

- f) *Condiconalis*: Gaby Christus niebuł se narožił, my bužechmy (Khoćeb. podr.: bužachmy) 'sykne strasone, wäre Christus nicht geboren worden, so wären wir alle verloren.
- g) *Infinitivus praes.*: ma často hišće prěnjotny wukónc -i, na př.: daši, měši, schowaši, spěwaši atd. pódla: měš, cnyiš, buš (sein).
- h) *Participia*. α) *part. praes. act.*: chwataje (eilen); — β) *part. praet. act.*: p̄sisegl (inf. p̄sisegaš), wumogł (erlöst); du. wiżezej; buł, buli a był, byli; — γ) *part. praet. pass.*: rozdželony, wumuslony — wucyńeny, założeny.

C. Słowniske wosebitosće Wótšowašskego rukopisa.

[B.]

bamuž, a, m., Papſt.
bložko, ſeil! bložko nam
takego kněza, ſeil uns ob
eines ſolchen Herren!
blytſny, a, e, glänzend.
bogowy, a, e, Gottes; ja som
bogowy, ičh bin Gottes.
brat, a, m. & bratš, a, m.,
Bruder; pl. nom. bratſi,
gen. bratrow & bratſow,
loc. bratſach.

[C.]

cesé, cći, f., die Ehre; na ksći,
in Ehren.
ewarty, a, e, der die das vierte.

[D.]

djaboł, bła, m., der Teufel.
dļuwiki, a, e & dļuwki, a, e
& dļugi, a, e, lang.
dļuwiko & dļuwko & dļugo,
adv., lange.
dobunuś (město: dobydnuś
= dobys), gewinnen; až nie-
dobuňo, damit er nicht ge-
winne.
dopułniš, erfüllen.

dospomneś, bedenken.

dowěriš někomu, jemandem
vertrauen; dowěriš se ně-
komu, sich jemandem anver-
trauen, sein Vertrauen auf
jem. feßen.

drobenice, -ic, pl. f., Broſamen.
družyna, y, f. (dwójey), Art,
Sorte.

[E.]

Ejba, y, f., Eva.

[G.]

gažiš. verachtet; Bóže słowo
gažiš, Gottes Wort verachtet;
wu gažišo chudeg rady, ihr
verachtet den Rat des Armen.
gbaš, zu ſtanze bringen.
gerdosć, i, f., ſtolzeš Gebahren,
ſtolzeš Weſen, der Stolz.
gerdy, a, e, ſtolz.
gerziš na něco, (na někogo),
ſtolz, ſein auf etwas (jeman-
den); człowiek gerže, die
Menjchen ſind ſtolz.
gložes, hñugern; praes. 3. sg.
gloži, 3. pl. glože.
glanica, die Lanze.
glēdało, a, n., der Spiegel.

groniš, ſprechen, reden (ale: prawiš, ſagen).

grozba, y, f., Schrecken, Not, Greuel; z grozbu ſurowe straſyš, mit Schrecken grim-mig ängſtigen.

gryňšy, a, e, ddd. ſchlechtere (delnos. ryjňšy; ryjny).

gžiwaš, achtēn; gžiwaſjo na ſe, achtet auf euch.

[H.]

hobjawny, a, e, offenkundig; adv. hobjawne.

huš, y, f., die Höhе; we [tej] hušy, in der Höhе.

hutroba, y, f. (pódla wutroba), Herz.

hužeknosć, i, f., Dankbarkeit, Dank.

[Ch.]

chłoſcota, y, f., Versuchung, Brunnſucht, Eitelkeit; mimo chłoſcocyſte wóſtańomy, trož der Versuchung werden wir rein bleiben; chłoſcota nint pſiběra, die Eitelkeit nimmt jetzt zu.

chlěb, a, m., Brot.

chopeńe, ña, n., der Anfang; wót chopeńa, von Anfang an.

[J.]

jadenkaldy, ein jeder.

jak & jako, als (konj.); jako huslucha, als er vernahm.

janželik, a, m. (často za: janžel), Engel; přir. synk. jaro, fehr; jaro chwalobny, fehr lobenswert; jaro swětle (adv.), fehr hell.

jasny, hell; z jasnym głosom, mit lauter Stimme.

jastrowny, a, e, zu den Østern

gehörig; jastrowne jagñe, Østerlamm.

jestli pak, wenn aber.

jutrny, a, e, Morgen, morgen-ländisch; jutrna zemja, das Morgenland; jutrna gwězda, Morgenstern.

jutše, adv. morgen.

[K.]

k & ke & ku & ky zu: ky wěrnoſci se wobroſe, ſie befehlen ſich zur Wahrheit.

kaldy a, e (jara často) pódla: každy a, e (často) & kuždy a, e (Khoć. nar.; rědko), je-dex, jede, jedeš; kaldy cas & každy cas, allezeit.

kaňenny, a, e, ſteinern.

kedyž, wann.

kerlejž, a, m., Kirchenlied.

kniski, a, e, herrſchaftlich.

knigwy, pl., dag Buch, knižna, y & knězna, y, f., die Jungfrau.

kope, kopa, n., der Stachel.

krasa, e, f. (Herrlichkeit) & krasny, a, e (herrlich), zwjet-ſha pódla rědkeho: kſasa & kſasny (Khoć. nar.).

krej & krwej & kſej (rědko), Blut.

kroňe, außer.

kruž, a, m., Krug; ſesć ka-mennych kružow, ſechs Steinfrüge.

kſicka, i, f., das Leidenskreuz, Leiden.

kſiwda, y, f., das Leid, die Be-leidigung.

kſiž, a, m., pódla kſica, e, f., das Kreuz.

[L.]

lejce (zwjetſha) & ležcy (rědko)

& lažce (jara rědko), adv., leicht.
lejki, a, e (skoro přeco tak) leicht.

lěkařstwo, a, n., Arznei.
letny, a, e, einzig; letny syn, der einzige Sohn; letna swětosć, Heiligkeit alltin.

list, a, m., das Blatt; wětr list zmawujo, der Wind bewegt die Blätter (das Laub).

ludski, a, e, fremd; něpožedaj ludskeje wěže, begehre nicht fremdes Haus (fremden Hof).

[M.]

manženstwo, a, n. (často), Ehestand.

marskaš, durchhauen, prügeln, züchtigen.

maš, -ere, f., die Mutter (po-
rjadnje kaž: nan; ženje mama abo fotar).

meňe, -na, n., nom. a acc.
pódla me resp. mě, Name.

měra, y, f., Maß, Maße.

merrha, y, f., die Myrrhe.

mesec, a, n., Mond.

miłosny, a, e, gnädig, barmherzig.

módletwa, y, f., das Gebet
(stajnje tak).

módliš se Bogu & k Bogu,
Gott anbeten.

mołweńe, na, n., das Reden,
Zureden; z mołwénim, mit
Zureden.

[N.]

nałożyś na někogo, auf jem.
verwenden.

nan, a, m., Vater (stajnje tak
a ženje fotar).

naposledne, adv., bis zuletzt.

napułniš a rědko: načešniš,
erfüllen.

narošíš se (město: nawrošíš
se), umfehren.

néboj, a, n., Himmel; na né-
bojo písíš, in den Himmel
kommen.

neroziš něco, sich um etwas
nicht kümmern.

nezbožny, a, e, gottlos.

ńež, als.

nigda, niemals.

nit & nint & ninto, jetzt.

nutška, im Innern; nutš, hi-
nein; nutši, drinnen.

nužiš, quälen.

[P.]

parobk & parowk, Knecht;
pl. gen. parobkow, dat.
parowkam.

pasć za někim, jem. nachstellen:
cart za nami paso.

pastwiš se, sich weiden, nähren,
füttern.

pašeř, řa, m., Perle; ty mój
pašeř, du meine Perle.

pastweńe, na, n., das Wei-
den; die Weide.

pełny, a, e, voll.

pec, a, m., der Ofen; w góru-
cem pecu, im glühenden Ofen.

pekło, a, n. (pódla hela) die
Hölle.

pócesny, a, e, ehrbar; pó-
cesna maš Marija, die ehr-
same Mutter Maria.

póddany, a, e, untergeben,
untertan.

pódwolnosć, i, f., Untertänig-
keit, Unterwürfigkeit.

pódwolny, a, e, ergeben, unter-
tan; unterwürfig, willig; adv.

pódwolne, willig.

pokajaś, büžen, Buże tun, sühnen; gréchy wón jest pokajał, die Sünden hat er gesühnt.

pólniś, füllen, anfüllen (pisa so stajnje: pulniś).

pólny, a, e, das Feld betr.; pólna trawa, das Gras auf dem Felde.

pólubiś, geloben, versprechen.

pomniś, bedenken; pomni, mójo serco, bedenke, mein Herz.

pomocyś (3. sg. praes. -cyjo), fräftigen, stärken (wěru, den Glauben).

poproznem, adv. (t. j. po proznam; nom. prozny), unnuż; Bóže mě poproznem wużywaś, den Namen Gottes unnuż im Munde führen.

pósluchnosć, -i, f., Gehörsam. pótawne, adv., heimlich, insgeheim.

póznaś, i, f., die Erkenntnis; ta prawa póznaś, die rechte Erkenntnis.

pózceyś (aor. 3. sg. pózcey), schenken.

pózyś, 1) benużen, gebrauchen; 2) leben.

pózywnosć, i, f., Nahrung.

prawiś, sagen (ale groniś; reden); praw, sage, sag an!

prut, a, m. (= pšut): 1) Reis; 2) die Rute, Buchtrute; błožko temu, což Bog pód prutom žerzy, wohl dem, was Gott unter der Buchtrute hält.

psec, warum?

psece, immer.

pśed, adv., zuvor; superl. nejpśed, zuerst.

pśedpokazaś (3. sg. fut. pśedpokażo), vorzeigen.

pśedprawiś, vorherjagen.

pśegroźeńe, ná, n., die Scheidewand. Klüft; pśegroźeńe jest mezy nami wucyńene, eine Klüft ist zwischē uns aufgerichtet.

pśeslydnus se, verschwinden; jańzel se pśeslydnu, der Engel verschwand.

pśeswēśowaś, durchleuchten, durchstrahlen.

pśesiwo, praep. c. gen., gegen; pśesiwo sebe, gegen sich; pśesiwo nas chudych grēšnikow, gegen uns arme Sünder.

pśeśpiś, umwerfen; pśeśpiś se, sich umwerfen, sich verwindeln; kak se z tom pśespi, welche Wandlung ging damit vor sich?

pśez, praep. c. gen., ohne; pśez dejśca, ohne Regen; pśez grēchow, ohne Sünden; pśez starosći, ohne Sorgen; pśez nég' wóle, ohne seinen Willen. pśigroniś se, sich anzeigen, ankündigen.

pśichad, a, n., Unkunst.

pśijajaś někomu (často pódla: žycyś), jem. gönnen; něpśijaja nam, er gönnt uns nicht. pśijazn, ni, f., Gnüst, Gnade.

pśikowaś, anschmieden.

pśiporaś k sebe 'sen dobytk, allen Gewinn an sich bringen. pśirucyś, empfehlen; pśirucyś se, sich empfehlen; ja se pśirucym, ich empfehle mich.

pśiseg, a, m., der Eid; pśisegaś pśiseg, einen Eid schwören; je pśisegl, hat geschw.

pśisten pódla pśist, fogleich.

pśiwdas, hinzufügen; pśiwdaj, füge hinzu.

ptašk, a, m., Vogel.
ptašnik, a, m., Vogelsteller,
Bogelfänger.

[R.]

raj, a, m., Paradies, Reich; do bóžego raja, in Gottes Reich,
ins Himmelreich.
raže, a, m., der Ratsherr.
rědnuški, a, e, schön.
řebrina, y, f., Kreuz: každy,
což jeg (= Christusowu)
řebrinu neso, jeder, der
sein Kreuz trägt.
robota, y, f., die Arbeit.
rozdžeraš, ausseinanderreißen;
šyje rozdžeraš, die Hälse
reifen.
rozlecaš, aufstellen; svět seši
rozleca, die Welt stellt Schlin-
gen (Fallen).
rozmawaš, ausbreiten (zlu wuebu, die böse Lehre).
rychły, a, e, z adv. rychlo,
schnell, flink.

[S.]

séekły, a, e, wütend.
serce & serco, a, n., Herz;
voc. sg. o wěrce serco!
o gläubiges Herz! pl. serca,
sercow.
skobodny a, e, freifinnig.
skóda y, f., pódla: škóda, der
Schaden.
skokaňe, űa, n., das Tanzen;
ze skokanim a spiwanim,
mit Singen und Springen
(Tanzen).
skóra, y, f., die Rinde.
skórka, i, f. (dem. wot skóra),
die Brotrinde; suche skórki,
trockene Brotrinden.
slědy wóstanuš, zurückbleiben.

slěžiš, lauern, nachstellen; slěži
za dušu, stellt der Seele
nach.
sloza, e, f. (= hs. sylza),
Träne; ze slozami, mit
Tränen.
slubeńc, a, m., der Verlobte,
Bräutigam.
slubeńca, e, f., die Verlobte,
Braut.
směch, a, m., Gelächter, Spott;
něco wu směchu měš, etw.
zum Gespött haben. verspotten;
směch sebe tšeje we cerkwi,
sie treiben Spott in der Kirche.
sotra, y, f., Schwester.
sparny, a, e, schlüfrig; gaž
wócy stej sparnej, wenn die
Augen schlüfrig sind.
spóceś se (aor. 3. sg. spócy
se), anfangen, beginnen.
sréz & sréze, inmitten, mitten
in; sréz strachoty, mitten
in der Gefahr; sréze našeg
žyweńa, inmitten unseres
Lebens.
sródk, a, m., die Mitte; (w)
sródk bogateho dwóru, in-
mitten des reichen Hofes.
starosny, a, e, besorgt.
staš, stehē: stani mňe (nam)
na pomocy, stehē mir (uns)
zur Hülfe; staň pôla mňo,
stehē bei mir; stani pši nas,
steh' bei uns.
statk, die Tat, das Tun, Han-
deln; cłoweeny statk, Men-
schenwerk.
stáweńe, űa, n., Sazung, Ge-
setz, Bestimmung; stáweńe
bóžej kazni, die Bestimmung
des göttlichen Gebots.
storiš, betören.
strachota, y, f., Gefahr, Angst.

strašyś, ſchuechſen, in Angſt verſežen.
straſiš, verlieren; ſtraſony, a, e, verloren; aor. 3. sg. ſtraſi.
ſtrōwe, wā, n., Heil, Heiland.
ſtruna, y, f., Saite; ſtruny, Saiten.

ſužiš, urteilen; k ſmērſi ſužiš, zu Tode verurteilen.

ſwēſeňe, īa, n., die Heiligung.

ſynk, a, m., Söhnchen; ſynk Bóžy (často město; syn Bóžy), Gottes Sohn.

[Š.]

'šak glichol, troždem, gleichwohl.

šéodroſć, i, f., Freigebigkeit, Barmherzigkeit; zmilnosć a šéodroſć, Gnade und Barmherzigkeit.

šéodry, a, e, freigebig, barmherzig; šéodry a zmilny Bog, der barmherzige, gnädige Gott.

ſéuwaś, hezen; 3. sg. ſéujo.

[S.]

sélo, a, n., Leib; z séлом, mit dem Leibe.

ſemnosć, i, f., die Finsternis. ſerne, īa, m., der Dornſtrauch; ze ſernim, mit Dornen.

ſézce, adv., ſchwer. ſéžkosć, i, f., Not, Drangſal; z naſych ſéžkosći, aus unferen Drangſalen.

[T.]

traſny, a, e, ſchauerlich; nint hew jest ze mnū traſno, jest geht es mir hier ſchauerlich.

trojosć, i, f. (pódla: tſojosć)

Dreiheit; swěta trojosc, heilige Dreifaltigkeit; Bóža trojosc, Gottes Dreifaltigkeit. trubała, y, f., Poſaune, Trompete.

truchłosć, i, f., die Traurigkeit, Jammer.

truchły, a, e, traurig. tužyś ſe, trauern.

[W.]

wa (často pódla wo, woe & we); wa wſej nuzy, in aller Not; wa kſicy, im Kreuz; wa ksći, in Ehren; wa swójich knigwach, in ſeinem Buch; wa cłówece, im Menschen; wa zjadnosći, in Ewigkeit; wa wšakich strachotach, in mancherlei Gefahren; wo wšakich rěčach, in allerlei Sprachen.

wała, y, f., Woge; móřské wały, Meereswogen.

wališ na kopicu, über den Haufen werfen, zertrümmern.

wazeš, pódla wozeš a wezeš (wozeš), nehmen; 3. sg. fut. wazmjo, pt. praet. a. waſzel; woezmiso, nehmet.

wožeš, ſchaden; mñe ſebužo nic wažeš, mir wird es nichts ſchaden.

wěcy, adv., mehr.

wědomnosć, i, f., Gewissen.

wedro, a, n., das Gewitter; we wedře, im Gewitter.

ŵelki, a, e (pódla ſeliki), groß.

ŵerchny, a, e, bdd. oberſte; Bog ſerchny, der höchste Gott, Gott da oben.

ŵeseliš ſe z něcogo, ſich über etwas freuen.

worucha, y, f. (pódla: wó-ruch), der Weihrauch.
wěža, e & weža, e, f., Haus.
wobgnažiš z něcym, mit et-was begnadet.

wobrojš & wobroš (pódla hobroš), a) wehren; refl. wobrojš; b) intr. entrinnen, sich erwehren; wobroš se někomu abo něcomu, sich erwehren, entrinnen.

wobrošiš se k —, sich befehlen zu.

wobrybk, a, m., Saum.

wobskeržyš, anklagen.

wobžadławiš, begeifern, verun-reinigen; wobžadławijošyko-no nam, begeifert uns alleš.

wobžarbowoš, bewahren, behüten; kšě se sami wobžarbowoš, sie wollen sich selber bewahren.

woglědaš se, sich umschauen, hinschauen, schauen.

wochložiš, erfrischen.

wójnsko, a, n. (město: wój-sko), Heer.

wójgžiwaš (wohſchjwaſh), schauen, hinsehen.

wólašk, a, m., der kleine Ødje. wopity, a, e, betrunken.

wopor (gen. wopra), das Op-fer; woprowaš, opfern.

wosołašk, a, m., der kleine Øfel.

wóstry, a, e, ſcharf; adv. wóstre.

wóyscha, y, f., der Effig.

wóšć, Vater (stajnje jeno wo-Bozy, na př.: Bog wóšć; hewak nan); Boga wóšća, Gottes, des Vaterš.

wótblužiš, abirren.

wotoriš, abjagen, abluchſen, ab-ſpenſtig machen.

wótrec se, sich losſagen.

wótstarcyš, verſtoſen; niewot-starcy nas, verwirf uns nicht.

wótworiš, öffnen.

wótzdala, aus der Ferne.

wowca, e, f. (pl. wowce), Šchaf.

wucobnik, a, m., Lehrer, Lehr-meister.

wukupiš, erkaufen, loskaufen, freikaufen, erlösen.

wupytaš, erforschen, entdecken.

wustawéne, na, n., das Gesetz.

wusunuš se, entschlüpfen.

wuswěsiš, erleuchtet, beleuchtet; heiligen; wuswěſenie buži twójo mě! geheiligt werde dein Name!

wutroba, y, f. (pódla: serce & serco), das Herz; pl. wutroby.

wutrobny, a, e & adv. wutrobne, herzlich.

wuwěsć, ausführen.

wuwězaš, binden, knebeln, fesseln. wuzbytk, a, m., Erwerb, Über-fchüß.

wyložnik, a, m., Ausleger, Er-flächer; přir. wyložyciel; wyložnik našeje hadrije, Beschwichtiger unseres Streites.

wymoc & wumoc, erlösen.

[Z.]

zabudnuš & zabunuš, vergessen. zac, wonach?

zageržiš, stolz, verachten; smierš zageržiš, Tod verachten.

zajmęš, einnehmen; gniw bóžy jeg nezajmjo, der Zorn Gottes wird ihn nicht treffen.

zajtra, morgens; rano zajtra, früh morgens.

zalewa, y, f., Sintflut.
 zapśedki, adv., znerjt.
 zardžaš, erbeben; zemja
 zardža (aor.), die Erde er-
 zitterte.
 zase, adv., wieder.
 zašmodaš (z němsk.), verschmä-
 hen, verwerfen; nezašmoduj
 ten wopor, verwirf nicht die-
 jes Opfer.
 zawišeš někomu, jemanden
 beneiden.
 zažarbowaš versorgen; zažar-
 buj se dobré, versorge
 dich gut.
 zbóžny, a, a, selig, fr omm.
 zbudnuš (= zbyš), übrig btei-
 ben. ausgeheu.
 zdrowe, wá, n., Heil (pódla:
 strowe).
 zdaš, aufgeben; zda (góre),
 gab auf.
 zdrowy a, e, gesund; budź
 zdrowa, sei gegrüßt!
 zebadas (lěpje: zbadas), er-
 sinnen; radu zebadas, Rat
 ersinnen, ratschlagen.
 zgromazeństwo, a, n., Ver-
 sammlung, Versammlungs-
 plaž.
 zmilosćiwy, erbarmungsreich.
 znaje, e, f., die Bekanntschaft;
 jemu jeg' znaju newotori,
 mache ihm seine Bekanntschaft
 nicht abspenstig.
 znajobny a, e, erkennend, ein-
 sehend; wón hugnijo tata-

now znajobnych, er bringt
 die Heiden zur Erkenntnis.
 znosowaš se, sich zu erheben,
 zu fliegen varſučhen, flattern;
 z kšídkoma se znosowaštej,
 sie heide versuchten zu fliegen,
 flatterten (mit den Flügeln).
 zwěssceliš, prophezeien.

[Ž.]

žebrak, a, m., Bettler, armer,
 dürftiger Mann.
 žegnowaš, ſagen.
 žraš, zittern; žrachu, ſie zit-
 terten.

[Ž.]

žekowařnosć, i, f. (město lěp-
 šeho: žekownosć), Dank-
 barkeit.
 žekowaš někomu z něcogo,
 jemandem für etwas danken;
 z tego dejmy tebe žeko-
 waš, dafür müssen wir dir
 danken.

želba, y, f., Anteil.

žše & źiše, gen. źišeſa, n.,
 Kind.

žěško, a, n. & žěšetko, a, n.,
 Kind.

žoby newobarali, wo (wenn)
 ſie nicht wehrten —.

žožkuli, wo auch immer; žož
 my kuli smy, wo wir auch
 immer sind.

žuri (přir. pól. drzwi, slowjen.
 dveri & duri), das Tor,
 pódla: žuřa, die Türe; pšed
 žurimi, vor dem Tor.

Rěčespytne drobnostki.

Podawa Jurij Libš.

(Pokračovanie.)

Stać. Wjes steji w dole, das Dorf liegt im Tale, mlyn steji při rěcy, die Mühle liegt am Bach, Rudne Hory steja mjez Sakskej a Českéj, das Erzgebirge liegt.

Stajić: powěsc do nowin stajić, die Nachricht in die Zeitung sežen, (dosłownje po serbskim: stellen); klobuk, čapku sej stajić, sich den Hut (die Mütze) aufsežen; pismiki stajeć, Lettern sežen, pismikostajer, Schriftsteller; do skutka stajić, ins Werk sežen; do rjodu stajić, in Ordnung bringen (sežen); do njeporjada (-dka) stajić, in Unordnung bringen (versežen); sej do hłowy stajić, sich in den Kopf sežen.

Krej stajić, das Blut stillen, (zum Stehen bringen); sylzy stajić, die Thränen stillen (trochnen).

Rozestajeć, w přenjesenym zmyslu: někomu wěey jasneje rozestajeć,emandem die Sachen klar auseinanderlegen (mjenje dobre: rozklaść, auseinandersežen).

Ty drje cheeš spać a **wšo**, du willst wohl gar schlafen; tež mudry a wšo móže zmylić, sogar ein Weiser kann irren. Stary wojak a wšo čekny, sogar ein alter Soldat entfloß; najstarši ludžo a wšo njepomnja toho, sogar die ältesten Leute gedenken dessen nicht. Bohatym a wšo su pjenjezy wušle, sogar reichen Leuten ist das Geld ausgegangen; w pincy a wšo mjerzne, sogar im Keller gefriert es; w zymje a wšo štom kćeje, sogar im Winter —; w Budyšinje a wšo, sogar in Bauzen. Wězo hodži so tež w kóždym padže předstajić (a), (tež), (samo), a tež samo pak nadobo hromadže, pak kóžde same: a tež w zymje a wšo atd. Tuž směmy prajić: tutón přidakw a wšo (tež: a wšitko) nałožuje so cyle jako adverb, njedžiwajo ani na pady, ani na ličbu.

Šeroki svět, die große weite Welt (po serb. breite Welt); šeroko daloko po swěće, weit und breit in der Welt, po serbsk. breit und weit.

Cuzy so tu **na stajne** zasydli, der Fremde liež sich hier für immer (für beständig) nieder.

Za młode lěta je hižo mnoho dokonjał, ſchon als junger Mensch in seinen jungen Jahren.

Khětro (jara) z hłowu třasć, nic: z hłowu khětro třasć, dokelž z hłowu třasć (wić) je cyle tak, kaž jedyn jenički wuraz, tuž adverb k woběmaj słowomaj słuszącnic k samemu słowjesej, kaž hewak; tak tež při podobnych wjazbach: z ramjenjomaj sčahować, z ruku kiwać

woči wuwaleć, darmačka hladać, do womory padnyć; hdyz pak so tajke wjazby w prěnjotnym — njepřenjeseny — zmyslu trjebaju, steji adverb před samym słowjesom abo po nim: třas spěšnje (mócnje) z hlowu, zo by daloko widzeć było jako znamje; z khorymaj ramjenjomaj móže ranjeny jenož pomału sčahować.

Mać je hańba dżowki; hač ma so pisać jeje dżowki, abo: swojeje dżowki, je trochu dwelomne. Logiski subjekt je mać, dokelž zmysł je: mać so hańbuje (swojeje) dżowki, tuž by swojeje prawe było, tola gramatiscy je hańba subjekt w mjenowaku, tuž smě tež jeje dżowki stać.

Nan chce swoju dżowku rad zbožownu widzeć w jeje samsnej domjacnosći. Tu steji jeje prawje, dokelž we prěnjej wosobje rěka: chcu tebje rad widzeć zbožownu we twojej samsnej domjacnosći. By-li w tejle sadže swojej samsnej stało, by so to dyrbjało počahowac na subjekt: **ja** (chcu). To pak je přečiwo wotmyslenemu zmyslej, kiž ma so wuprajić. Chcu tebje widzeć hić do swojego samsnego domu; tu steji swojego prawje, dokelž počahuje so na subjekt skrótšeneje sady **tebje**, tutón subjekt drje tu w akkusativje steji, tola móžemy jón do nominativa přestajić: chcu widzeć, kak ty (zo ty) do swojego samsnego domu džeš. By-li zmysł tón był, zo subjekt pôdlanskeje sady (ty) do domu, kiž subjektej hlowneje sady słusa, dže, by so dyrbjało prajić mój: chcu widzeć, kak ty do mojego domu džeš. Ale serbščina njekrótši sadow, kiž maja za praedikat adjektiv z pomocnym słowjesom być, čěščina a pólščina to čini, ale tam steji w tajkich skrótšených sadach adjektiv w instrumentale.* Serb njemóže rjec: chcu tebje widzeć zbožownego **być**, Čech smě rjec: chci tebe viděti štáſtným býti ve svém vlastním bytu. Tajke skrótšene sady je čěščina přijała z ľačanščiny, hdzež je accusativus a inf. cyle wšedna wjazba. Tuž z krótka za prawidlo njech płaci: Hdyž dweluješ, hač ma we skrótšenej sadže abo w padach, kajkiž je tule wopisany, reflexivum abo pronomen personale stać, přestaj subjekt hlowneje (nadrjadowaneje) sady do prěnjeje wosoby, wostanje-li tež potom wosobinske pronomen stejo, dha dyrbi tež w třećej wosobje stejo wostać, a njesmě so reflexivum nałożać: chcu dżowku widzeć w jeje samsnej domjacnosći zbožownu, t. r. w domjacnosći, kiž dżowcy słusa, potajkim tež w III.

*) Čěški tež w dativje na u, dobru, po subst. deklin.

wosobje: nan chce swoju džowku zbožownu widźeć w jeje samsnej domjaenosći (nic we swojej). Sady: dam sebi lěkarja přińć, dam syna k sebi, do swojeho domu přińć, su po zdaću wuwzaća, ale nic we woprawdžitosći; tu njejstej dwě sadže, nadradowana a skrótšena, ale jenož jena jenička, přetož dam lěkarja k sebi přińć je to same, štož: zavołam sej (k sebi) lěkarja přez koho třećeho. Runje tohodla so tež dam přińć snadnje njehodži do dweju sadow rozestajić; přetož ženje so njepraji: dam, zo by lěkař kemnje přišoł. Dam je jeno hišće pomocne słowjeso, kaž směm, trjebam hić k swojemu synej. Widźeć, slyšeć, pytnyć, čuć a podob. słowjesa zmysłoweho zapřijimanja (verba scutiendi) pak so ženje jako pomocne słowjesa njenaložaja, tuž: widžu, slyšu syna ke mni hić a pod., za to tež: widžu, zo, kak syn ke mni dže.

Při tej skladnosći njech je dowolene na łaćansku sadu pokazać, kaž: *Caesar imperavit, ut Galli ad se ducerentur*, Caesar poruči, zo bychu Gallojo byli přiwjedženi k njemu. Tuto *se* jara myli, na prěni napohlad ma je kózdy za revlexivum, a tola je to jenož pronomen personale, kaž nam hnydom serbski přełožk wobswědča. By-li to woprawdże reflexivum być dyrbjało, njemohło w serbščinje a z cyła w słowjanščinje k njemu stać. Hišće jasnišo so to pokazuje, hdyz so hłowna* sada do I. abo II. wosoby přestaji: poručam, zo bychu G. ke mni atd., poručeš, zo bychu G. k tebi atd., poručamy, zo bychu G. k nam atd. By-li tuto łać. *se* reflexivum było, by serbščina tež we wšich wosobach dyrbjała reflexivum měć, ale ani w jenej so njehodži nałožić. Tuž je cyle wěste, zo łać. *se* njeje reflexivum, ale jenož personalne pronomen III. wosoby. Džiwna a zajimawa wěc to je, zo je samo łaćanščina hižom tak zahe telko škodowała, štož reflexivum nastupa. Mam tu khwilu mnoho druhich dželow nabranych, dowolu sebi we swojim času, z nowa wobšernišo wo reflexivje něsto zdželić. Mnoho materiala k tomu ma „Draeger, histor. skladba łać. rěče.“ Po mojim cyle njekompetentnym měnjenju bě hłowny nastork to, zo je so přenjotne łaćanske reflexivum pola słowjesa jara zahe do tak mjenowanego passiva přetworiło, tak zo so potom pódla tuteho passiva (reflexiva) *se* wjacy jako reflexivum přistajować a nałożeć njemóžeše. Cf. amor (za se amo-s[e]), amaris za amas-se, amatus (amat[u]se) atd. **R** je tu za s(e) zastupiło, kaž

* Krótkosć dla »hłowna« sada, »pôdlanska« sada pisamy, po prawym lěpje: nadradowna, podradowna **s.**

corpus, gen. **corporis**. Njesnadna wěc bě nětko, por-njo sebi pak w passivnym, pak w reflexivnym zmyslu trjebać: amo-se (amor) a amo se, tuž drje je so počalo-prajić: amo me, amas te, amat **se** a tuto se w amat **se** Romjenjo wjacy jako reflexivum nječujachu, ale po něčim je cyle pornjo amo me, amas **te**, amanus nos atd. čujachu jako pronomen personale, wězo tež w III. wos. pluralis.

Tu je zaso widžeć, kelko lěpje mohł słowjanski rěčespyt tež rěčnicu klassiskich rěčow rozswětlić, a kelko wužitka móhli zdželani Serbjo ze swojeje rěče měć při studowanju cuzych rěčow, hdy bychu sebi rěčnicu a słownik swojeje mačerščiny wažili tak, kaž je toho hódna. *Lingua non habet osorem nisi ignorantem!* Němske žu iňm (nic žu sítř) je cyle jasne pron. personale a nic reflex., kaž serbski. Zwjetša so w šuli tak wužoža: jeli w I. wos. īać, me steji, dyrbi w III. wos. se stać; me pak njeje reflexivum, ale personale, potajkim tež Romjenjo tutoko **se** w tajkim padže jako reflexiva nječujachu, ale jako pron. personale po zmyslu. Runje tehodla je īaćanščina husto nuzowana, k reflexivej tež ipse přistajeć.

Dale bliže, immer näher und näher, dale (a) bliže (weiter — näher) je po prawym paradoxon, tola dale ma zmysł, kajkiž **bóle**: bóle bliže, bóle pak so w tymle padže njenažoža; bóle je jenož stupnjowanje po mérje, kaž: něšto, trochu, na př.: pój bóle bliže = něšto bliže. Dale pak woznamjenja puć a čas, na př.: dale (a) hľubšo do lěsa a ēmowišo tam je, dale a dlěje to traje, a bóle so wostudži, tuto dale a dlěje je po prawym skoro tautologija, tola zmysł je: čim **wjèle** dlěši čas to traje. Něm. jenož positiv **weit** abo je deſto z dwěmaj komparativomaj, na př.: dale wjacy sněha pada, je längter (weiter), deſto mehr Schnee fällt. Zyma bywa dale wjetša, die Kälte wird (immer) weit grōžer, abo je (weiter) längter, je (deſto) grōžer; dale hórje, je längter je schlimmer, dale mjenje, dale lěpje, dale rjeňšo, je längter je schöner, immer weit schöner.

N a prošerja předrasćena = jako prošeř předrasćeny, als Bettler verkleidet; přir. (za)podobny na prošerja, ſieht einem Bettler ähnlich, macht den Eindruck eines Bettlers; tole twarjenje je na hród zapodobne, das Gebäude hat das Aussehen eines Schlosses. Tajke a podobne němske wurazy z wěcownikami, kiž su bóle abstraktne, serbščina rady jednorišo ze słowjesom abo z přidawnikom wupraja. Wězo češki tež vyhlíží, ale najskeře po němskim. Serbski tež: napohlad měć, jako (kaž), das Aussehen einer Sache, ale lud tak njepraji.

Dočakać čeho što, erleben, česk. reflex. dočekati a najbóle dočekati se čeho, erleben.

Ničo nuzniše nima činić, abo: nima za džélo, hač zo by sebi na druhich hubu torhał, er hat nichts *Giltigeres* zu tun, als über andere in Worten herzu ziehen, lać. *nihil unti-quius habet, quam ut.* Nuzny po prawom notwendig, potom eisig. Žu tun haben, serb. husto: za džélo měć.

Wot-torhnyć so na někoho, über jemanden herfallen (in Worten), Pful nima; zatorhować so na koho, jemanden (in Worten) angreifen.

Knjeni, knjeńka, knježna. Knjeni, wosebna wudata žónska, tež wudowa, Dame, gnädige Frau; knjeńka, njewudata wyše stejaca wosebna žónska, gesellschaftlich höher stehende unverheiratete Dame in jungen Jahren; stara knjeni, młoda knjeni abo knjeńka; knježna, njewudata žónska (*virgo*), Jungfrau. W nowizej serbšć. pak so tež knježna za něm. Fräulein trjeba, wosebje před wosebitym mjenom: knježna Wonakec, knježna Marja; po prawom mělo tu stać: knjeńka, francowski *mademoiselle*. Němc „Jungfrau“ jako titula při narěčach jenož z rědka hišće trjeba, za to Fräulein. Młoda knjeni, stara knjeni, hdyž stej wobej wudatej (abo wudowje), ale mjenje derje: młoda knjeni, hdyž hišće njeje wudata. Starši serbscy spisowaēljo nałożachu husto knjeńka, nětko so jara z rědka wjacy w pismowstwie pokazuje.

Domske, eho, neutr. adjektiv, zrozymjeć ma so: domske twarjenje, das Wohngedäube, dual pak so rad njetwori, radšo so skoro stajnje praji: dwoje, troje domske, zwei, drei Wohngeb.; runje tak štware, nic: štyri domske; ale pjeć domskich, šesc domskich atd.; skerje so hišće druhdy slyši: tři domske, štyri domske, ale dwě domskoj lědma hdy. W nowej čěščinje so husto pod. neutr. adjekt. jako wěcowniki trjebaja: služné, ého, mzda, školné, ého, šulske pjenjezy, tež serb. daňske, Abgabe, daňskeho, z daňskim, daňske dawać (knježim), Pful nima (jenož daňski kroš). Mi je wěc trochu njejasna, Naturalienabgaben (?); — pôl. ogrodowy, zahrodnik, budowniczy, ego, twarski mištr.

Twarjenje, khěža, dom. Khěža, Haüs, zwjetša k bydlenju za čłowjekow, z rědka so tež praji: tale bróžnja je wulka khěža, za to: t. bróžnja je wulke twarjenje.

Dom, jenož k bydlenju za čłowjekow, tuž so ženje njesłyši: bróžnja je wulki dom.

Domske je so wosebje jenož na wsach wutworiło, jako nawopak druhich hospodařskich twarjenjow: hródzi,

bróžnje; w městach so domske lědma hdy trjeba, dokelž tam zwjetša tak mjenowanych hospodařskich twarjenjow njeje, khiba su tam jenož někotre fórbarki a žiwnosće.

W městach so potajkim najbole praji za něm. *Haus* (č. dům): khěža, bóle z rědka dom; khěža, hdyž so bóle na zwonkownu wulkosc, rjanosc atd. džiwa, dom, hdyž snadž so bóle na znutrkowne wutwarjenje džiwa, němski bóle *Wohnhaus*, lač. *aedes, ium*, pl. tant.

Hródž, e, fem. der *Stallraum*, wosebje, hdyž so džiwa na znutrkowne připrawjenje, ale: hródže, gen. i, tež: *-ow, pl. tantum*, bóle we zmyslu: hródzne twarjenje: das *Stallgebäude*. Tuž so radšo singular hač plural praji: kruwjaca hródž, konjaca hródž (za to zwjetša konjene), wowča hródž (wowčeřna), ale: wulke hródže, grožes *Stallgebäude*; dale: wjelbowana hródž, murjowana hródž, čopla hródž, z rědka plural. Cyle podobnje tež: khléw, *Stall* za drobny skót: za swinje, husy; khléwy, plural, pak wjacy jednotliwych khléwów za sobu, pak cyle (zwonkowne) twarjenje, w kotrymž su jednotliwe khléwy wutwarjene, das *Stallgebäude* für das Kleinvieh. Maja-li so ličbnički přistajeć, nałožeja so hač do štyri rozdželovace (*distributiva*), potom zakladne (kaž pola domske): dwoje hródže, dwoje khléwy, na př.: stare a nowe (mjenujcy wosebje zwonkowne twarjenje), dwoje (troje) kruwjace hródže, 2, 3 *Kuhstallgebäude*, ale pjeć hródži, 5 *Stallgebäude*, tež: 5 *Stallungen*.

Dobro, derje, woboje so podobnje jako adverb nałoža, ale husto dobro, štož je tola neutrum adjektiva, swoju přenjotnu powahu wobkhownuje a pokazuje; dobro so rad trjeba jako praedikat w sadach, kotrychž subjekt je infinitiv, na př.: dobro je, khudych podpjeroval, *bonum est* = něsto dobre je, w tajkich padach je derje mało přihódne. Ale: mi je derje, mi so derje wjedže, tu so žada čiste adverbium a dobro ženje njesteji.

Po dobrym, na př.: to njeje po dobrym, hdyž so na nahe drjewo hrima, es iſt kein gutes Anzeichen, es iſt ominös, to na ničo dobre njepokazuje.

Z dobrym, mit (in) Güte, wujednaj so ze susodom z dobrym (bjez skóržby).

Překupski, klamařski; klamařski je rozšerjene stare słwo za něm. der *Främereigehilfe* we wšednym zmyslu, ale za „*Kaufmannsgehilfe*“ (Commis, franc. commis, t. r. marchand) so derje njehodži nałožeć, za to snadž překupski (to r. wotročk, pomocnik) wot „*překupc*“, der *Kaufmann*, to r. zdželany, powołańscy (berufsmäßig) wuwučeny překupc,

klamař, Strämer, bóle: diletant, kiž jenož pódla druheho hłowneho powołania so tež zabjera z przedawanjom, z wikowanjom.

Njemóžu swoju lubosć z přewysokimi słowami wopisać; dokelž je słowjeso zanjechace, by mělo rěkać: lubosće; tola w tajkich padach, w kotrychž so zanjechanje njepočahuje na objekt, ale wjele bóle na druhe wobmjezwace dźéle sady, njestejji objekt w genitivje, ale wostawa w akkusativje. W našim padže je zmysł tónle: Njemóžu (nocheu) swoju lub. z přewysokimi słowami wopisać, ale na př.: jenož z krótka wopomnić. Z nawopaka je jasne widzeć, na čo so negacija počahuje. Cyle hinak by było w tymajle sadomaj: nocheu swojeje lubosće wopisować, ale chcu na płody lubosće pokazować, džiwać. Tu so zanjechanje cyle a jeničcy na objekt „lubosće“ počahuje, kaž je z nawopaka spóznać. Kaž w tutym padže, je z eyła radno, při rěci na nawopaki džiwać, kotrež wěc a wjazbu zwjetša snadnje wujasnjeja.

Dopóznać, der Wahrheit auf den Grund kommen; Pful jenož: ganž, vollends erlernen. Němske a tež druhe rěče jara rady ze słowjesom a z wěcownikom wopisuja, štož Słowjan, Serb, z jeničkim přihodnje zestajenym słowjesom woznamjenja. Wosebje husto wopisuja dženikarjo, nałożujo powšitkowne słowjesa: machen, tun, kommen a podobne z wěcownikami, kiž su wot druhich słowjesow tworjene abo prěnjotne: Vorwürfe, Vorstellungen, Ausstellungen machen, a pod. To časopis a strony bóle ze snadnej prócu wupjelnja, z tym sebi spisowačel zalutuje mnoho mysenja a njetrjeba so wo to starać, zo by rěč dokladnišo dopóznał a wsě twórby słowjesa znał, trjeba jenož někotre powšitkowne słowjesa wobknježać a nakładnik a čitarjo su spokojom, wukhwaluja hišće často, kak wobrotnje je jich nowina pisana. Zo pak to wěc kazy, zo so z tym duša rěče — słowjeso — džeń a bóle zabywa, dale rědšo so nałoża, zo tež wśedni ludžo dale a abstraktnišo, t. r. njerozymliwišo rěča, to je wudawarjam časopisow mało wažne: woni maja z toho swój pjenježny wužitk a jenož tón je mnohim z nich na starosći. Zo z tym tež duch wokhudnia a zdželaność skerje spaduje hač postupuje, na to sebi skoro nichtō njemysli. Spěšnje dyrbi so wšitko wotbyć: myslić, rěčeć, pisać. Rěčnica pak a słownik kładzetej stajnje zadžewki do puća, tuž agitator a nowinař prawidła rěče wobtrihujetaj, naposledku je potom volapük a esperanto posledni wuspěch a wućek. Ale lud a woprawdžita

narodna zdželanosć z tym škodujetej; myslenje je wažniše hač rěčenje a pisanje Runje z tym su mnozy wotwukli sebi myslić, překładować, kak chcedža a kak smědža swoje myslički prawje wuprajeć. Mašina honi k pisanju, k myslenju a z tym jenož prisporja njezraže pismowstwo. Dokelž ma kóždy swoje nowiny, njebjjerje knihi wjacy do rukow: nowinař, mašina za njeho mysli dčeň jako dčeň. Z tym so wujasnja, zo husto ludžo, kiž z rědka nowiny čitaja, lěpjje mysla a rěča a zo ma burski člowjek strowši rozom a rozsud, hač tak „mjenowani“ zdželani. „*Quid quid agas, bene agas et respice finem!*“ na tole sebi jenož po-myslić, nichtó khwile nima. Hižom mnozy wučeni su na škódne scéhwki nowinařstwa pokazowali, tež mój njezapomnity wučeř profesor Hattala w Prazy.

Tuž na př.: ſchartſe, häufige Vorwürfe madjen, wótrje, husto porokować; Einſpruch erheben, znaprećiwić a podobne. „Jednorosć je znamje wěrnostē!“

Haru zehnać, Lärm ſchlagen, to Pful ma, ale to so tež nałojuje w přenjesenym zmyslu: Staub aufwirbeln, mje-nujcy z rěčenjom, z pisanjom we zjawnym politiskim živjenju.

Stajić do čista, in's Reine bringen, abſchließend (definitiv) ordnen; postajenja, Festſetzung, serb. poprawom Festſtellungen. Němske ſestſtellen pak so trjeba bôle za to, štož serb. wujasnić, dowuslědžić wupraja: něčeje zamoženje do-wuslědžić, jemandēs Vermögen ſestſtellen.

Na myслe mi lěze (Pful nima), po słowje: es friecht mir in den Gedankenkreis; es kommt mir immer wieder in den Sinn, ich fann es mir nicht aus dem Sinn bringen, es macht mir (immer wieder) Unruhe; diese (solche) Gedanken beschleichen mich.
— To mi na myслe njeprińdže, das fällt mir nicht ein, mi z myслi njecha (nochce), will mir nicht aus dem Sinn.

Zahladać so, Pful: in's Gaffen kommen, sich vergaffen; tutaj něm. wurazaj matej jenož špatny zmysł, tola serbske słowjese móže tež cyle dobry zmysł měć: zahladać so do rjaneje krajiny, sein Auge (Blick) heften auf die Landschaft.

Z khudeho prawa žiwy być (Pful nima), nach dem Urmenrecht leben. Přir. česk. s, kiž w tajkich padach z akk. steji; podobnje: z kórcia młóćić, t. r. młóček dóstawa mzdu po tym, kelkož kórcow je so namłóčilo; z jědže drohi, t. r. něchtó přewjele jě, čeladnik wjacy jě, hač sebi z džě-kom zasluži (cf. Libš, syntax. § 73, str. 117). Tež něm. aus dem § . . . des Gesetzes wird er verurteilt, najskerje po-lač. ex lege (legilus).

Z tym(i)lemi, tomlemu, něchtóžkuliž, za prawidłowne twórby: z tymile, t(e)omule, něchtóžkuli; lud je mohł rjec zabył a hiżom prawje nječeuje, zo je prěni sklonomny dźél sklonjował abo přiražk z jónu prajil, tuż hišće druhi króć sklonjuje też kóncowku le = hlej = hladaj a dodawa hišće druhi raz -ż. Podobne wujewy so też w drugich rěčach pokazuja, čes. v niveč, po prawom: **v-ni-v-(e)co**, in ein Ničhts, do ničeho, v(e) so z nowa předstaja, dokelž je so wosrjeđ słowa mohł rjec zhubiło; lać. *ipse = is a sre*, tuż ma starši spisowačel Plautus: *eumpse, eopse*, cyle prawidłownje; po něčim so čuće zhubiwaše, zo je to zestajane słwo a sklonjuje so: *ipsum, ipso* atd. (cf. Draeger, *Hišt. Syntaz d. l. Sprache*, 1874, I, str. 64). Też něm. ludowy dialekt. podobnje, na př.: w Budyšinje: *wem's biſt du, mein Kind?* Naš sławny Hórnik by tole druhdy jako příklad naspomnił, kak maš so tam lokalnje prašeć džesća, zo by zhonił, čeje je. Na prawidłowny genitiv *weſſen*? žane džěćo njewě, što wotmołwić, dokelž teho gen. so mjez šulscy njezdžělanym ludom mało trjeba, za to so praji dativ *wem* (komu)? To je *dat. possessivus*, kiž je w serbščinje cyle wšedny, komu te jabłuko budže, *wem wird der Apfel sein* (gehören)? Dokelž je nětko tutón dat. też we wšednej němčinje jara znaty, w tomle prašenju pak so njehodži samostatnje nałożęć, je sebi ludowa rěč, kiž je sebi tola też genitivow, kaž: *des Vaterš* (cf. Caesar's) wědoma, cyle nowu twórba jako wupuć wutworila: *wem's*, štož je zawěsće dativ a genitiv z dobom. Je to wěste psychologiske wurunanje na polu twórbosłowa, we składbje je to husto. Pornjo sebi w myslach běžitej předstjeni: *wem a weſſen a wurunanje* je potom: *wem's*. Wěso njeje to wažne za wuviće rěče, ale tola zajimawe, a móže někotružkuli njejasnu twórbu a wjazbu wujasnić. Podobnje psychologiscy maja so też wujasnieć zdwojowanja, kaž dialektiske: zezo mnu = ze mnu, zež nami = z nami, lać. *quidquid*, pól. **jam jest** Pan, jam = ja jsem, tola to je so cyle pozabyło a njeplaći wjacy, dyžli **ja** same za so, tuż so hišće jónu kopula přidawa, ale w III. wosobje jest; pólščina přistaja ke kóncowcy III. wosoby sing. kóncowki I. a II. wosoby singul. a pl.: jest-em, jesteś atd. Hebr. *hu = wón* so cyle jako kopul. je we wšěch wosob. trjeba, na př.: ty (*wón = hu*) knjez = ty sy knjez. Rěče nje-dostatki wšelako narunuja. Na štomach rostu zaso druhe rostliny: hriby a lěp, na samsnym bozowym zdonku kćěja běle, čerwjene a na módrí kiće na dobo. Też na zdonku cyłego ludu rostu wšelakore płody ducha, kiž so w zaju-

mawych twórbach a wotkhilkach słowow pokazuja. Zahrodnik njemóže wšém rostlinam předpísat, kak maja so wuwiwać, tež rěčnicar na swojim polu ničo podobne nje-dokonja.

Jemu na płakanje dže (je) (kaž je z wobliča widžeć), er macht ein weinerliches Gesicht, zmysl je samsny, ale wuraz je skoro cyle hinaši.

Durje šero ko wotewrjene steja, die Türe steht weit (něm. po słowje daloko) (angelweit) offen.

Šero ki svět, die weite Welt, šero ko a daloko, weit und breit (serb. breit und weit nawopak).

Do so hić, im sich gehen = so nakazać, ale kak přeciwo duchej kóždeje rěče so poska: ich gehe in mich, wir gehen in uns, ich gehe in euch. Přir. Č. M. Š. lětn. 1913, str. 133.

Něchtó (syn) je něčeje (nanowe) knižki namakał, er hat das Rezept jemandes gefunden, richtet sich ganz nach jemandem, tritt in seine Fußstapfen, ahmt ihm nach.

Mi njeje wjesele (adverb), mir ist es nicht fröhlich zu Mute (cf. derje, zlě je).

Stup hić, im Schritte, langsam gehen, kón dže stup; stup je znutřkowny objekt.

Lěhaca komora, die Schlaftammer (Pful nima); lěhaca = k lěhanju, lěhaca je cyle aktivny zmysl słowjesa zhubiło.

Po prawom je prawje: tón, štóż, hdyž je subjektna sada, kotař so z tym wopisuje: tón, štóż je z kóčku wórał, wě, kak čaha; ale tež: tón, kiž, hdyž je zmysl: tajki, kajkiž (kiž); łaćanski w tajkich relativnych sadach konjunktiv steji.

Wón so wě wupřeběrać, er weiß (versteht es) sich zu geben, aufzutreten, eine Rolle zu spielen in der Gesellschaft, etwas aus sich zu machen.

Zyma womjaknje, die Kälte lässt nach, die Temperatur wird wärmer (po słowje weicher).

Što so to nječini? Was geht (denn) da vor? hdyž so čłowjek džiwajo praša.

Wumyslenosć, Grille, wunderliche Einfälle.

Spěchowar (Pful nima), Förberer, snadž tež: der Gönner; štóż někoho spěchuje, podpjeruje.

Doniž tam tebje budže, budže tam derje; tutón gen. tebje so druhdy słysi, pornjo tutej sadže dže rěčacemu přez pomjatk druha cyle podobna starosćiwa myslička: hdyž tam tebje wjacy njebudže, tam wjacy derje njebudže; w zanjechaných sadach pak je gen. husto.

Wjesele sebi z někim činić, sīch über jemanden lustig machen.

Wěnc, a, m., das Schusterbein, tole Pful nima; za to tež: woblučka, na př.: woblučku (wěnc) je sebi puknył (złamał).

Zelo(e), a, n., Kraut, ale tež w prěnjesenyem zmyslu: dobre (złe) zelo, zły člowjek; dobre zelo, najbóle jenož w eufemistiskim zmyslu, dobre = złe.

Zawjesć, einleiten (Pful), jasnišo: tón sebi njewě zawjesć teje wěcy (tež druhdy: z tej wěcu), er weiſ die Sache nicht einzuleiten, anzustellen, er findet feine Žnitive in der Sache; nima zawedżenja, hat feine Žnitive, Unstelligkeit.

Wuwjedować, ausführen im Reden, ausführlich darstellen (mündlich, jchriftlich), theoretisieren, raiſonnieren (we zmyslu francowšciny).

Wuwjedowanje, Theoretisieren, tež: Klügeln.

Palca (mandleč), hladka deska z ručnicu k spěšnemu zrólowanju plokanych a suchich drobnych šatow (rubiškow), kotrež so na drjewjany kulušk (tež: kulečk) zwijsa, něm. Mangelbrett. Pful ma, dodawk str. 1094: palica, palca, Waſchbläu(e)l. (Hórka.) Ale němske slovo Waſchbläuel po francowskim batte, Schlägel, Stampf, po českim kyj, pist, pól. pralnik (praczyk) njewoznamjenja tajkeje wulkeje deski, ale jenož to, štož so za moje młode lěta: placawa mjenowaše. Z placawami so płat praje. Práti česki wznamjenja to, štož naše plokać, waſchen.

Sie sind nun einmal mein Gæst, und darum müssen wir Sie gut bewirten; tuto němske einmal je khětro zbytkne a so jenož tak zasuwa, zo by so mjezota w myslenu wupjel-njała abo zo bychu so přitomne myslički zwjazowałe z předkhadžacymi myslemi, kiž snadž so njewuprajeja. Serbski snadž hižom, jam, nic pak derje; jónu, štož je jara po němskim. Zmysł je tón: to so hižom (wjacy) hinak scinić njehodži, přičina, wobstejnosc je tajka, zo so njehodži wotwobroći: hdyž je so hižom tak stało, zo séé mój hósć, na př.; zo člowjek dale hić njemóže špatneho wjedra dla. Łać. quandoquidem, wenn nun einmal; er ist nun einmal jo, wón hižom tajki je (a hinaši hižom njebudže). Tajke hižom počahuje so na njewotwobročomne podawki, wobstejenja a samownosće, a tuž zawěscē steji tu najlepje: hižom za zańdzenosć a tež za přichod. Tež lud husto abo skoro jenož praji na př.: wón je pičk, so do pića podał a hižom hinaši njebudže, druhdy tež hižom wjacy, ale němski skoro jenož: nicht mehr, druhdy tež: schon nicht

mehr. Přir. tež lać. *jam*, česke již, husto za němske mehr w sadach, kiž so na přichod počahuja. Serb džiwa bóle na hotowy podawk, člowjek **je** so tajki stał, dyžli na přichod, zo hinaši njebudže, Němc džiwa pak bóle na přichod, zo wjacý (ničt mehr) hinaši njebudže.

(Porjedžić so ma: Č. M. S. lětn. 1913, str. 127: *tuber*, nic: *terber*, 9. rjadk z delka; str. 129, rjadk 14 z horka: *dutu* (hohl), nic: *datu*; str. 133, 5. rjadk delka: čes.: *myšlenka*, nic: *myslenka*.)

(Pokračowanje.)

Ze stawiznow Wjerbańskeje cyrkwe we Wjerbnje w Błótach.

Zestajał farař ryčeř J. B. Krušwica we Wjerbnje D. L.

Hobspomíneše: W lěše 1911 jo se mója luba, stara, dostoyna, pyšna cerkwa we Wjerbnie w dolnoserbskich Błotach wót wercha do dna pšepořežala a wětši žél kradu pšenoviła, tež smy něco pšítwarili. Naspět jo se teke ako Bózy dom wót nowoty hužognowała. Pši tej góžbe som kniglicki napisał: „Geschichte der Kirche zu Werben im Jahre 1911 verfasst von Bernhard Kruschwitz, Pastor zu Werben. In Kommission der Buchhandlung P. Uttach in Cottbus. Der Überschuss wird für die Kirchenheizung verwendet — 1911 —.“ Gedruckt in der Buchdruckerei „Der Reichsbote“ Ges. m. b. H. Berlin S. W. 11. Lebda běchu te kniglicki hujši, pšošašo kn. redaktor „Časopisa Maćicy Serbskeje“, lěc ňebych tych kniglickow na serbske pšestawił, nanejnešsem wšyknو to, což Serbstwo nastupa. Ja to slubich, ale wótlékach dlujko z dopołnenimi slubeńa. Wšaka běšo wina a mļogeraka zadora, až se mě to ňekšeňo huwjascé. Nět pak som se zebrał, dokulaž pšed lubosnymi napominaňami kn. studijnego ražca se dljí ňamogu tawiš a joko ňepšestawajca sčerpnoś móju zakóšconu hutšbu jo gnuła a pšewinuła. Tu a tam som swójim hulicowaňam z nímskich kniglickow něco pšísceny, mloga wěc pak jo se huwostajila, wšyknо že jo se ze tym wóglédaním hugbało, až by serbska rěc a wěc we žyweňu Wjerbańskeje wózady napředk stupila.

I. Wulke hrodžišće w Błótach — Wjerbin — Bórkowy.

Kaž daloko su delnjoserbske Błota znate, so tež „Bórkowy“ naspominaju. A wopravdze su tamne móćne nasypy, kotrež su we našich Błotach při „rěcy“ (Sprjewi) nasypane a kotrymž hač do džensnišeho dnja „grod“ rěkamy, najstarše městno cyłeje krajiny; přetož tuto hrodžišće, na kotrymž běše něhdy serbskich kralow drjewjany hród natwarjeny a z „parchanom“ wobdaty,

je wěsće někotre sta lět před Khrystusowym narodom założene.

Wjèle młodše hač Bórkowske hrodžišćo su Bórkowy jako wjes, štož nam ležownosć a mјeno wobkruća; najstarša wjes pak cyłeje wokołnosće je — Wjerbno.

Wjerbno je so něhdy a to wot swojeho započatka Wjerbina pomjenowało a hišće před poł tysaca lětami Wjerbin pisało. Wono leži na wječornej kromje dołhotneje wuzkeje pěskoweje hórki, kiž so z błótow k ranju počahuje, 1 – 3 km. široka a 14 km. dołha hač k Sprjewi, hdźež je při samej rěcy Khoćebuzski hród na tejsamej hórcy natwarjeny. Tutu dołhu a wuzku pěskowu hórku mőžemy sebi tež jako wótřow abo kupu předstajeć, kotruž wobmjezowachu z wječora naše błota (něhdy połne typališćow) a z ranja Sprjewja (pola nětčišeho Khoćebuza), na stronje k połnocy běži tasama rěka a k połdnju je wony „Přiryw“ abo přerow, kiž so němski „Priorgraben“ mjenuje. We prastarym času so pak tež na boku k połdnju jene Sprjewine promjo zyboleše a pluskotaše, štož je so přez geologiske přepytanje wuslědžilo a štož tež Gołkojsey Serbja hišće wobswědčuja, hdźy powiedaju, zo je za starymi powěscami nimo Gołkojo „rěka“ Sprjewja běžala.

Ta naša kupa běše tež wobtwjerdžena. K ranju běše hrodžišćo (Khoćebuz); k wječoru pola Wjerbna bě druhe stare hrodžišćo abo snano zo běstej tu dwě tajkej hrodžišći, pozdžišo do winicow přetworjenej („stara a nowa winica“); z połnocy wobarachu njepřečelam jako stróža pěskowe nasypy při nětčišej wsy Strjażowje abo Strjażowach (mјeno je wostało, nasypy pak su nětko rozkopowane); a k połdnju mamy hišće dwě mjeňszej hrodžišći pola wsow Rubyna a Cazowa. Nutřkach po cyłej dołhosći džěše wot Khoćebuzskeho hrodžišća hač k našemu Wjerbańskemu hrodžišću stará měščanska dróha přez Žylow nimo Dešna do Brjazyny ke Góram a k Wjerbnu, a tež při tutej srjedźnej drózy je hrodžišćo pola Žylowa. A na kóncu teje 14 km. dołheje dróhi běše wot Wjerbna k dołhemu wječoru, blizko při nětčišej wsy, něhduše Wjerbańske hrodžišćo, kotrež dyrbimy ze wšitkeju pilnosću rozeznawać wot Bórkowskeho wulkeho hrodžišća. Naše Wjerbańske hrodžišćo so džensa jako nizka kulowata hórká (kupa) srjedźa we „błqmjenjach“ pokazuje a so samo tež jako rola wobdzěluję; wokolne pola maju hač do džensnišeho dnja hišće mјeno „grožišne“. Tu na Wjerbańskim starym hrodžišću mějachu swoje posled-

nje zastanišće a wotpočowanišće — překročiwi čaru wot Sprjewineho kolena pola Khoćebuzskeho hrodu hač k brjoham błótow pola Wjerbna — te syły pućowarjow k swjatočnosćam, kiž so za stary serbski čas Swjatowitej na wulkim hrodźe w błótach wotměwachu (njetaloko nětčišich Bórkowow). Druhdy zaso po tejsamej drózy přičahnywsi so črjódy wojowarzow na Wjerbańskim hrodzišeu zhromadzowachu, zo bychu so z njego podali k wójwodźe abo kralej na „groże“. Tutón Bórkowski „grod“ je wot Wjerbańskiego hrodzišća něhdźe dobreje poł hodziny zdaleny, najprjedy za pěseho a potom za wjesłowaceho, přetož tudy so błótowske „tympališća“ a wódne „tšugi“ započinaju. A tam — za wysokimi a šwižnymi wólšami —, hlej, leži starodawny a starosławny Bórkowski „grod“.

Bórkowy — wjes — leža 20 mjeśniow wot „grodę“ k połdnju. Hdyž je so mjeno „teje wsy“ z pomocu słowa „bor“ abo też słowa „bórk“ wukładowało, so to wěsće za rěčespytnym prawidłom stało njeje. To dźěje je zjawne, zo to mjeno zwisuje z němskim słowem „Burg“*).

Wjerbno pak ma swoje mjeno bjez dwěla wot wjerbiny (wjerboweho hajka) abo wjerbow**), kotrež w zastarskim času na honach, hdźež naši stari wótcojo sebi sydlišće założichu, rosćechu a tam a sem při „grobłach“ (hrjebjach) hišće rostu, runje kaž woni swoje susodne wjetše sydlišće w brězowym hajku abo při brězach „Brjazynu (Brězynu) pomjenowachu.

Wjerbno je wo wjele starše sydlišće hač Bórkowy. Tudy je krajina sušiša a rola płodniša hač pola Bórkowow; tež je tu wjacy městnosće, kiž so za zhromadne twarjenje a za zhromadne žiwjenje hodzí, poruno Bórkowam, hdźež běše jenož na jenotliwych kupach móžno bydlić. Tohodla su Serbja bórzy tu na suchej płoninje ležacu „wjerbinu“ wuzwolili k założenju wulkeje wsy, kotaž na wječornej kromje našeje Spjewineje kupy leži. Před Wjerbnom k wječoru su błóta, kiž nas dźela wot Bórkow a jich hrodzišća; — k połnocy je: „dubica“,

*) Serbske pomjenowanje „grod“ Němcy po dobycu serbskich Błótow w 12. abo 13. lětstotku do „Burg“ přełožichu, a tež nowe sydlišće při „groże“ Burg abo Burg-Dorf, Dorf Burg pomjenowachu, a Serbja pozdžišo, jako wjes rosćeše a do wjacy dźělow so dźelesze, ju po serbskim waśniu z mnohotu „Bórkowy“ woznamjenowachu. Redaktor.

**) Přispomnić tu chcemy, zo k połnocy wot „wjerbiny“ před 1700 lětami „dubica“ ležeše a nětko hišće na tymsamym boku našeje wsy duby rostu, tohorunja běše a je hišće k połdnju wsy strona „wólšyna“ mjenowana.

něhdy hač k Sprjewi poł hodžiny zdalenej dosahowaca; k połdnju: wólsina; a k ranju: pěski našich „góricow“. Tak běše přez cyłe lěto a při kóždym wjedrje pěšim a wozam móžno, Wjerbno dosahnyć, byrnjež druhdy jenož wot raňšeho boka bylo. Wjes Wjerbno je wot ranja k wjechoru a wot połdnja k połnocy na křiž twarjena, $1\frac{1}{2}$ km. dołha a $1\frac{1}{2}$ km. široka. Wo srjedźa wsy je naša 600 lět stara dostoyna cyrkej na hórcy natwarjena. Z jeje stawiznow chcemy to a druhe našim čitarjam zdělić.

II. Twar Wjerbańskeje cyrkwe.

Zjawny swědk, zo je Wjerbno starše hač Bórkowy (wjes), je — Wjerbańska cyrkej. Ta je byla ecclesia mater za Bórkowy a za Bórkowarjow 750 lět dołho; wob kóžde šesć tydženjow měješe farař z Wjerbna raz do Bórkowow dojēc a tam „pratkować“.

Drjewjany „grod“ a Swjatowitowa swyatnica na Bórkowskim „grožišću“ běstej so spaliłoj a ležeštej w popjele. pak do serbskich přibohow njeběše z dobom wukorjenjena. Němcy-dobyčeřjo njemóžachu ju z mječom ani ze šipami wubić aby wuhnać. Tohodla stupachu do stopow němskich ryčeřow němcy mnichojo a założichu po serbskim kraju křesćijanske kapały a kapałki najradšo na tajkikh městnach, hdzež běchu so d ta l mjeno abo wobraz serbskeho přiboha česów wali. Tak sym w Meklenburgskej w městačku Rybnicy nad brjohami naraňšeho morja rjanu evaṅgelsku cyrkej natwarjenu widział na hórcy, přez kotrejež kamjenje běše krej zajtych k česi Swjatowita woprowanych cyrčala. Zdobnje móžemy so prašeć: čehodla njejsu na Bórkowskim hrodzišću žaneje křesćijanskeje cyrkwički natwarili? Budžeše-li tehdy wokoło lětow założenja Dzěwinskeho (Magdeburgskeho) arcybiskopstwa a Mišnjanskeho biskopstwa (967 a 968 p. Khr.) někajka rěčehódna wjes we blízkosći Bórkowskeho hrodzišća byla, by so wěsće na hrodzišću tajka kapała postajiła a wuswjećiła. Dokelž pak so to stało njeje, móže so z połnym prawom nic jenož hódać, ale sudžić, zo Bórkowy jako wjes tehdom hišće we peluškach ležachu. Ale Wjerbno běše tehdy hižom nahladna wjes; tu $\frac{3}{4}$ hodžiny ke krótkemu ranju wot „grožišća“ założichu tón Boži dom, kotryž měješe naslědnik Swjatowitoweje swyatnicy a łamař pohanskeje wěry na raňšej stronje serbskich blótow być.

Na hórcy srjedź Wjerbna, wot jeho křižnych pućow jenak daloko, steješe w lěće 1000 po Khr. drjewjana kapałka. Tam so swjatočnosć mše wotměwaše. A lud w pěsku před kapałku klečo wotspěwowaše swoje kirieleis, halelujah a hamjeń. Měšnik z durjemi cyrkwički po wobzamknjenej mši wustupiwši požohnowa zhromadzenych. Tuta drjewjana kapałka je so najskerje we zběžkach Serbow a we pólskich wójnach Bolesława Khróbłeho spaliła. W l. 1118 bu měr w Budyšinje wobzamknjeny. Tuž móžachu so zapuscène Bože domy nowe twarić. A we Wjerbnjeasta wjetša z b o l a m i n a t w a r j e n a c y r k w j a , najskeršo z „rogožu“ (rohodžu) kryta. We njej mějachu tež wosadni swoje ławki a města k sedženju. Na tutu drjewjanu Wjerbańskiemu cyrkej počahuje so sada we Lademannowej chrónicy: „Prěnje cyrkwe našeje wokolnosće běchu we Wjerbnje, Wulkim Liškowje, Popojeach a Skjarbošču, kotrež wsy su na kharče wo wobstejnoscach w 12. a 13. lětstotku z cyrkwu poznamjenjene. Tuž je ta wjetša djrewjana cyrkej we Wjerbnje bórzy po l. 1118 twarjena, přetož hižo dwě sčí lět pozdžišo běše nuzno, nowu massivnu cyrkej natwarić; ta stara běše sprochnjeła, štož so z bolozym (drjewjanym) twarjenjom hakle po 150 abo 200 lětach stawa. Je-li pak wona cyrkej „do pachow“ twarjena byla, je wona tusamu trajnosć měla. Wobstała wšak tež njeje dlěje hač do přenich lětdzesatkow po l. 1300.

Tehdy so potajkim k třećej cyrkwinnej twarbje we Wjerbnje přistupi Ta prěnja běše mała kapałka byla, kotaž je snano wot lěta 1000 stała. Ta druha wjetša cyrkej běše tež drjewjana, pak bolana pak do pachow twarjena, kotaž je džeržala wot krótka po 1118 hač do přenich lětdzesatkow po 1300. A třeća bě murjowana, našeje nětčišeje cyrkwe spočatk a załožk.

Tuta třeća Wjerbańska cyrkej běše z j a w n e z n a m j o d o b y w a n j a k r ě s ſ i j a n s t w a n a d p o h a n s t w o m . Hižo dawno njeběše wjacy žane přikhilenje Serbow ke krwawnym woporam na „groże“. Zwotwučowali so běchu zrudnym polrjebam na blízkim pohanskim pohrjebnišču, kiž někotre sta kročel k ranju wot křesćijanského „kjar-choba“ (Božeje role wokoło cyrkwe) leži a hdžež běchu so popjeł a kosće člowječnych čélow we „nopkach a gjarncach“ khowałe. A runjež so mnoha pohanska přiwěra a přiwěrka hišće dołho, wosebje pola žónskich, džeržeše, cheychu tola křesćijenjo być, khodžachu pilnje „na mšu“ a modlachu so „paćerje“. A čim krasniši běše jich Boži dom, éim lěpje so jim nabožina zespodoba. To běše Wjerbańskemu

patronatstwu a Mišnjanskemu biskopej dosć přičiny, na město drjewjaneje a hižo prochniweje cyrkwe nowu z kamjenjow murjowanu stajié.

Tuta třeá Wjerbańska cyrkej běše bjez wěže, ale na wječornym a raňším boku měješe 17 metrow wysoke swisle. Cyhele běchu klósterskeho wulkeho raza, a kaž daloko móžeš wot zemje po muri z ruku sahnyć, su na mnichich cyhelach murje dypki kaž by z paleowym kóněkom do nich tlóčil (němski Rillensteine). Tajke znamjenja so jenož w cyrkwinych murjach gothiskeje twarby namakaju. Tež to na to pokazuje, zo je naša cyrkej dožo před reformaciju twarjena. Pólske* a rudowate kamjenje tworja jeje základ. Kryta je byla nic z čeńkimi ale z tolstymi, brjuchatymi cyhelemi (Walmenziegel). Ta cyrkej stoji hišće džensa, ale je powjetšena. Přitwarili su šero k u wěžu, 26 m. mysoku, a zwjeŕcha so pozběhuje pyramida, 14 m. wysoka, kula a hwězda hišće wyše dosahatej. Kaž mi raz wěcywustojny knjerez professor twařskeje wysokeje šule w Barlinju praješe, je ta wěža snano 70 lět před reformaciju twarjena. Wona poskića hišće same gothiske formy. Jeje twarjenje móže so wokoło lěta 1450 postajić. My pak chyli tež radži wědzeć, kak stara cyrkej sama je. To so njehodží do čista wučinić; lěta njewěmy a budžemy jo z čežka hdy zhonić, tola štož je wěrje podobne, w slědovacej rozprawje podam.

Twarba našeje cyrkwe pokazuje nas do lět 1300—1400. Klósterska cyrkej w Khoćebuzu, kotrejež mnichojo rjadu Franciskanow so z cyrkwinym a nabožnym žiwjenjom wokolnych Serbow na wšelake wašnje zabérachu, je w l. 1303 natwarjena. Po njej su so twarey zložowali při twarjenju starších murjowanych wjesnych cyrkwiow w Khoćebuzskim kraju. Tež we Wjerbnje je so to bjez dwěla stało. Ale tajke wulke twarjenje, kajkež je naša cyrkej, njeje so za lěto abo dwě natwarilo. Tohodla je tež přihodny čas k tajkemu skutkej so wuzwolić dyrbjał. Njeměrny a w krajnych wobstejnoscích njewěsty čas so k tomu njemóžeše wužiwać. Tajki njepřihodny čas započa so wosebję z lětom 1348, jako bě wony Waldemar ludařski (der falsche Waldemar) po cyłym Bramborskim markhrabinstwie wšitkón lud do wulkeje měšeńcy torhnył. Potom přińdže na fararja we Wjerbnje a mnohich druhich fararjow z cyrkwiemi a wosadami našeje krajiny bamžowa klatba (1350—

* „Pólske“: tak my jim rěkamy, dokelž su na poli namakane a z pola zezběraje, někotre wot nich dosć wulke.

1354). We tajkich politiskich a za nabožniske tyče zrudnych časach so žane cyrkwe njetwarja. Lědma pak je wěrić, zo je naša cyrkej po 1354 twarjena, to so tež dawa hódać z wěsteje twarboweje přičiny. Tuž matej našej woči do trochu staršeho časa pohladać; a hlej, woprawdze so nam jako k tajkemu wotpohladanju a skutkej hódny čas pokazuje wobknjeżenje mark hrabje Waldemarja Wulkeho, kiž wot lěta 1308 hač 1320 zbožowne knjejstwo tu wjedžeše. Tohodla je moje sudženje: naša stará murjowana cyrkej je so we wonych lětach twarić započala a mózno je tež, zo je so jeje twar hakle něšto lět pozdžišo dokonjał. Tuž sym nad nutřkownymi durjemi połodnišeho přitwarka našeje ponowjeneje cyrkwe dał napisać słowa :

„Cond. ann. circ. MCCCVIII . . . MCCCXXX“

(to je: Condita annis circiter MCCCYIII . . . MCCCXXX)

„Renov. ao. Dom. 1911).

(to je: Renovata anno Domini 1911).

Starzej hać wěża, haj starzej dyzli cyrkwjā sama stej jeje wjetší dwaj zwonaj, kotrajž nětko horkach we wězi wisatej. Nimatej žanoho napisma, štož na wysoku starobu pokazuje a matej jednoru formu, za kajkejž so zwony w němskim kraju wob lěta 1150 hač 1250 lijachu. Wobaj zwonaj staj za čas našeje druheje drjewjaneje cyrkwe na „kjarchobje“ blizko při cyrkwi pod šindźelemi w drjewjanej budecy wisałojo a buštaj wokoło 1450 na tu tehdy natwarjenu wěžu powjesnjenej. Wonaj mataj cunje a dosc mōcne klinčenje a staj so něhdy Khoćeubuzskim měščanam tak zespodobałojo, zo su ēi — po starym ludowym powjedanju — za njej cylu smuhu toleř nasadžeć chcyli, tajku dołhu, kajkaž z „města“ do Wjerbna dosaha. „Ale naši Wjerbanarjo njejsu tajcy drjewjani byli a njejsu jim te krasne zwony předali.“ — Dawno ma Wjerbańska wěża tež třeći mały zwón, kiž pak je so „wěcej jako raz znezglucył“: w lěće 1866 bu wot błyska dyrjeny, potom wot Gruhla (Króla) we Małym Wjelkowje znova laty je 1909 přez njerodne zwonjenje zaso do kruchow šoł a 1910 bu nowy laty pola Šillinga w Apoldze we Durinskej a tam ze serbskim napismom pyšeny: „Chwalśo togo Kněza we tej gwězdźinej husoknosći!“ Mamy hišće štwórtý zwón, naši ludžo jemu „klinkac“ rěkaju, wón je tak stary, kaž tej wjetší zwonaj a je so z nim w zastarsku ke „mši“ zwoniło. Nětko so khowa w cyrkwi delkach pod jenym skhodom. Dwójcy za naš čas je naš „klinkac“ ze swojeje womory so zaso wubudžili: w lěće 1866, jako dyrbjach u

te tři wjetše zwony dla porjedźenja wěže na khwilu wo-němič; a wot kónca hapryla do srjedź decembra 1911 za čas powšitkowneho ponowjenja cyrkwje. Tón zwónčk běše na starym pohrjebnišću, kaž dołho běše tehdom nuzne, za prěkuš powěsnjeny.

Časy, hač dotal najzrudniše, nastachu za našu cyrkwu na kóncu třicecilitneje wójny. Wot wulkeho róžka lěta 1641 hač po jutracach lěhachu w Khoéebuzskim kraju črjódy šwejd-skeho generała Stallhausa, palachu a smala-chu, štož móžachu, a w upuséichu tež naš Boži dom. Při tej skladnosći zhubicu so cyrkwine knihi a wšitke pjenježne papjery našeje wosady. Cyrkwine zamoz-zenje běše tehdы 823 tolerjow 20 dobrych slěbornjow 6 nowych pjenježkow hódne, štož za tamny čas mały pjenjež njeběše. Dołžnicy cyrkwje běchu jeje knježa patronojo a wšelacy burja we wsy. Wšitcy so k swojim dołham při-znachu a nowe dołžne wopisma podpisachu. Pjenježna škoda bu tak do čista zarunana, ale škodu spalenych a na wšelke druhe wašnje zaničenych cyrkwinskih knihow a pismow smy stajnje wobžarowali, hdyž smy něsto ze stawiznow našeje cyrkwje wunamakać a napisać na myslach měli. Štož je so nam z časow do třicecilitneje wójny wukhowalo, njeje wjacy, hač něsto molowaných deskow, kiž su předy na cyrkwiných khorach a na klětce byli a jedyn slěborny pozloéany keluch z lěta 1608 z napismomaj: J O S Z H H — A K S H Z M N S. Tele pismiki so tak wułožuju: Jan Ondroš Šlik zu Hohentsche Herr — Anna Katharina Smiricka Herrin zu Mukrau Nachod Switice. To pokazuje na Česku zemju. Mějičel a snano daričel tohole kelucha je byl hrabja Jan Handrij Šlik, kiž je po bitwje na Bělej Horje we Prazy zrudnu smjerć počeŕpjel. Hišće tež je móžno, zo je mały wołtař, kiž je přez něsto narodow so na lobi patronatskeho ryčeřkubla knjezow ze Šoenfeldta khował, něhdy we našeje cyrkwi stejał a zo su jón před wójnskim surowom wukhowali. Wołtař ma go-thiske wudebjenie a je wušikne dźělo drjewowegoho rězbařstwa. Nětko je jón kn. hauptmann ze Šoenfeldta krasnje wobnowjeny w lěće 1914 do našeje noweje zakristaje darił.

Kak jara běstej wosada a jeje patronatstwo wokhud-nyloj we tej dołzej wójnje, so z toho zjewi, zo su po malem a jenož po něčim tu njewurjekliwu škodu na twari cyrkwje porjedzowali. Hakle po 14 lětach běchu wšitke ławki a khory zaso zestajane, potom su započeli khory a ławki wumolować, štož je tež něsto lět trało. W lěće 1692 bu naš

„dupny janžel“ na měsće před wołtarjom na wjeŕchu cyrkwe poweſeny; potom za tři lěta je naš wulki wołtař stajeny, na kotrymž je wjèle drjewoweho rězbařskeho dźela a molowanja widzeć. Hakle 1707 bu dawno brašniwa wěža porjedźana. A w l. 1734 bu nowa wołtarjowa městnosé přitwarzena. Kónc wšitkeho přeporjedzowanja a wobnowjenja cyrkwe běše lěta 1740, jako nowu doſtojnú klětku „naporachu“, nowy byrglowy khor natwarichu a dobre piſcele stajichu. Tak dźe jecy le přeporjedzowanje, wupyšowanje a přitwarzowanje Wjerbańska cyrkwe wot lěta 1642 hač do lěta 1740 t. j. runje 99 lět trało. A potom so w naší cyrkwi ničo rěče hódneho wjacy njeje twariło abo porjedźowało hač do lěta 1911.

Džesać lět je so cyrkwina-wosadna rada a wjetše zastupjeŕstwo našeje wosady z cyrkwinem patronatstwom wađiło před kralowskim knječeŕstwom w Frankforće (nad Wódru) a před knjezom ministrom nabožnych naležnosćow w Barlinju, kak wjèle abo kak mało ma so na a we cyrkwi wobnowić a porjedźić. Zo wěc žanoho dlića wjacy nječeŕpješe, so z rozprawy spóznawa, kotruž je farař wosady we swoim času cyrkwinej a swětnej wyšnosći připósłał: „Přez durje, wokna a dźerawy wjeŕch cyrkwe čaha powětr do zamknjeneje cyrkwe; — na swojich wuzkich ławkach wiſsaju bóle hač sydaju žónske a holey, jich nohi, hdyž na plestr stupaju, so pitwaju w próše rozdrjebjenych cyhelow; a kemſerjo na nižšich khorach dostawaju na włosy proch, kiž so ze zwjeŕšnych khorow na nich přetočuje; — sprochniłe su skoro wšě kóney hrjadow a kozoňnikow; — sněh wěje a dešć so lije hač do dweju kročelow před wołtarjom; — wot 10 byrglowych hłosow je 5 woněmiło.“

Druhi swjedčeń jutrow, 17. dž. haprleje 1911, dźeržeše farař Krušwica poslednje předowanje w zestarjenej a za-próšenej cyrkwi nad słowami: „To jo ten źeń, kótaryž ten Kněž hugotujo; wjaselmy se a buźmy wjasołe na tomsamem. O Kněžo, pomogaj, o Kněžo, daj se deře ražiš.“ (Ps. 118, 24. 25). To dźe njeběše žane čežke Božmje-prajenje sta-remu domej, ale wjèle bóle wjesołe a džakowne swědčenje, zo nětko so bliži dopjelnjenje dawno horco požadaneho twara a wobnowjenja božeho domu.

Z Božej pomocu je so skutk přetwarzowanja našeje cyrkwe derje nadžił a te wšelke dźela su so bjez njezboža dokonjałe. Jenož při wjelbowanju pod wěžu budžechu so dwaj murjerjej, bratraj Riedelaj, jedyn z Bórkow, druhí z Góř, a jedyn našich patronow kn. hauptmann ze Šoenfeldta

ze swojim sydomlětnym synkom z padatym drjewom a cyhelowymi kusami zasypyli, hdy jich njebudžeše Boža ruka wobzwarownała.

Twarba sama je na podłożku gothiskeho stila do tak pomjenowanego barokowego stila přešla. Ta stara wot lěta 1308 . . . 1330 natwarjena cyrkwa je we wšitkich džělach gothiska byla; nětko su w cyrkwi gothiske jenož wonkowne a nutřkowne durje pod wěžu a tohorunja wonkowne a nutřkowne durje cyrkwiného přitwarka k połdnju; gothiska je tež wostała wěža, kotaž wosebje wot daloka pyšny napohlad poskića. Cyrkwa sama pak je do baroko-weje twarby přeměnjena w lětech po jej wupusčenju 1641, wulki wołtarj je same barokowe rězbařské džělo (1692). Na woknach w lěće 1734 přitwarjeneho wołtařneho městna so njehodźachu wjacy kónčate rjane wobluki gothiske, ale podołhokulojte barokowe wuwjesć. Ja budźach najradšo wšitko dał do gothicich formow přetworić, tola njeje se mi to radžilo, dokelž běstaj kralowske knježestwo a bramborski conservator starožitnosćow tajkemu wotpohladanju njepřikhilnej. Z cyła pak ma naš Boži dom dostoyny a pyšny napohlad, wosebje tež, dokelž je so moleřske džělo na cyrkwinem wjeřchu a na khorach wubjernje radžilo. Na khorach so pyšna barokowe motivy, ale na wjeřchu so hordža formy, kajkež čas renaissance lubowaše.

Što džě pak smy nowili a porjedželi we naší cyrkwi?

Nowa přitwarjena je sakristaja* za duchowného a nowe je tepjenje cyrkwe ze parnju; nowe su tež naše byrgle abo piščeles, kiž maju 23 klinčatych hłosow; nowej stej skónčne dwě woknje.

Do čista ponowjene su: delkach a horkach wšitke ławki po cyłej cyrkwi; špundowanje abo tło (podłoha) pod ławkami; podsadzenje khodow a wołtařneho města z čerwjenymi kamjenjemi; wjeřch cyrkwe z rjanych hrjadow a deskow (wšo molowane) wobstejacy; — trěśine kryće; — na město drjewjaných zelezne nosydła (stoły) třoch zwonow; — wjelbowanie wězineho překhoda do cyrkwe; — wonkowny skhód na wěžu (zo by so nutřkownosć wěže wot nutřkownosće cyrkwe dželiła); — wudebjenje wobruba cyrkwiných murjow (kaž daloko murje stareho gothiskeho džela cyrkwe dosahaju); — wšitke durje a tři wokna.

Wuporjedžane su: murje na wšitkich bokach, wosebje

* Ta sakristaja je natwarjena nad rowami něhduších Wjerbańskich fararjow a jich swójbow. Kosće džewjatnačich přetžatych čělow su so zezběrale a so potom na druhim městnje „kjaroħoba“ zaso do Božej role pokhowale.

podpólnocne; — $\frac{3}{4}$ třešneje wjazby; — dubowe wobłuki dżewjećich woknow; — błyskowód; — horni wobwod wěže.

Džiwajo na tajke nowjenje, ponowjenje, porjedźenje, a přetwarzowanje móže tež cuzy lohko wěrić, zo je so we našcji wosadze wot mnohich do rady dawało, cyłu cyrkwu wottorhać a nowu natwarić; to pak by wulka škoda była, přetož stara dostojnosć našeho Božeho domu by so z tym minyła. Nětko pak mamy našu lubu cyrkwu tajku, kakuž su ju naši wócojo před 600 lětami natwarili a před 180 lětami powjetšili, we nowej krasnosći před sobu. Nałożili na jeje wobnowjenje smy w lěće 1911: 74—75000 hriwnow.

K nowym kemšam a Božim służbam woswjećił je Wjerbańsku cyrkwu kn. generalny superintendenta (po delnjołužisku „huššy promšt“) Bramborskeje, Noweje Marki a Delnjeje Łužicy Doctor theol. Kessler, farař při cyrkwi Swj. Mattheja w Barlinju*. To je so swjatočnje stało sobotu před třećej njedželu swjateho adventa, 16. dźeń decembra 1911. A wosadny farař je potom na tymsamym swjedzeńskiem kemšenju swoje prěnje serbske a němske předowanje w zaso wuswjećenej cyrkwi džeržał. Textaj běstaj: Ev. swj. Marka 1, 15 na němskim a 1. knihi kralow 8, 27—29 na serbskim kemšenju.

III. Cyrkwina wyšnosć a wobstejnoscé we Wjerbańskiej wosadze do reformacie.

Wjerbańska cyrkej běše wyššemu biskopej Džěwinskemu (Magdeburgskemu) wot założenja woneho arcybiskopstwa 967 poddana. Do Džewina abo Magdeburga dyrbjachu serbske Błota „mjjedowe džesatki“ arcybiskopej wotedawać. To drje je so na tajke wašnje stawało, zo su wosadni swój měd do Lubina nosyli a z Lubina bu wón dale do Džewina-Magdeburga słany. Su-li pak hdy Wjerbjenjo sami ze swojim mjedowym džesatkem do Magdeburga přišli, su tam nic jenož arcybiskopski hród, ale tež kralowski dwór Oty Wulkeho wohladali. Němski kral Ota Wulki, kaž tež jeho mandželska Editha serbski rozymještaj,

* Jako so cyrkwinie murje wot murjerow w juliju 1911 wotškrabowachu, pokazachu so na tych staršich cyrkwinich murjach „woswjećne křiže“, to su znamjenja a swědkи, zo běše so ta stara cyrkwa něhdы wot Mišnjanského biskopa abo jeho zastupnika, areydiakona za Delnju Łužicu w Lubinje, woswjećiła. Štyri wot tych 12 woswjećnych křižow smy dali ponowić.

a kral tež serbski rěčeše. A arcybiskop je tež započał so za křesćansku nabožinu Serbow starać, štož so hodži hódać z připiska serbskich słowow, kiž so namaka na jenym Magdeburgskim liturgiskim łopjenje.

Ale duchowne wobstaranje a wobkniježenje serbskich wosadow přeńdže po krótkim času wot Magdeburga na Mišno. Mišnjanske biskopstwo bě němski kral Ota Wulki hižo l. 968 załožił. A we Magdeburgskim domje (cyrki) je hody 968 arecybiskop prěnjemu Mišnjanskemu biskopej swjećiznu wudželił. Tón měješe pod sobu Mišnjanski kraj a wobej Łužicy. Tuž słušachu do jeho diöcezji nic jenož Serbja nad woběmaj brjohomaj srjedźnego Łobja, ale tež Milčenjo w Hornjej a Łužičenjo w Delnjej Łužicy. Wšitkim tym dyrbješe so křesćianstwo hakle přez missionarow přinjesć. A hač runje běchu missio-narojo w tamnym času spokojom z někotrymi snadnymi křesćijanskimi hrónčkami a modlitwami, su te tola serbske byé dyrbjałe.

Mišjansey biskopja pak so tež pozdžišo swěru wo to starachu, zo by so cyrkej serbskemu ludej w joho maćeřnej rěci přibližowała. Wěrić so hodži, zo je sławny biskop Beno w serbskej rěci předował. A zo je so za swoje serbske wosady starał, so ze scěhowaceho powědania póznawa: Biskop Beno praješe wo třoch wosadach mjez Drjowkom a Khoćebuzom ležacych: „Ty sy mója skjaržba (= Skjarboše); ty sy mója lutosé (= Lutol); ty sy mója lubosé (= Luboše).“ A někotři jeho naslēdnikow, na př. biskop Jan VI. Załuski, wudachu wukazní na fararjow serbskich wosadow, zo ma kóždy serbskeje rěče njemocny farař při serbskej wosadže sebi serbskeho kapłana dzeržeć, kotryž by serbskich wosadnych k spowiedzi brał. Tajki kapłan běše tež we Wjerbnje za katolski čas našeje wosady porjadnje jedyn za druhim z najmjeňša 100 lét doļho. Wón měješe zastojnske mjeno „altarista“, bydleše w małym twarjenju při farje, dostawaše za mzdu wopory swojich spowiednych a dželaše plódnu, hišće džensa fararjowu „zagrodu“ na Bramskem, kotruž mój přjedownik, farař F. Pótko, swoju „žognowanu zagrodu“ husto mjenowaše.

Nimo wjetše wołtarja běše w naší cyrkwi hišće druhi mjeńši wołtar, swyatymaj Fabianej a Sebastianej poswiećeny. Tutón mjeńši wołtar běše za altaristu, wony wjetši za fararja. Wot wobeju wołtarjow dyrbješe so biskopej wěsty dawk wob lěto dawać. A kóždy króć, hdyž běše biskopowe sydło wuprzdnjene, měješe kóžda wosada wěstu biskopsku dań wotedać, kiž měješe

so potom wot biskopa na bamša wuplaćić. Wjerbańska cyrkej je po 4 slěbornych hriwnach płaćiła, štož je tak wjele kaž našich nětčišich 8 markow, po hódnosći abo nětšišej kupnej mocy pak móžeš rjec: džesać króć wjacy.

Wjerbańscy fararjo mějachu swojeho areyměšnika w Měsće (Khoćebuzu) a biskopski areydiakon běše w Lubinje, kotryž we mjenje Mišnjanskeho biskopa wšitkim Delnjołužiskim wosadam a fararjam rozkazowaše. Ja pak mam za to, zo su hišee bóle hač éile knježa wyssi měšnicy za duchowne žiwjenje našeje a wokolnych wosadów skutkowali mnichojo z rjada Franciscanów, kiž su so krótki čas před 1300 do „Města“ přisydlili a swoju klóštersku cyrkej tam 1303 natwarili. Franciskani džé běchu „měšnicy za (nizki) lud“, kotriž husíšo hač druzy mnichojo předowachu a jednotliwi po wsach éahachu, smilne dary za swój klóšter zběrajo a z dobom ludžom wšelku duchownu radu poskiújo. Tež džeržachu pod hołym njejbjom Bože služby, zo bychu ludži z hrěšneje womory zwubudzowali a jim spowiedże džerželi. To wšitko so njemóžeše stać bjez nałożowanja maćeńce reče. Připadnje wěmy, zo je so tajki „wotpusk“ wokoło lěta 1530 „na Górah“ wotdžeržał. Z měšcanskich mnichow wubjerachu cyrkwi ni knježa patronojo fararjow za swoje wosady, hač runjež móžachu tež druhich duchownych powołać.

Zafarowane do Wjerbna běchu te wsy: Wjerbno, Rodyn, Myšyn, Bramo (nětk Brana) a Bórkowy. Powjeda so w ludu, zo su něhdý tež „Góry“ do Wjerbańskeje cyrkwie słušale. W pismach njejsym wobkrućenja tajkeje powjesće namakał, tola je ta wěc wěrje podobna dweju přičinow dla: 1. bur Kjalic na Górah běše wot zastarska Wjerbański farski bur a jeho přislušnosće za Wjerbańskiego fararja su so hakle w lěće 1879 na našu faru wotplaciłe a so tak wotwjazałe. 2. Górański lud wurjekuje „l“ kaž my Wjerbańcarjo a naša cyła cyrkwinia wosada jako „w“; Brjazyna pak, kiž tak blizko při Górah leži a do kotrejež cyrkwie su Góry wot dawnia zafarowane, wurjekuje jo jako „l“.

Kak radži bychmy wjacy powěscow z katolskeho časa Wjerbańskeje cyrkwie zdžélili, ale tomu zadžewa brach na pisanych powěscach; my ani mjena žanoho katolskeho fararja w Wjerbnje njewěmy. Tola powostanki jenych knihow z tamnego časa su so zdžeržale, mjenujcy někotre zdréte lopjena katolskeje liturgiskeje knihi z jeje kožanym něhdy rjanym wobłożenjom. Ta kniha je najskerje w rukomaj mnoheho Wjerbańskiego měšnika była a so na naš wołtař nosyła „ke mši“.

IV. Brošma.

Cyrkwina reformacija je so zahe w Khoćebuzskim kraju započala, ale njeje so hnydom přećišala. Dr. Jan Briesemann z Khoćebuza rodženy běše we Wittenbergu při svojich studijach na universié Dr. Lutherusa, jeho wučbu a předowanja slyšal a so evangelskej cyrkwi přiwbročil. W lěće 1522 so domoj wróciwsi předowaše wón z wulkej mocu a zahorjenoséu w klósterskej cyrkwi, wón sam mnich Franciskanskeho rjadu. Měšćanska rada a měšćansey wobydlerjo z wulkimi syłami jemu připadowachu. Jara wero-podobne je, zo nic jeno wjetšina mnichow, kotrychž naj-wučeniši běše Briesemann, ale tež duchowni we wokolnych wjesnych wosadach so evangeliju w měsće a kloštrje připowiadane mu přikhilachu. Ale krajny wjeŕch Joachim I. kruče zakaza předowaé, štož bě před jeho wočomaj nowotářstwo. Druheje myſle běstaj jeho synaj kurwjeŕch Bramborski Joachim II. a markhrabja Hanso Kystrinski. Posledniši měješe tehdy tež Khoćebuzski kraj pod sobu. Na naležne prósty wěšćanskeje rady zwoli wón, zo staj so směloj dwaj evangelskaj duchownaj do Khoćebuza powołać. Mała črjódka Franciskanskich mnichow, kiž katolskej cyrkwi swěrni zawostachu, čehnješe do Prahi; zbytni pak a duchownstwo na wsach, kiž z nimi dzeržeše, přiwbročichu so nětko zjawnje k evangelskej cyrkwi, a hižo swojim fararjam ani tež patronatcym knježa (delnjos.: „kněžki“) wjacy njewobarachu, přetož či so za krajnym knjezom zložowachu. Prěnja zjawnje připóznata evangel-ska Boža služba je so w Khoćebuzu w hornjej cyrkwi 31. meje 1537 dzeržala — na Brošma.

„Brošma“ — što to je? Žadyn džiw njeje, zo to słowo so hač dotal dokladnje wujasniło njeje, dokelž je so wono hewak z našeje serbšciny zhubiło. Zo bychmy wopriječe a woznam słowa „Brošma“ zaso namakali, dyrbimy druhim słowjanskim* rěčam wucho přikhilić. W ruskej rěci je „borošno“ = njekisany khlěb, genit. borošna, přikrót. ds. brošma; na Brošma = na (swjedženju) njekisanego khlěba (přirunaj ds. „na Třoch krali“ = na swjedženju Třoch kralow). Delnjołužiscy Serbja su pak „na Brošma“ prajili, hdyž Hornjołužičenjo prajachu a hišće praja na swje-

* Ja sym tón wuraz hižo před 20 lětami we swojim rukopisnym wulkim delnjošrbskим słowniku, kiž so wot lěta 1909 číšci a kotrehož číšć je nětko zkónčnje hač do pismika »N« pokročil, runjetak wukładował a wjeselu so, zo je kn. spisačel tutoho nastawka ze samsneho na samsne wułożowanje přišol.

dženju „Božeho čěla“ (štvrťk po swjedženju Swjateje Trojicy). A runjež so tón swjedženju po cylej Delnej Łužicy po reformaciji wjacy njeswiećeše, wosta tola m jeno swjedženja, a „na Brošma“ khodža naši Serbja hiše džensa kózdy druhi štvrtk po swjatkach do „města“ na wulkim hermank, kiž so tam na tym dnju kózde lěto wotměwa. Ale na cyrkwine wopriječe mjena „Brošmo“ su zabyli bjez rozymjenja prajicy „Brošma“; na př.: přichodny štvrtk budže „Brošma“, a z genitiva, nowy nominativ wutworili a nowemu nominatiwu tež nowy genitiv připožili, mjenujcy Brošmje abo Brošnje prajicy džensa hiše „na Brošnje“ runje tak derje jako „na Brošma“.

(Skónčenje.)

Serbske rukopisne a čišćowne drobnostki.

Zebřera a wozjewiř dr. E. Muka.

Na swojich studowanskich pućowanjach po našimaj Łužicomaj w lětach 1870 — 1900 sym přeco tež pismowske drobnostki a žadnostki pytał, zběral, kupował. Džel z nich sym wokoło 1900 do dweju zwjazkow z čornymi deskami zwjazać dał; jedyn zwjazk je w folio, druhi w quarto, wobaj sym 1914 d našeho „Serbskeho Muséja“ darił.* Tu chcu ja našicho stawiznarjow a rěčespytnikow z najmjeńša z jeju wobsahom zeznajomnić.

I. Kniha w folio a jeje wobsah.

1. Wjetši čišć w folio ze Zhorjelca z lěta 1719 wobsahujcy Wopisanje znateho swj. rowa w Zhorjelu

*) Při samsnej skladnosći bu wote mnje do našeho „S. Museja“ darena: Rukopisna Krónika Górnjonskeje wosady (D.-L.), spisana wot fararja Albina († wokoło 1885), kotryž bě z duchownym w Górnjowje wot 1828—1885, wot 1833 z fararjom; z jeho zawostajenstwa sym dosé wobšerny, ale nic cyle dospołny, do twjerdych deskow złożeny rukopis w quarto swój čas kupił. Wón je džě němski pisany, džiwa pak tež na serbske wobstajnosće Górnjowskeje wosady a je tohoda za nas wažne dosć. Jeho wotdžele su w serbskim přeložku napismow tele: 1. Predspomnjene. — 2. Zapis dospołny a jara wobšerny cyrkwin-skich inspektorow (superintendentow) Khoćebuzského kraja (wot reformacije hač do l. 1878). — 3. Zapis Górnjowskich fararjow wot 1565 hač do 1885 (wobšerny, wosebje wo Albinje samym) z přidawkomaj. — 4. Powěscé wo wsach Górnjowskeje wosady (Jablon, Gaře, Matyjoće, Třebejce, Drěžnica, Kózle, Libanojce; zhubjene su: Góronow, Rogozna, Žargoň. — 5. Zapisowanje wjedra a wopisowanje pčolkarjenja fararja Albina (wot 1854—1859 nadrobne a dospołne, wot 1861—1871 přeco krótše a njedospołniše). Krónika je wěsće hódna khowanja w našich zběrkach.

z dołhim Łaćanskim napismom přez cyłu stronu: *Sacrum D. Salvatoris nostri Cenotaphium . . . summi viri Georgii Emerici consulis . . . cura et impensis excitatum . . . ad Emericorum familiae memoriam . . . a Barth. Andreade olim deseriptum . . . anno 1719 una cum descriptione Germanica . . . additionibus quibusdam, historicis et genealogicis illustratum . . . recudendum oblatum a Christ. Gabr. Funcio.* Łaćanske wopisanje wot Handrija je na 4 łopjenach w distichach, němske wot Funck-a na 7 łopj. w pěšej rěči z wučenymi přispomněńkami, genealogija swójby Emerichow na 2 łopj.

2. Třinaće, wote mnje při skladnosćach kupjenych hornjo- a delnjołužiskich prěnjotnych lisćinow w šelakeho wobsaha w němskej rěci z lět 1622, 1666, 1660, 1666, 1697, 1697, 1687, 1664, lisćina bjez léta (privileg wustajeny wot krala Friedricha Wilhelma wokoło l. 1720, katej Jakubej Sćepanej Kańcej [Gantz] w Brézowym Ługu [ně. Presslack], Gub. wokr.), 1690, 1718, 1731, 1733.

3. Pjatnaće čišćanych němskich wukazow (ediktow a mandatow) z wjetša z dlějšim abo krótšim serbskim wučahom w rukopisu na připowjesjenyeh papjerach z lět 1719, 1720, 1719, 1722, 1723, 1721, 1719, 1765*, 1725, 1723, 1723, 1715, 1715, 1720, 1718.

4. Němske wozjewjenje fararja Albina z Góronowa wo žalostnej smjerći kubleŕki Libikowej z jeho wosady na sčakłosć, superintendentej w Khoćebuzu lěta 1848 podate; 4 strony.

5. Khrónika Lubinskeho wokrjesa w chronologiskich datach wot 1675—1792; němski na 1 rukopisnym łopjenje.

6. Němske listno z prašenjem k přeptytowanju thüring-skeje ludnosće.

7. Dlějši němski nowinski nastawk z pjera Fahlisch-Lubnjowskeho: *Die Vergangnahme des Wendentums.*

8. Čiše, ně. porjad swjedžeńskeho čaha při wosławjenju krala Alberta w Drježdžanach.

9. Štyri starše hornjoserbske čišće: a) Kwasny spěw fararja Běmarja k česći kn. Wićaza nad Horšowem 1796. — b) Kwasny spěw k česći kn. far. Braca w Ketlicach 1779. — c) Wopisanje wulkeje bitwy pola Ajlawy

*) Wukaz přeciwo morjenju noworodžených džéei, němski a delnjoserbski (w trochu špatnej delnej serbščinje) po dwěmaj stronomaj we folio; delnjoserbske napismo ma so takle přepisane do analogiskeho prawopisa: *Gromadne hopšiněse z teje noweje pšikazni napšešiwo tomu kusíneršenju tych małych žesi* (ně: *Summaria noweje přikazni des neuen Edicts gegen den Kinder-Mord*).

1807. — d) Při rowje kn. J. Boh. Marlota, serbskeho předarja w Lubiju, wot Měnja 1812.

II. Kniha we quarto a jeje wobsah.

1. Džewjeć čiščanych kursaskich patentow a mandatow, němskich z delnjoserbskim sylnje skrótčenym přełožkom w rukopisu na přilépjenych papjerkach, z lét 1624, 1712, 1749, 1773, 1738, 1741, 1744, 1779, 1791.

2. Tři lopjena: delnjoserbski rukopisny přidawk k němskej cyrkwinskej agendě z l. 1658 — a 1 lopjeno: serbski rukopis z jeneje druheje stareje agendy.

3. 2 lopj.: kěrlušej z delnjoserbských rukopisnych spěwařskich z Łukowa (wokoło 1600).

4. 2 lopj.: Mój samsny wotpis serbskeho rukopisneho dodawka k čiščanej němsko-hornjoserbskeje cyrkwinskeje agendy z léta 1696 z Cybalina sriedź Mužakowa a Trébulow w Mužakowsko-namjeznej podrěci (*sign.*: Cyb. ag.): tu někotre rěčniške wosebitosće: wo Bogu (in G.), wo nas, swjatego ducha, naše wóšco (unsere Väter), prozniće se (entledigt, entäussert euch), wjacee (mehr), pšed wocoma, wucobniki (Lehrer), pšinééo, wilki (gross), wusta, wosoki, guiw, wozbožyé, młodżeńce a gólice (Jünglinge u. Jungfrauen), sćedriwy wóšc, k twej šedrej gnadže (zu deiner milden Gn.), wochłodženy, dokeliž, tegodla, spojedny stoł, mězy kšesćijanskich póżnačeřow (unter d. christl. Bekennern).

6. 4 lopj.: čiščane hornjoserbske cyrkwinske modlitwy z 18. lětstotka.

7. 7 lopjenow: Delnjoserbski rukopis z Kałkoje p. Kalawy ze 17. abo ze spočatka 18. lětstotka z napismom: Eheordnung in *Vandalica* aufgesetzt, Manželske hustawéne. — Je to po wěcy wulecy zajimawy dokument z tamnišeho časa, kiž měl so raz tu w „Casopisu“ wozjewić, rěč sama nima ničo wosebiteho na sebi: je to delnjoserbska pismowska rěč z tehdyšeho časa (Khoćebuska narěc).

8. 16 lopj.: Rukopisna cyrkwinska agenda z Łaza p. Wětošowa ze spočatka 18. lětstotka w pismowskej (Khoćebuskej) narěci z wotdžělenjem němski woznamjenjenymi: Taufe, Trauung, Beerdigung atd.

9. 7 lopj.: Džél druheje delnjoserbskeje rukopisneje cyrkwinskeje agendy ze Sćeńca pola Drjowka z kónca 18. abo ze spočatka 19. lětstotka. Pismowska rěč.

10. Historia wutupjenja města Jerusalema, do (delnjo)-serbskeje rěče přełožil Bohuwěr Leberecht Kubá

1812. Kupich lěta 1883 w Sćeńcu p. Drj. za drohi pjenjez; wona wobsahuje 16 lopjenow abo 32 stron a by so derje pak w „Bramborskim Casniku“ pak we „Wósadniku“ woćišće hodžala. Narěč je Khoćebuska.

11. „Dienst-Reglement der Neumärkischen Stände“ Barliń 1720; rukopisny wobsah z njeho delnjoserbski na 2 lopjenomaj w přidawku.

12. 11 lopjenow: „Cyrkwinska matrikula“ jeneje delnjo-serbskeje wosady. Zajimawy němski rukopis z lěta 1694.

13. Dwě delnjoserbskej rukopisnej papjercy, jena z Dubrawki, druha ze Sćeńca.

14. Čišćany němski spěw: Das Lied vom Branntwein aus Kruschwitz am Goplo (jězor w Lubinskem wokrjesu); 4 strony.

15. Rukopisne lopjeno ze Sćeńca z l. 1790 ze serbskimi katechismusowymi prašenjemi.

16. Hornjoserbski rukopis z l. 1854 (4 str. w oktav): Cyrkwinske wozjewjenje nahleje smjerće saksk. krala Friedricha Augusta I. dnja 9. aug. 1854.

17. 11 lopj.: Serbski rukopis z Ptačeč p. Zlęho Komorowa z němskim napismom: „Anhang zur Kirchen-Agende von Taetzschwitz“. Dostach jón 1881 darjeny; wón z prěnjeje poloje 19. lětstotka pokhadža; rěč nije je namjezna, ale čista hornjoserbska pismowska. Wobsah: a) Cyrkwinske modlitwy. — b) Spěw: žadanje po nowym Jeruzalemje. — c) Serbska disposicija předowanja wo 1. Pětra 3, 6—15. — d) Dwě připowědani, němski a serbski. — e) Serbski wótčenaš a Bože wotkazanje z dypkami za duhowneho k spěwanju při wudželenju božeho blida.

Přispomn.: Při samsnej skladnosći darich tež hišće kónc lěta 1914 jara wažny delnjoserbski rukopis do „Serbskeho Museja“:

Malinski rukopisny němsko-serbski słownik M. Jana Bohuluba Hauptmanna z lěta 1731. Słownik ma titul Teutsch und Wendisches Register a je dospołny wot A hač do Z: Aal hugor — Zwölferley dwanaśeraki a tónle łaćanski dopis na poslednjej stronje: Indicem hunc eum Deo ad finem perduxi d. 13. Octob. 1731 cum Schorbusij degerem in Lusatia inferiori Praeceptor Dominorum de Kottwitz. postea Pastor Rederensis Festo Michaelis ao. 1733 porro Diaconus Lubenaviensis Joannis Festo a. 1738. Wobsdzeŕ tutoho słownika běše Malinski farař Gósla w, wot kotrohož bu wón mi w l. 1880 darjeny. Ja pak jón nětko „Maćicy Serbskej“ wotkazach.

Pokazka Łukowskeje podrěče delnjeje serbščiny z časa do 1600.

Podał dr. Ernst Muka.

Předsyda towařstwa za delnjołužiske stawizny a starožitnosē, kn. prof. dr. Hugo Jenč w Gubinje, mi lěta 1890 serbske rukopisne čopjeno předpołoži, kotrež bě wón wot swojeho nana, něhdušeho kaplana we Łukowje, dostał. Kapłan Jenč bě jo namakał jako założk deskow někajkeho stareho zwjazka, kotryž bě we Łukowje wokoło l. 1600 wjazany. Na to pokazuje jasnie zapisk we zwjazku z lěta 1605. Tuta rukopisna drobnostka je wšak za naše pismowstwo ważna, dokelž z Łukowskeje podrěče pokhadźa, z kotrejž nam hewak nimale žane rěčniske pokazki zawstałe njejsu. Tohodla sebi ju ja wotpisach a ju nětko tu w našim „Časopisu“ do nětčišeho delnjoserbskeho prawopisa přepisanu wozjewjam.

I. In media vita.

Pó sŕeże my togo žyweńa smy,
Z teju my smy smeršu wobdane,
Pytamy šebe jadnogo pomocnika,
Aby wón kšíł nam gnadny byś.

Ty sy, knižo, ten samy:
Našych sížkich grichow dla
Wégi sy se na nas rozgniwał;
Swity sy kněz Bog.

Swity sy, nejmocnejšy Bog,
Swity sy, miłosćiwy Bog;
Nedaj se nam pšepadnuš
Do teje smerši górkęje.

II. O knižo, zwarnuj nas.

Z nuze wélikeje ja k tebe se wołam,
Kněz Bog, wuslušy mojo wołańe,
[Twójo] gnadne slyšańe wobroši ku mňe,
A mójej pšosbe [jo] wótwori;
Gaž ty coś na to 'sykno [glědaś],
Aby (kak?) gréchow se wéle jo stało,
Chto móžo, kněžo, přezy tebe wostanuš.

Gnada, pšijazní póla tebe płaśi,
Te 'sykne grichy wódawaś;

Z nami su 'še statki darmo,
We tom nejlěpšem žyweńu;
Chwališi se pŕodk tebe . . .
. . . z twójeje gnady se žywiš.

Narěč je mało wotkhilna wot nětčišeje a hišće mjenje wot tehdyšeje Khočebuzskeje (wokoło 1600). W tymajle kěrluškomaj su to jenož tele maličkosće:

- 1) i město ě: kšíł, knižo, šížki, grich, gniwaś, swity, pódla: kněz, kněžo, grěch.
- 2) Sobuzynk d njeje wupadnył: jadnogo, pšepadnuš.
- 3) Starše w město h: **wusłyšy**, wobroši.
- 4) Při infinitivach a imperativach samozynk **njewot-pada**: chwališi, — wobroši, wótwori, wusłyšy (erhöre).

Stary delnjoserbski rukopis.

(Katechismus a spěvařské)

z Welikego Kólska pola Baršća.

Wopisał dr. E. Muka.

Na swoim pućowanju po Delnjej Łužicy w l. 1880 namakach we Wulkim Kólsku pola Baršća we stuchłym, włożnym kućiku hižo półzhniły rozpadowacy delnjoserbski rukopis a dostach jón darjeny. Bě to paletolsta knižka we štwororóžku (kwartnym formaće) zwiazana do čorneje papoweje deski. Rukopis wotpadowaše a rozprochnjowaše wosebje na khromach, haj wot zadnego dźela rjada łopjenow z wobwalku dospołnje zhniła jako čorny wósmuž w kuće ležo wosta. Ale tež předku so prěnje łopjena wobsahujce předsłowo a kekst 1.—8. kaznje z wobwalku runjež při najwobhladniwšim sušenju do čista rozdrjebichu. Kelko pak je so zady łopjenow zhubilo, njehodži so wuslědžić. Tež wot wšitkich druhich łopjenow rukopisa bě do koła wokoło wjetši abo mjeński dźél wothnity (wot někotrych połojeja hač do dweju třećinow, wot wjetšeho dźela wokoło třećiny); sym wot nich zdžeržeć pytał, štož bě někak móžno, a sym so prócował, zo njebychu so dale torhałe a drjebiłe. Zdžeržane łopjena abo dźèle łopjenow sym čisłował — je jich 64 — a do štworowskeho zešiwka z papowej desčičku srjedź běle listna porjadu składł a do kartona tyknył. Tak zakhowany rukopis sym kónc lěta 1914 do „Maćicneho Muzeja“ darił.*

* Z dobom sym do »Serbskeho Museja« ze swojich zběrkow wulecy zajimawe łopjeno darił: samsny rukopis (*autographum*) našeho serbskeho

zo by so tam dale khował. Na předkownej rozpadowacej wobwalecy wučitach ja ličbje 70, ale přednej dwě ličbje před nimaj běštej dospołnje wublédnyjoj; běše to bjez dwěla lěto-ličba rukopisa a nimale z wěstoséu smě so na lěto 1570 hódać, za čož tež wosebje podoba pismikow rukopisa a mnohim spěwam přidatych dypkow kaž tež wašnje īaćanskich nadpisow nad wšelakimi spěwami swědći. Tež mjeno pissařa rukopisa sym wuslědžíl: na jenym z přeňsich rozpaddených ɬopjenow z předsłowom stoji: Martinus Krüger; tutón Mjertyn Krygař běše najskerje tehdyši kantor Kólskeje cyrkwe a šule, kotryž je pak po přikazu a pod dohladom swojeho fararja pak ze samsneho pohnuća tutón Katechismus a kěrlušnik jako „cyrkwiensku a šulsku přiručnu knihu“ za swoju wosadu spisał abo z druhich tehdyšich podobnych rukopisow zwotpisał. Na někotrych z rozpadowacych přenich ɬopjenow rukopisa bě zapisany wobsah knižki, wučitach tam tele započatki spěwow:

Chtož bóžu martru we cći ma
 Kněz bog buż mňe k pomocy
 Pósćel nam tog swětgc ducha
 Petrus tšuchle płakašo.

Wobsah cyłego rukopisa pak je tónle:

1. Mały Lutherowy katechismus z prašenjemi a wotmoļwjenjemi: ɬopjeno 1—½12;
2. Hišće raz wšitke pjeć hłowne kruchi křesćijanskeje wěry po słowje (bjez wułožowanjow): ½12—½16;
3. To jutſne a wecerne žognowané: ɬpj. ½16—18;
4. Katechisacija duchowneho: ɬpj. 19—21;
5. Duchowne kěrluše: ɬpj. 22—64; su to po rjadu:
 a) najprjedy (ɬpj. 22): próstwa k Bohu we wójnskej nuzy;
 — b) khwalbne spěwy; — c) hodowne spěwy; — d) martrowne (passionske) spěwy; — e) jutrowne spěwy; — f) k tomu mjez nimi: Introitus a Responsoria z dypkami; ale nic jenož posledniše, ale tež wšelaķe kěrluše maju hłosy přidate w starožitnych, srjedźowěkowych dypkach, na př. na ɬopjenach 23—25. Napisy kěrlušow su pak īaćanske pak němske, zwjetša ze zelenej a z džela tež z čerwjenej barbu a z wul-

samowuka abo wučenca z ludu Jana Gelanskeho z Hodžija rodž. 2. nov. 1699 a zemrj. 9. febr. 1767), pisany na Michała 1766, potajkim jenož někotre měssacy do jeho smjerē; tuto ɬopjeno ma arabiiske napismo na čole, potom bibliske hrónčko Matth. 4, 4 we 20 wšelakich rěčach a na kóncu jeho němsko-īaćanske podpismo Johann Gelansky, gnaschviz, Mian. Polyglottus autodidactus, Strassenmeister 27 $\frac{1}{4}$ Jahr, alt aber 66 $\frac{11}{12}$, wendischer Nation.

kimi pisnikami pisane; tež přeni wulki pismik abo cyła prěnja połojca prěnjeje rjadki kóždeho spěwneho hrónčka stej ze zelenej abo druhy z čerwjenej tintu pisanaj; ale tuta barba je kaž tež tu a tam sama čorna tinta na tej zwjetša scémnjenej, haj samo scornjenej hrubej papjerje wot włóznoty dospołnje abo nimale dospołnje woblédnyła abo wusmahnyla; hdys a hdys běchu tež cyłe prěnje rjadki hrónčkow zeleno- abo čerwjeno-barbne.

Pismiki rukopisa su poměrnje wulke, rjane a jasne, prawopis je poměrnje jara dobry a přez cyło prawidłowny (scéžny) a pisařskich wopačnosow je jara mało. Přełožk sam je přez cyło dobry serbski bjez rěčnickich zmylkow. Rytmus a nazynkowanje w khěrlušach pak stej njedokonjanej, haj špatnej kaž we wšitkich delnjoserbskich du-chownych spěwach stareho časa.

Dialekt rukopisa njeje, kaž bychmy snano mohli wo-čakować, dokelž Wulki Kólsk hižo w Žarowskim wokrjesu leži, Žarowski, ale zwjetša čisty Khoćebeuzski; Wulki Kólsk wšak je namjezna wosada na pomjezach Khoćebeuzskeho wokrjesa ze stajnymi wuzkimi počahami k wosadam Khoćebeuzskeho kraja. Jenož někotre spěwy zdadža so z druheje podrěče přijate być, kaž na př. na łopj. 27—28: Bog jo atd.

Spomnjenja hódne rěčniske wosebitosée Wjeliko-Kólskeho rukopisa su :

I. We samozynkach (*Vocalismus*): 1. Starše 'e město nětčišeho 'a: gerdosé (Stolz), kerliž, měsiec a mjasec (Mond), mézy, nébeski, néso, přetkowaś, pšíwesc, réc (= rác, sagen), słuńeško, wesć, weseliš atd.; ale stajnje hižo: žaržaś. — 2. Dial. 'o město 'e: janžołki, pródki (nogo), sodmy (= sedmy), šosty (= šesty). — 3. Prěnjetne -ě m. nětčišeho 'o: žewka. — 4. Prěnjetne -ě město nětč. -i: kněžo a knižo, kněžna a knižna, žesi, žěsetko a žišetko. — 5. -u město -y po hubnikach: buš, buli, zabuwaś; słuńico; wusoki.

II. We sobuzynkach (*Consonantismus*): 1) į je stajnje wot w dželene, ženje z nim změšane, měješe patajkim hišće jasny guttusálny (nic labialny) zwuk; piše so z wjetša z *hl* abo *lh*, tež *ll* k rozdžělej wot mjehkeho l (lj), na př.: pohlny (= polny), podyelha (= podjela), wokollo (= wokoło). — 2. Starše w město nowšeho *h* přikhadža tam často, na př.: wobrośił, wokoło, wordowaś a hordowaś; wueba, wukupił, wuložyś, wumogł, wumreš, wumysliš, wusoki, wusta (z wust, aus d. Munde), wutšoba, wuwězał, wužytk, wumožnik a humožnik, wuzwolony a huzwolony.

III. We sklonowanju nominow (*Declinatio*):
1. *Dat. sg.*: duehu, knězu, synu, wóſeu atd. — 2. *Voc. sg.*:

kněžo, knižo. — 3. *Nom. pl.*: carš, wóscy, (w)šycty. — 4. *Loc. pl.*: w něbjach. — 5. *Instr. pl.*: lužmi, pénezmi a pénezami.

IV. We sklonjowanju słowjesow (*Conjugatio*):
 1. *Imp.*: buži, zmili se, husłyšy, pomožy — néhobtwarzíšo (verstocket nicht), wóceynišo. — 2. *Inf.*: hdys a hdys hišće -i: zmiliši. — 3. *Part. praedic.*: chwalon, pšedan, pšeražon, zajžon; grońono, pisano, pšikazano.

V. We nastupanju słownika:

albo, oder.	maš, ere, f., Mutter.
bogojski, a, e, göttlich.	m̄esec, a, m. & mjasec, a, m.
debře, adv., gut.	Mond.
dłuwiki, a, e, lang.	niceji, a, e, jemandes.
drětwa, y, f. (kor. drěš), daš Schreien, Schinden.	niščota, y, f., Nichtigkeit, Nichtswürdigkeit.
gložiš za něcym, nach etwas hungern, begierig verlangen, sich sehnen.	nuzyš někogo, jem. bedrücken, quälen (bogaty chudego).
hadra, y, f., Hader.	peršona, y, f., Person.
hew tu, adv., hier.	perwy, a, e, ddd. erste; perwy człek, der erste Mensch.
horžeństwo, a, m., Stolž, Hoffart, Übermut.	pogoršowaš se, schlechter, schlimmer, ärger werden.
hułožnik, a, m. (wot: huło- žyš), Beileger, Beschwichtiger.	połnicki, a, e, voll.
chudlas, a, m. = chuzina, y, f., coll., die arme Mensch- heit, elende Menschen.	pšemoc, y, f. (bóža, Gottes) Allmacht.
janžolk, a, m., Engelein.	pšešiwo c. dat., pšešiwo bó- žemu synu, gegen Gottes Sohn.
ješći, adv., noch.	rozmékeyš, erweichen (nas, uns).
knigwy, ow, pl. (nic: knigły), Buch.	sluňeško, a, n., Sonne.
knižnicka, i, f., Jungfrau (Maria).	wěriš we Boga, an Gott glauben.
krolejstwo, a, n., Königreich (časčišo hač kralejstwo).	zjadnař, řa, m., Versöhnner, Aussöhnner.
krotce, adv., bald, in Bälde.	žlob, a, m. & žlobc, a, m. & žlobek, a, m. (dém.), Krippe.
lěkařstwo, a, n., Arznei.	

Wjerbańske rukopisne spěwařske.

Woxjewil dr. E. Muka.

Wjerbańske rukopisne spěwařske wobsahuja nahladnu
zběrku delnjoerbskich duchownych kěrlušow, naj-

skerje z druhich staršich podobnych rukopisnych zběrkow zwotpisanych. Rukopis pokhadža — po podobje jeho pismikow sudženo — z kónca 17. abo ze spočatka 18. lětstotka. Wón bu mi před nimale 40 lětami, hdyž tehdy we Wjerbnje na šuli we swójbje nadobneho a nahladneho knjeza kantora Pjatarja, nic jeno we Wjerbańskiej wosadze, ale po cylym Khoćebuszkim wokrjesu znateho a widzaneho starca, časčišo přebywach, wot wěsteho k. Kolasarja, sobu-stawa tamnišeje japoštołskéje wosady a lubowarja delnjo-serbskich knihow, darjeny, a ja sym jón lětsa (1915) do „Serbskeho Muzeja“ darił, zo by so tam w kaščiku pod škleńcu wupołożeny z druhimi serbskimi rukopisami khował a pokazował.

Rukopis njeje cyły zdžeržany, ale jara wobškodženy, je byl zwjazany, ale nima žanych deskow wjacy, a nimo tych deskow je so předku a zady wjacy lopjenow zhubiło. Dokelž su jeho strony byłe wot spočatka čisłowane, je vidčeć, zo je předku wósom lopjenow abo 16 stron zhubjenych, kelko pak na kóncu, njehodži so prajić, ale po wobsahu — poslednje lopjena „zakopowařske“ abo pohrebne kěrluše poskićeju — směmy drje z wěsta sudžić, zo njeje runje wjèle lopjenow na kóncu zwotpadało, nimo toho pak su na kóncu hišće lopjena wobsahujce strony 307—368 (t. j. 31 lopjenow) na hornym róžku po rjedu přeco bóle zwothnité a zwottorhane, tak zo je poslednje lopjeno (str. 367—68) hač do połojcy zhubjene. Cyle zdžeržane su potajkim jenož strony 17—306 t. j. wšo do hromady 289 stron abo 185 lopjenow.

Titula potajkim rukopis žanoho nima, z jeho rjaneho kencliskeho pisma pak drje hodži so sudžić, zo bu wot wučeneje kantorskeje ruki pisany; haj p o d o b a pismikow a wšelakosé nałożowanego čornišeho a blědšeho čornidla na to pokazujetej, zo staj, runjež je pismowski *ductus* jenajki, dwaj pisarjej — knjez kantor a jeho pomocnik — so wotměnjejo na rukopisu pisałoj a to prěni str. 17—38, posledniši str. 39—54 atd.

Prawopis je slědny a poměrnje dobry, haj lěpší hač we wšelakich delnjoserbskich čiščanych knihach samo z pozdžišeho časa. Pisařskich zmylkow je spodžiwnje mało, štož za zdželanosé a swědomitosé pisarjow swědči.

Přeložowarjo kěrlušow běchu drje zwjetša delnjoserbscy duchowni swojeje mačeřneje rěče derje móčni, dokelž w jich přeložkach žanych nadpadnych rěčnískich zmylkow njeje, jich rěč je přez cylo dobra serbska, wothladujemy-li wot někotrych powšitkownje zwučenych a znatych germanismow delnjoserbščiny; njepřijomne a porokujomne je

tu kaž w drugich podobnych delnjoserbskich spisach tamnego časa zwjetša cyle njetjrebawše přiměšowanje wšelakich němskich słowow město znatych dobrych serbskich, štož na rěčnisku njekedźbliwość abo lěnjosć a narodnostnu liwkosć abo indifferentnosć přełožowarjow wot cuzych rěčow zajatyh pokazuje. Ale hišće wjèle wjetša bě jich pěsnjerška indifferentnosć a njewustojnosć, kotaž tak spodžiwnje a žalostne we wšitkich čiščanych a nječiščanych delnjoserbskich přełožkach duchownych spěwov hač do srjedze 19. lětstotka wustupowaše w dospolnym přećiwigjenju k našim starym dobrym hornjoserbskim přełožerjam a přełožkam cyrkwińskich spěwów. W tamnych njeje zwjetša ani rytmia ani nazynka; tu su na ponižnym spokojnym delnjoserbskim ludu wuley hrěšili. Tola w našim rukopisu hdys a hdys spěw přikhadža z trochu lěpšim rytmom a nadběhom k nazynkowanju, kaž na př. kěrluš: Jezu, twoje krawne rany (str. 80 sl.)

Rěč rukopisa je čista Khoéebuzska a nimale we ničim wot nětčišće je pismowskeje rěče njewotkhadia. Při nadrobnym přehladowanju rukopisa sym jenož tele rěčniške maličkosće nadešoł, kotrež su snano naspomnjenja hódne.

I. *Vocalismus*. Samozynki. Hdys a hdys, ale tola jara porědko je wěscé jeno z pohladom na rytmus — samozynk wustorčeny: wjasłosc a wjasły — prašwy město a pódla: wjasowość a wjasowy — prašwy.

II. *Consonantismus*. Sobuzynki: 1. Při spočatku slova stoji druhdy a wuwzačnje hišće starše w město nětčišeho *h*: wusoki (str. 205), hewak: husoki; wusta (str. 115), hewak: husta (Mund); z wutšobu (něsto króć), hewak: hutšoba. — 2. Pismik ī měješe hižo hubniski (labialny) zwuk, kaž džensa we wjetším džéle Khoéebuzskeje podrěče; to so z toho spóznawa, zo so někotre króē w za njón piše: wábowosz (str. 70) a wábonosz (str. 199) pódla: wiašellosz (str. 209) t. j. wjasołosć resp. wjasełosć hewak so nimale porjadnje ll za ī a l za l piše.

III. Deklinacija. a) Wěcowniki. 1. *Dat. sg. m.*: Druhdy starše -u město młodšeho: -oju: Bogu, kralu, synu, wóscu a wóscou. — 2. *Loc. sg. n.*: na poli & na polu. — 3. *Acc. sg. f.*: cerkwej & cerkej. — 4. *Nom. pl.*: waše wóscy; carši (Teufel).

b) Kajkostniki. 1. rady, rada, rade & rad, rada, rado (gern), *pl.* raži pak njesklonowane jako *adv.*: rad. — 2. Praedikativne participia a adjektiva: pran (82), geschlagen; pšedan (75) & pšedany (75); wótworon (často), ge-

öffnet. — 3. Špatnje tworjeny komperativ: młodšejšy (343) m. młodšy.

IV. Konjugacija. Słowjeso. 1. *Praes. sg.* na starše -u du (ich gehe), mru (ich sterbe), pšosu (ich bitte), sajžiju (fut. sajžu & sajžim), spódušuju, ich ersticke (fut. spódušu & spódušym). — 2. Často hižo sekundarne praesentia na: -ajoš, -ejoš, -ijoš, -yoš kaž w nětčísej Khoćebuzskej naréči, na př.: sajžijoš (du setzest), roztužyjo (73), er betrübt. — 3. *Imper.:* ponowi (123), erneuere; złam (123), brich, jes (104) = buži, sei.

V. Wunošniša je za to słoowniska strona. Podam tu zbérku slowow, kotrež w Cwarowym słowniku njestoja, a je mózno, zo sym přeco hišće to a druhe tam trjebane Cwarej njeznate słowo přewidžał a zo by dozbérka tu hišće něsto wunjesla. Słowa sym alfabetiscy zrjadował.

Adamski, a, e (256), Adams=;

Adamske žíši, Adamskinder.

byše, ša, n. (126), das Sein,

das Weſen (we jednom byšu
z bogom wóscem, in einem
Weſen mit Gott dem Vater).

debře, adv. (pódla: deře), gut.

długi, a, e, adj. (265) & długo,
adv. (244), lange.

dobu (73) 2 X město: debu,
ich muž.

dołej, herunter, nieder.

doļoſtwo, a, n. (129), Nieder-
ung, Tal.

dudlowaś, dudeln, leiern; z mě-
chawu dudlowaś (186), den
Dudelſtaſ ſpielen.

góletko, a, n. (251), Kindchen,
Kindlein.

górknoſc, i, f. (210), Bitterkeit.

hoběgnuš: ja som ze kšwju
hoběgnuł, ich bin mit Blut
belauſen (befleckt).

hobšežkaś se (71), ſich be-
ſchweren, belaſten.

hobtwarzis, verhärtēn, verſtočen
(hutſobu).

hupšawiš, rechtfertigen; hupša-
wjony, gerechtfertigt.

hutwafeńe, ná, n. (305), Auf-
bau, Gebäude.

huznaś (250), erfennen.

chłožiš (211, 212 a často),
erquiden.

chwalaſtwo, a, n. (269),
Ruhmrederei, Ruhmſucht.

klimpaś (279), jchlottern, zittern;
rucy wſej klimpatej.

lěkaś někoho, jem. ſchreſcen.

letny, a, e (často), einzig, einig,
eingeboren.

ležije, pl., Lenden.

lutownosc, i, f. (124, 201),
Reue, Reumütigkeit.

maś, eře, f., (často; nic mó-
terka), Mutter.

mysleńe, ná, n., Gedanke; bó-
losne myſleńa (267), jchmerž-
liche Gedanken.

myšo, a, n., Vad.

nadlužyś (komp. wot dlužyś);
a) *trans.:* verschulden; ja
som to nadlužył (84), ich
habe d. verschuldet; b) *intr.:*

Schulden anhäufen, Schulden
machen.

nałożenie, ná, n., Gewohnheit

- Sitte; za žydojskim nałożenim.
- namekaś (66, 85 a často) a namakaś (85), finden.
- nametny, a, e (101), wundersam; nametna wójna, wunderlicher Krieg.
- niedupeńc, a, m., der Ungetaufte.
- nepśestawajucy (128), adv., unaufhörlich.
- nestatk, a, m. (289), Untat.
- nicęji, a, e (215; hs. ničeji), niemandes, niemand gehörig.
- oprowaś (292), opfern.
- pomec, y, f. (75 a často), a pomoc (86), Hülfe; na pomocy, zu Hülfe.
- popluwaś (229). beispieln, bespielen.
- póslańc, ña, n. (285), das Schicken, die Schickung.
- pósłojski, a, e, apostoliſch; pósłoska cerkwej (127).
- pótykańc, a, m. (245) = pótykac, Stab zum Stützen.
- poznank, a, m. (243), Zeugniš, Erkennungszeichen.
- póznaś (250), bekennen.
- pózwoniś (91), ein wenig, ein Weilchen läuten.
- pózedny, a, e (90) něcogo, begierig verlangend nach etwas.
- přod (*praep.*), c. instr. (*ubi?*) a, c. acc. (*quo*) vor; přod swět, vor die Welt; přod nōgo, vor ihm; *adv.* přodk & předk (192), vor; přodku (*adv.*) vorn.
- psekortowaś cas (185), die Zeit mit Kartenspiel hinbringen, totschlagen.
- psemarkowaś, bemerken, beachten, durchfühlen, sich merken (lubosći, Liebesbeweise).
- pěstupnosć, i, f. (175), Über-tretung.
- pěswětiš (101), durchleuchten, durchstrahlen (naše hutřoby).
- pšewinowaś (234), nach und nach überwinden.
- pšichadny, a, e (127), zufünftig.
- pšikowaś (102), antymiedien.
- pyšniš; pyšnony, a, e, aufge-pušt, eitel.
- rod, a, m. (229), Geschlecht; helski rod, die Höllenbrut.
- rozbuziš (215), aufmuntern, ermuntern, (mę, mich).
- rosměkcyś (281), erweichen (twardosć).
- rozmokšyś se, naß, feucht, weich werden, sich erweichen (hutšobu).
- rozužyś (73), betrüben.
- (r)džaś se (91), zittern, beben.
- skónčowańe, ña, n. (127 358) Beendigung, Ende.
- skónčowaś, vollenden; sk. gréchy (174), Sünden beginnen.
- sлина, y, f., Träne; wót slinow samnej wócy; hewak (l)dfa; pl. dzy (89).
- smerkny, a, e, sterblich smerknosc, i, f. (65), Sterblichkeit.
- smuga, i, f. Strieme (von Schlägen).
- spódušyś (70) unterdrücken, ersticken.
- stawnosć, i, f. (129), Beständigkeit, Einigkeit.
- studnica e, f. (151), Brunnen.
- stwóřeſel, a, m., Schöpfer (148 a přeco tak).
- šum, a, m. (221), das Brausen, Rauschen.
- šydnosć, i, f. (277), List, Betrug.
- toplo, a, n. (102 toblo), Rüst-

þſuhł, Hölle? Christus jo
to **toblo** rozbił, złego ñe-
dupeńca nutš zwězał a
pšíkował.
twórc, a, m., **Schöpfer**.
wjasołnosć, i. f. (199), Freude.
wólašk, a, m., das **Öchslein**.
wótpowedaś (123), entsagen,
abſagen (wſyknomu).
wótweras, öffnen; rowy se
wótwerachu.
wótworiš, öffnen; rany wót-
woŕso se, Wunden, öffnet
euch! aor. wótwori (111);
wótwoŕony, a, e.
sacarniſſe (32) schwärz werden;
ſłońco se zacarni, die
Sonne verfinsterte ſich.
zatwarźnosć, i, f. (280), Ver-
ſtoddheit, Hölſtarrigkeit.
zawěrny, a, e (125), wahrs-

haftig, aufrichtig.
zesmierzeſ ſe (229), zum Ge-
ſtanf werben.
zespiwaś (242), einen Gesang
anstimmen, anfangen zu
ſingen.
zlékaš někogo, jemanden er-
ſchrecken.
zlékny, a, e (361), ſchreckhaft,
erſchreckend, ſchrecklich.
zmysł, a, m., der Sinn; pl.
zmysły (120), Sinne.
zrozbijaś (230), ganz zerſchlagen.
zrózony, a, e (126), geboren.
zwažny, a, e (adv. zwažnie),
wichtig, gewichtig, ernst; zwažne
groniš.
zwěſciſ (218) weisagen, prophe-
zien.
zwěz, a, m., Band; twarda
zwězy, feste Bände.

Wohidma a wudma w serbščinje.

Zebberał + Jan Radyserb - Wjela.

Naše wěcowniki, předstajace wohidma a wudma, maju zwjetša wukóncaj **-ak** za mužski ród, a **-awa** za žónski ród, pódla pak tež wukóncy **-ar** (-er) a **-árka** (érka), **-ik** a **-ica**, **-anc** a **-ánca**; jenož porědko, su tež z druhimi wukóncami tworjene. K inventurje našeje rěče sluša — a tež k wudospołnjenju słownika — zo wěmy, kelko my tajkich wohidmow a wudmow mamy.

Dokladnosć dale žada, zo so swěru za tom pase, hdže je we mascul. **-ak** a we fem. tola nic **-awa**, ale **-árka**.

Młodzina dyrbi na to pokazowana być: 1. kak wulkı rozdžél je zwjetša mjez **-ak** a **-ar** abo er, na př.: modlak — modler, pisak — pisar, spěwak — spěwař atd.; a 2. zo při mnohich słowach mjez tymi wukóncami žanoho logiskeho rozdžéla nimaš.

Tym słowam, kiž hižo w słowniku steja — jich je 340 — tu přeložki přiwadawane njejsu.

Tych słowow z přeložkom je tu nimale na wšě pjeć

stow. — Te su zběrane njemało lět a z njemałej pröcu. — Wone maju sobu k dočinkej słownika služić. Njebyła-li škoda, jeli bychu so zhubiłe? Njejsu to čestne pokazma za to, kak z wótra su naši předownicy wjedzeli kedžbo-wać a sudžić, jako tež přihódne słowa wjedzeli tworić?

Radyserb.

Babotak, babotawa.	bledžak, -wa.
bachor.	bledžeř, -řka.
bachtak, -wa.	bobola, ſettwanjt.
bajak, -wa.	bodžak, „Stirnſtöžer“, toller Angreifer.
Baj-Wóršla, Gaberurſel, Schwät-zerin.	bojak, bojaznik. Haſenherz, Feigling.
bakus, dičbafiger Burſche.	bórbotak, -wa.
barbjak, -awa, flunkernde Person.	bórcawa.
barlawa.	borčaty Hans, aufſchreiiger Mensch, Brummbar.
basnjak, -wa.	bork (personif.).
beja.	borkač, -awa, aufſährige, müch-iche Person.
bejica, unzüchtige weibl. Per-ſon, die ſich jedem hingibt.	brjuchač.
běhawa.	brodžak, -wa.
bězman (bjesman?).	brojak, -wa.
bibas, Schlottich.	brudak, -wa.
bičk.	brumlak, -wa.
bidmo (personifiziert), ungelenke, ſteife Person.	bubak, bóbak, Popanž, Ge-ſpenjt.
bikus.	bubas, Burſche außer Rand und Band.
bimbor a -byr.	buchtowak, ſinnlojer Vertuer.
bjakař -wa.	byrſtue (einer, der mit der Stirne ſtößt), Grobian.
bječak, -wa.	campak, -wa.
bjechtowař, -řka, lüderlich ver-geudende Person.	cochač, -wa, Perſon, welche ſchlendert.
bludař, -řka.	cólkr, cólkyr.
bludník, -ica.	cuntawa, empfindliche Perſon.
bludnorěčak, Irresprecher, al-berner Hans.	ewólba.
blyšćawa, eine mit Flitterstaat Aufgeputzte.	cybnjenc.
blabawa, Bielträtzcherin.	čampak, -wa.
blabica, Mauldrescherin.	čepl.
blada.	čerchač, -wa.
blancak, -wa.	čmjela (personf.) übelnehmische Frauensperſon.
blawca.	čmjelak, heftiger Übelnehmer.
blawkawa, belferndes Frauen-zimmer.	

čušlak, -wa.	hapak, -wa, schnappender, gierig zugreifender Mensch.
čelnik, -ica.	hapotak, -wa.
émowak, Finsterling.	harowařka, Weibsperson von ausgelassner Freude.
ćmowjenc.	hasyca.
darolakomc, -komnik.	hepel.
dajmidaj (to je tajki „dajmidaj“), begehrliche Ž.	herjekanc, Anražler, Anſchreier.
darmačkar, wer nach dem „Umsonst“ ausschaut.	hidžak, -wa, Person, die aus Gewohnheit häßt.
dikus = bikus.	hidzeř, -řka.
djaboňnik, -ica.	hipak, -wa, Person von schwer-fälligem Gange.
djas.	himpak, -wa
djasnik, -ica.	himpotak, -wa.
djasyca, Teufelsweib, žornmüttiges Weibſen.	hļupak, hļupc, hļupik, -ica.
djasowak, -wař, -wařka, Žerj., welche teufelt, flucht.	hļupjenc.
dótk (holci dótk).	hněwak, hněws, zum Ärger geneigter Mensch.
dračowak, -wař, -wařka.	hněwuš.
drač (koči dr., koni dr., ludži dr.).	holuch.
drapa, (person.) zudringl. Žerjón.	holčeř.
drēmak, -wa.	holenc.
drēmota.	hoňč, ungejämmer Antreiber.
drjechmo.	hrubowc.
dripa.	hubač, hubak, -bačica.
drypotak, -wa.	huzak, -wa.
džěćera.	hwizdař, -dak, Lüffschneider, Lügner.
džěćiska (pl. t.), ungezogene Kinder.	jachlak, -wa.
džimidži (tajki „džimidži“), empfindl., heftig ablehnende Person.	jakotak, -wa.
fukowak, -ařka, Stichler, -erin, Hänſler, -erin.	jakotawe.
galgač, -wa.	jednak, mißlicher Friedensſtifter.
hadrak, drnica, hadračk, -drowar, -řka.	kawkař, -wa, -řka.
hadžica, falsches Weib.	kepsak, -wa.
halekawa.	khablak, -wa.
hanč, junger Wollüstling.	khablanc, khablawc.
Handra.	khadlisko (kadlisko).
hanjak, -wa.	khaponjak, Mannsperson, die es mit vielen Weibſen hält.
Hapač.	khartowak, wütiger Zerstörer.
	kašowař, řka.
	khawzař, -zowař, Schwindler, Fälscher.
	khawzy činjeř, -řka.

khětrowak, Mensch von toll-dreister Bravour.	křiwula, männl. u. weibl. Person, welche sich etwas erschleicht.
khłóščak, -wa.	kročica & krodawa.
khlamak, -wa.	kroksa & kroksyca.
khlemjak, -wa.	kročica a krodawa.
khodojea, -dojta.	kroksa a kroksyca.
khorjak, -wa.	krwawnik, -wnica, bis aufs Blut quälende Pers.
khramosćak, -wa, herumstän-fernde Person.	kubjelnik.
khripak, -wa.	kujawa, läuderliche weibl. Pers.
khrjachanc, heftig Hustender.	kundros wollüstiger Mensch (männl. Person).
khrobłak, -wa.	kuntka.
khrobolak, -awa.	kuntyrypsk (pers.), junges, vorlautes Individuum.
khromak & khromjenc.	kurwa, kurwar.
khudak.	kutlač, kutlak.
khwalak, -awa, aus Dummeit oder aus Berechnung übergebührlich lobende Person.	kuzłař, -řka.
kipjak, -wa, Siechling.	kuzłařník, -niča.
kiprich, -priša, Schwächling, Bärtling.	lačák, -wa.
kiprjenc.	lakanc, Luſtlaurer; Spion.
kipruš, -ša.	lakař, -řka.
kiwkač, -wa, Pers. m. wackelndem Gange.	lapak, -awa.
kjawkař, -wa, fläßende Person.	lažák, -awa.
kłapawa.	lhajak, Lügenmaul.
kłapotawa, ausgemergelte Arbeiterin sc.	lhař, -řka.
klacak, -wa, -ář, -árka	lojak, ungeschickter oder unrechtigter Jäger.
kluchač, -wa.	lysman (pers.), oħsiger, dummer Mensch.
kleskawa.	laban.
kleskotawa, unaufhörl. Klatscherin.	lado, Schmužließe.
kluwař, -řka.	lachman.
kołmaznik, „Teersieder“, Schmutzhans.	lakome, lakomník, Gierhans.
korčak, -wa.	lampak, -wa.
korčmak, korčmník, Kneipenhöfchen.	lapak.
kosmač, kosmak.	Laphandrij.
košak.	lapotak.
košawa, weibl. Person, die gern lüft, resp. sich gern lüffen lässt.	laska.
krakane, Dualstrer, Külstrer.	lawdan, gewalttätiger Optimat.
	lawkus, unbarmherziger Machthaber (strenger Gutsherr).
	lebjerda.
	lebordžak, -wa.
	lěhak, -ř, -wa, Faulpelz.

lélak, -wa.	měnklowař, Wähner, grundlos er Meiner.
lénich & léníwc.	měrc.
lěpjak, -wa, Klebefußcher.	měšák, -wa.
leptak, -wa, leppernde, ſchlep= pernde Person.	měšćak.
leptař, -řka.	měškan.
lěwak.	mikotak, -wa.
lesćak, -wa, Überläster, -rin.	miškorjak, -wa, wer mit Feuer unvorsichtig umgeht.
ležak, -wa.	mjaca.
lidora, unordentl. Person.	mjakotak, -wa.
lichomník, -nica.	mjasožračk.
lichowař, -řka.	mjawkař, -wa.
likotak, -wa, leppernder Mensch.	mjeħkuš, Weichling.
lipak, -wa.	mjera.
lišćak, -wa.	mjerzak, -wa.
lišćeř, -řka.	mješkorjak, -wa.
lizak, -zawa.	młodula.
logan = droganc, uns förmlich differ Kér.	mlaskař, -wa.
lóštař, -řka.	mlešćak, -wa.
lózystwo (person.), mutwilliger junger Mensch.	mocowař, -řka, gewalttätiger Nehmer.
lubjak, -wa, wer viel zu sagt, aber wenig hält.	močak, -wa, Pers., die oft harnen muß.
lubkař, lubkařnik.	modlak, -wa, ohne Andacht be= tende Pers.
lubowóčkař, -řka.	mochtak, -wa verwirrende, ver= sielende Pers.
lučibař.	molowak (auch mjelak), mise= rabler Mäuler.
ludak, -wa.	móras.
ludhidžak, Menschenseind.	mórčak, -wa.
ludhidžeř, -řka.	morjak, -wa.
ludžisko.	morkotak, -wa.
ludžimučeř.	moršćak, -wa.
ludžipačak & -čeř.	moskotak, -wa.
ludžižračk, Menschenfreßer.	motykowak, Taumler, Wanler.
lumpak, -pus; -pawa.	móžak, -wa Pers., die sich für leistungsfähig ausgibt, ohne es zu sein.
majkar, -wa.	mudrak, -wa.
mamkar, Mutterhätſchel.	mudročinjak der sich den Schein des Klugen gibt.
mamla & -lak, -wa.	mudronjak.
marak, -wa.	mudrowak.
masak, -wa.	
maska.	
maslak, -wa.	
mazuch.	
měnjak, -wa, wer gern tauſcht.	

mukař, -řka, Frömmler, ein Heiligtuer, -erin.	njemdrich,-drica, Mensch aus- gelössenen Wesens.
mumlak, -wa.	njeměrník.
mužak wer sich tapfer stellt.	njemudrich, Schwachkopf.
mužlak, -wa.	njeplech & -plach.
myslak ein Schwermütiger.	njepočinkař, Verüber v. allerlei Untugend.
nabóžnostkař, -řka.	njepokojnik, -ica Friedensstörer.
načornjak, -wa, Anschwärzer, Verleumder.	njepokornik, -ica ein Hals- starriger.
nadběhowak, -řka, Person, die durch öfteres Besürmen lästig wird.	njepokutnik, -ica ein Unbuß- fertiger.
nadpjerak, -wa, anstachelnde Person.	njeposlušník, -ica, ungehorsa- mer Mensch.
naduwak Hochmutsnarr.	njepopřejak,-wa, neidischer, miß- günstiger Mensch.
nadzérak, -wa.	njeprawdník.
nahrabnik, -ica.	njepřistojník, -ica unanständi- diges Subjekt.
najimak unbedachſamer Mieter.	njerjedžak, -wa.
nakažowak, wer öfters Ver- derbnis veranlaßt.	njerodník, -ica lüdersche, fahr- lässige Pers.
namołwjak, wer Überredung ausübt.	njesčeřpliwe, ungebüldiger Mensch.
napominak, untauglicher Ver- mohner.	njeskludník, ungebändigte Mannsperſon.
napřečiwník.	njespěčhula, säumige Weibsp- erson.
napřečeník.	njesprawník.
narěčowak, -wař Beschwärzer; Verbreiter falscher Gerüchte.	njeswěrník, -ica.
našćuwak, našćuwař, -řka.	nješlachotník, pöbelhafter Kerl.
nažranc, ein dic̄ und voll Ge- fressener.	nješwarník, -ica.
Němpula, -pulak.	njezawrjenc, ungezüchteter Bursche.
Nimaš (knjez Nimaš) Habe- nichts.	njetopyř, (pers.) Umherwilderer.
Nimašnik, ein Besitzloſer.	njewušník, (pers.), ein Nichts- nutz.
njebolak, -wa.	njezrač, Grünschnabel, Un- reißling.
njedočink.	nocak, Nachtwärmer.
njehódník, -ica Mensch ohne Wert und Würde.	nócník, nócnikowař.
njekničome, Taugenichts.	nocybludžer.
njehorník.	nowinkař, -řka Person voller Neuigkeiten, Klatschgeschichten- verbreiter.
njekhmaník.	
njelepak, -wa, ungewandter Mensch; Tölpel.	

nućak, -wa.	2.) Böses mit Bösem Ver-
nuchač, Schnüffler.	gelter.
nušlak, -wa.	plapica, plapotawa, vielmau-
nužlak, -wa.	liges Weib.
nypač, -wa eigenköpfige (junge)	płówša, unentschiedenes, wankel-
Perſ.	mütiges Weibsbild.
nysak.	plica & plipa, Cabertasche,
pačak, -wa, pačeřka Młenjč,	Schważmaul.
der Zwietracht anblässt.	pobóžnostkař, -řka andächt-
padak,-wa jtrauchelnde, un-	telnde Perſ.
sicher gehende Perſ.	podpjerač, -wa.
pakoséak, -wa.	podrožnjak, -wa.
pokostnica, Spižbubenheim.	pohanjak, -wa, wer rücksichts-
pancak, pancawa.	los antreibt.
parak, -wa.	hóršnik, -ica.
paslak, -wa.	pohóršowak, wer oft Anstoß
pasmo.	erregt.
pasorak, schönungsloser Un-	pokazowak, elender Anweisung-
greifer.	erteiler.
pěsnjak, Verfasser miserabler	pokažowak, Verderbenanstifter.
Verse.	pokliwak, & -ř Verflucher.
Pěta, nichtsnutziger Peter.	pokhmurjene.
pičk.	pokhmura, (perſ.) Murrkopf.
pijak, -wa.	połdrak, wer vor seiner Ver-
pijane.	heiratung eine Andre be-
pijula, der und die sich gern	schwängert hat.
Berauschtende.	połmuž.
pimplak, -wa.	położenak.
pimpula, hiefriges Frauenzimmer.	pomalak, -wa.
piplak, -wa.	pomhak, -wa Perſ. mit mißlicher
pisak.	Hilfe.
pisanjak, elender Mälzer, Farben-	ponoćenik.
fleckſer.	popjelawa.
pišćak, -wa.	pórkač.
pišćelak, hagerer Tanznarre.	potulak, -wa wer sich schimpft.
pišćo.	dudt.
pjanak.	powalak, Umlürzler.
pjastak, wer sich durch Büſſe	powědak, -wa.
Geltung zu verschaffen ſucht.	pózerak.
pjenježkař, -řka Pfennigfuchſer,	přahak.
ſüchſlerin.	prajak, -wa mißlicher Anſanger,
pjerach.	elende Auſrichterin.
pjerchotak, -wa.	prampawa, ſchlechte Röchin,
pješka.	Zurichterin.
plaćak, 1.) ſchlechter Zahler;	prašak, -wa.

prawowak, ein Prozeßsüchtiger, Haberecht.	přisahowak, wer leichtsinnig Eide ſchwert.
přebłaznjak, -wa.	přisłodnik, -ica.
přečinjak, -wa.	přisłodžak, -wa, wer sich durch Verleumdung „lieb Kind“ machen will.
přečiwjak, -čiwnica widerſezl. Perj.	priwérnik, -ica.
předowak, ein wichtigtuender Sprecher bei geringfügigem Anlaß.	próchnawc, alter morscher Ar- beiter.
předrožak, Übertreuer beim Ver- kauf.	prostak.
předžak, -wa.	prózdnik, -ica.
překleř, & překula Murr- kopf.	prudžak, -wa quälende, plack- ende Perj.
přelubkowař, wer das Seine mit Liebeleien durchbringt.	pumpak, -wa dicker, fettbäuchiger Mensh.
přeměnk.	pumpotak, -wa
přenčel, Schlingel.	puzolak, -wa.
přenjerodžak, -wa wer durch Nachlässigkeit verarmt.	pychař, -řka.
přepakosćak, -wa, durchsto- bernde, durchstänkernde Perj.	pychula, pužlückiges Weibſen.
přepasowak, -řka wer öfters etwas vergiht.	pytak, -wa Perj., die ungenau nachſucht.
přeradnik, -ica.	radéowak, -wa wer gern aber unzuträglich rotet.
přeradžowak, wer öfters Ver- rat ausübt.	rampak, -wa Perj., die plump und lärmend schreitet.
přesčehar, -řka, -wa.	rancowak, der Hurerei Erge- bener.
přivožnik, -ica.	rapak, (perj.), Racker.
přičinjak, -wa wer üble Nach- rede verschlimmert.	raps, rips.
přidawak, Einer, der beim Verkauf spottwenig zugiebt.	rašpa, Bettel.
	raws, rawsyca.
	rows, rowsyca.

(Pokračowanje.)

Nekrolog LXXI.

Karl August Kubica,

bywši farař w Bukecach, ryceř sakskeho A R 1 z krónu a pruskeho
Pr. Kr. 3, swěrny sobustaw Mać. Serb. 1876—1914, doholétny wubjer-
kownik a wot 1897 1912 předsyda wubjerka Maćicy Serbskeje.

* 23. meje 1842.

† 13. 4. 1914.

Třeći džeń jutrow rano (1914) k nam do Bukec zrudna
powěsé dóndzē: Naš swěrny něhduši dušopastyř, knjez

faraí Kubica, je njeboćički. W Budyšinje, hdžež běše so wot nas přesydlił a hdžež chcyše kaž wotpočnyć wot pilneho dželana, běše cyle njejabcy woči zańdželił. Druhi džen jutrow dopołdnja hišće Božu službu wopytawši, kaž běše to zwučeny, bě wón ze swojimi swójbymi hač do wječora po zdaću strowy hormadze był. Haj, chcyše jenoho swojich lubych na dwórnišeo přewodźeć a hotowaše so na to, dha, kaž hižo husto, so strašny spink na płuca a wutrobu lehny, a předy hač lěkař dóndže, spušći wón ducha wječor krótka po wosmich.

Kaž bě sebi husto wuprosył, zo njeby na dołhe khoroložo přišoł, tak so jemu sta. Měrnje tam drěmaše w komory, zymnej rucy Božu martru wopriještej, w jeho wobliče ničo widźeć njebě, zo bě wjèle čeŕpieć dyrbiał. 17. džen jutrownika jeho na našej Bożej roli cyle jednorje, kaž běše sebi žadał, ale swjatočnje khowachmy. Bohate přewodźeňe ze wšěch stron wo lubosći swědčeše, kotruž je sebi njeboćički dobył. Kaž by na swoju lubu Bukečansku cyrkej hładał, tak je wón tu khowany, pastyř mjez swojim stadłom.

Jako so w lěće 1910 na wotpočink poda a widżomne znamjo lubosće wot swojeje wosady dosta, napisa nam: Hač do poslednjeho dychnjenja njepřestanu, swoju lubu wosadu lubować. Tuto slubjenje swěru džeržane jeho cyłe džélo woznamjenja. Na 29 lět je Bukečanska wosada jeho za swojego fararja mēe směła, wot 1881—1910. Što je wón w tymle času wosadnym był, njehodži so ze słowami wuprajie. Rjane, młódne cyrkwine žiwjenje we wosadze je pomnik „aere perennius“. Naš Kubica, nazhonyty dušowpastyr, sławyń rečnik a duchamócný prědař, kruty a tola zaso miły, twjerdźe a njepowalne stejacy w swojej wěrje, wostanje njezapomnity. Wjesele běše a duchowna radosć, na njeho posłuchać, njech rěčeše na klętcy abo hdže hewak, radosć a spomóženje za kóždeho, kiž chcyše wot njeho wuknyć. K tomu horliwy Serb, dołholětny wulcyzasłużbny předsyda wubjerkia Maćicy Serbskeje, stołp serbskeje prědařskeje konferency, swěrny přečel serbskeho Bukečanského towarzstwa. Wo nim mohło so tež prajíć: Ja nimam khwile spróeny był. Najlubšo budžeše jemu było, budžeše-li mohł w zastojnstwie wumrěć. Kak čežko je jemu padnyło, zastojnstwo zložić, je wšitkim wosadnym znate.

Tola čežka khorowatosc, zwonknje snadź nic tak so pokazowaca, jeho k wotstupjenju wot lubeho džela nuzowaše. Žortny, kaž husto běše, je wón někotry króć na horu wot Pomorc k Bukecam skoržił, zo wjetša a wjetša za njeho bywa. Nětko je wón woprawdze k tym horam při-

šoł, ke kotrymž je stajnjе zhładował, k horam, wot kotrychž nam pomoc příndźe, a wo kotrychž je swědčił dołhe lěta, njech w dobrych njech w ćežkich hodžinkach.

Wo jeho młodosći njeje mi skoro ničo znate. Rodženy běše 23. dźeń meje w Spalach pola Wojerec. Jeho starzej měještej tam burske kubło, a prosty burski hólčec běše we swojich młodych lětach tež naš Kubica. Z toho běše jemu znate a lube wjesne, ratafske serbske žiwjenje ze swojimi wjeselemi a staroscemi. Starši hač je džensa wašnje, příndźe na gymnazij do Khoćebuza a studowaše potom we Wrótsławju a Erlangach. Swoje prěnje zastojnstwo dosta jako wo-krjesny vikar w Glatzu, wot 1872—1875 běše wón z fararjom we Łutach pola Złeho Komorowa, 1875 přestúpi do služby sakskeje cyrkwe a bě z dušowpastyrjom we Wjelećinje hač do nazymy 1881, hdýž so do Bukec přesydli.

Wjèle je njeboćički džěłał, wulke žohnowanje pak tež měł. Poslednje zastojnske lěta, wosebje po strašnej ale derje poradżenej operaciji, njeběše jeho strowosć wjaczy prawje kruta, tola podać so wón njechaše. Jeho hesło běše stajnję: Ja mam džěłać kaž dołho je dźeń, doniž njebudže rěkać: Zawołaj džělaćerjow a daj jim mzdu !

Tón wot njeho w jeho zbóžnosći předowany wokomik je za njeho z Bożeje hnady, kaž wón stajnję wuzběhowaše, nětko zaswitał.

Jezus zapłać twojej wěrje,
Dobra nóc éi, derje spi !

M j e ř i w a -Bukečanski.

Wobsah.

Wótšowašski rukopis. Podał dr. Ernst Muka	str. 3
Rěčespytne drobnostki. Podawa Jurij Libă. (Fokračowanje.)	„ 23
Ze stawiznow Wjerbańskaje cyrkwje we Wjerbnie w Blótach.	
Zestajał farař ryčeř B. Krušwica	„ 34
Serbske rukopisne a čišćowne drobnostki. Zezběral a wozjewil dr. E Muka	„ 48
Pokazka Łukowskeje podręče delnjeje serbščiny z časa do 1600.	
Podał dr. Ernst Muka	„ 52
Stary delnjoserbski rukopis. Wopisał dr. E. Muka	„ 53
Wjerbańska rukopisne spěwańska. Wozjewil dr. E. Muka	„ 56
Wohidma a wudma w serbščinje. Zezběral † Jan Radyserb-Wjela	„ 61
Nekrolog LXXI. (Karl August Kubica, z podobiznu)	„ 68

Z nakładom Maćicy Serbskeje staj wušloj spisaj:

123. Protika „**Předženak**“ na lěto 1915.

124. „**Towaršny Spěwnik za serbski lud.**“
Třeći wudawk. Zhotowił a wudał Jan Rječka.
Budyšin 1915.

██████████ Dla zmôžnenja porjadneho připosyłanja
Časopisa a spisow M. S. je trjeba, zo česćene sobustawy
wšitke přeměnjenja swojich addressow prawje bórzy redak-
torej Časopisa wozjewjeju.

Rozeslanje Časopisa M. S. stawa so dwójcy wob
lěto a to stajnje po jutrach a po Michale. Hdy by něchtó
wozjewjeny spis njedostał, njech sebi žada z lisćikom pod
adressu: Studienrat Prof Dr. Ernst Muka (Mucke), Frei-
berg (Sachsen).

ČASOPIS MAĆICY SERBSKEJE

1915.

Redaktor:

Stud. radž. prof. dr. Ernst Muka,
konrektor a komtur rjadow Danila a sw. Sawy atd.

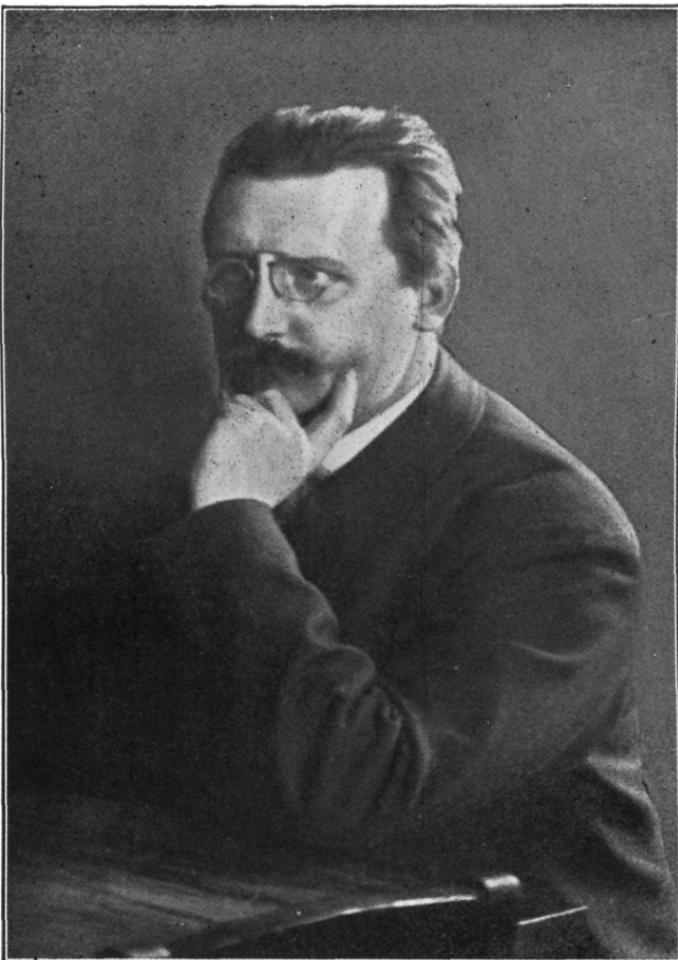
Lětnik LXVIII.

Zešiwk II.

(Cyłeho rjada číslo 133.)

Budyšin.

Z nakładom Maćicy Serbskeje.

Cyrkwiny wučeř Jan Rječka.

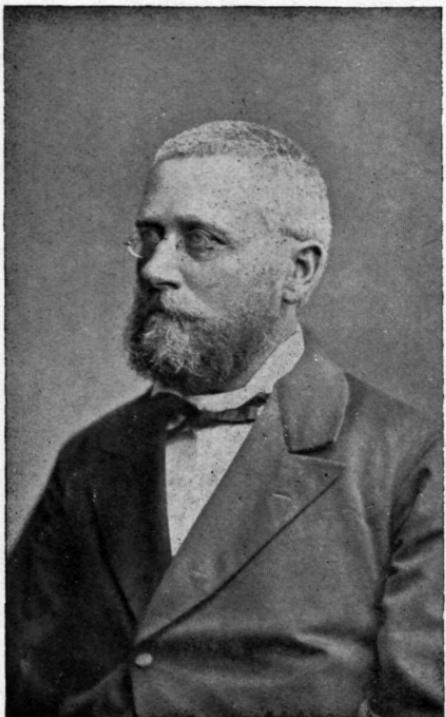
* 4. II. 1878 w Małych Bobolcach.

† rjekowskeje smjerće 13. VIII. 1915 pola Psućina
před twjerdźiznu Modlyn (Nowo-Georgiewsk).

Wučer Franc Kral.

* 26. XI. 1886 w Radworju.
† rjekowskeje smjerće
25. IX. 1915 pola Lensa
w Francózskej.

† Dr. med. Jan Česla.

ČASOPIS MAĆICY SERBSKEJE

1915.

Redaktor:

Stud. radž. prof. dr. Ernst Muka,
konrektor a komtur rjadow Danila a sw. Sawy atd.

Lětník LXVIII.

Zešiwk II.

(Cyłeho rjada číslo 133.)

Budyšin.
Z nakładom Maćicy Serbskeje.

Dwě delnjoserbskej rukopisnej agendé.

Wozjewił dr. Ernst Muka.

A. Rukopisna agenda z Lubinskeho wokrjesa.

Wokoło lěta 1885 wot jeneho starožitnosćerja w Lubinje do kožaneju deskow zwjazany delnjoserbski rukopis, 322 stron wobsahowacy, kupich, kotryž, kaž je z připisa z lěta 1857 na poslednjej stronje a na znutřkownym boku zadneje deski spóznać, z Dubrawskeje cyrkweje abo fary pokhadža, hdźež buchu serbske Bože služby 1825 wot fararja Raška zastajene. Hłowny dźěl rukopisa podawa nam delnjoserbsku cyrkwinskú agendu, kotaž je po znatej prěnjej němsko-hornjoserbskej agendé z lěta 1696 zestajana a — po wašnju pisma sudžo — w prěnjej połojcy 18. lětstotka spisana, tak zo bu tam něhdźe 100 lět při serbskich božich službach wužiwana. Delnjoserbski rukopisny přełožk je do jeneho eksemplara čišćaneje hornjołužiskeje agendy na to wašnje zaměsceny, zo bu na tolstu papjelu spisany a na čišćany hornjołužiski tekst, kotryž we njej stajnje na prawych stronach stoji, porjadnje nalěpjeny, tak zo z toho na tuto wašnje cyła němsko-delnjoserbska agendaasta. Wona pak bu wot přełožowarja hišće pěknje powjetšena a rozmnožena wo cylu rjadu němskich a delnjoserbskich cyrkwinskich modlitwow a próstwow najwšelačišeho wobsaha: předku su na 6 lopjenach někotre jenož němske modlitwy, wosrđeža na wjacorych městnach krótše a dlějše němsko-delnjoserbske zasuwwki a na kóncu (str. 261 hač 322) je němsko-serbski přidawk modlitowow a próstwow 63 stron wobsahujcy. Tak rozmnožena je to najwobšěrnija delnjoserbska cyrkwinska agenda a tohodla při wšech swojich njedostatkach za naše serbske pismowstwo a naš „Serbski Musej“, do kotrehož ju lěta 1915 darich,* dosć ważna a khowanja hódna kniha.

* Z dobom sym do „Serbskeho Museja“ darił dwě žadnostey:
1] Wobšerny nowiši delnjoserbski rukopis w folio, w Khoćebuzu 1894 wote

Přełožeř tuteje agendy běše tehdyši Dubrawski farař abo farski substitut (Büttner — Bětnař?) abo kantor z gymnasialnej zdželanosću, štož so hižo z toho spóznawa, zo wón zynki „*pſ*“ a „*pſ̄*“ w hewak ťačanskim pismje swojeho delnjoserbskeho přełožka porjadnje z grichiskim pismikom φ piše, mjez tym zo je němski tekſt stajnje ze řabachskimi (němskimi) pismikami pisany. Pismo je jasne a wulke a tuž derje čitajomne; cyły rukopis je wot jeneje ruki pisany. Prawopis je hubjeny, njesčěžny, haj z džela spodžiwny. Přełožk pak ma wšelake grammatische a syntaktiske zmylki a je často njetrjebawši z němskimi słowami přetykany, tak zo so mi zda, zo je přełožowař pak Němc, kiž bě serbski hakle dla swojeho zastojnства někak nawuknył, pak Serb, kotryž bě při svojich wyšsich studijach po něčim serbski pozabył; wón tež hornjoserbsku narěč swojeje hornjełužiskeje předlohi přeco a wšudze tak prawje wot delnjeje serbščiny rozeznawać njewědžeše, wo čimž w jeho přełožku swědča twórby kaž: *wěracy*; našego, jadnego a jadnem, samemu, zo mnu, haž, deře, *žišo*, ze žyweñom (instr. sg.), lubowařo (voc. sg.), kazňe (nom. pl.), hadrowańe, město: *wěracy*, našogo a jadnogo & jadnom, samomu, ze mnu, až, debře, žiše, ze žywenim, lubowař abo lubowaře, kazni, ważeńe. Hewak je narěč Lubinska, kotař wšak so z cyła mało wot Khočebuzskeje wotkhila a wokoło lěta 1700 hišće mjenje wotkhilowaše(Te někotre snadne wotkhilnosće, kotrež w rukopisu wuslědžich, njech su tu po rjадu zestajane a na kóncu njech je přidaty słowničk wosebitých a wosebje kedźby hódných wurazow ruhopisa.

I. Vokalismus. 1. hdys a hdys i město ē: žiło & žělo; žiše, žišelko & žěše, žěsetko; žik, žikowaś & žěk, žěkowaś; wirowaś (trauen); posliny (ležter).

mnje kupjeny, wot znateho Davida Bohuwěra Kopfa (Głowan) z lěta 1813 z napisom: „Die christliche Lehre im Zusammenhang ins Wendische übersetzt und sodann wieder aus dem Wendischen ins Deutsche wörtlich übergetragen.“ Podobny rukopis Głowan w quarto (4⁰) ma hižo knihownja M. S.; přir. Čas. M. S. 1880 str. 97/98. — 2) Stare pergamentowe listno w folio (4 str.) z ťačanskim tekſtom, prjedy jako wobwalka někajkich srđedžowěkowych cyrkwińskich knihow trjebana, nětko wobwalowaca: a] Zapis farskich dokhodow w Čornym Khołmu a Ptačecach z lěta 1649 w folio. — b] čiščanu cyrkwińsku modlitwu z lěta 1779 we hornjoserbskej rěci w 8⁰. — c] Kurwjéchowski mandat přeciwo njemérnikam a spječowarjam z lěta 1794 w hornjoserbskej rěci, 18 paragrafow na 11 stronach w folio. — Te tři wěcki z wobwalku kupich 1890 we Zlym Komorowje za 5 hr.

2. Starše: 'e město: 'a: betowaś & bјatowaś (pódla: modliš se); přetkař, přetkowaš; weseliš & wjasoły.

3. Za ó ženje u pisane po hubnikach a kyrknikach z wuwzaćom: napułniš (= ds. pełniš); z toho sudžu, zo tamna podrěč tehdy hišče zynk ó město o njeměješe.

4. bu, mu, pu, wu w nazynku město: by, my, py, wy: muše & myše (d. Wäschēn), wuskańe (d. Fauchzen); k tomu stajnje: te město: ty (du), ale porjadnje: tych.

5. Starše 'e město: 'o a nawopak: 'o město: 'e: cemy = comy (wir wollen) — sřoda (Mittwoch), šosty, -a, -e (sechste).

II. Konsonantismus. 1. Sobuzynk t piše so wosrjedža słowa zwjetša z pismikom w, na kóncu słowow pak z l a to wosebje w pt. *praet*, *act.* (najskerje z počahom na twórby mnohoty z -li: cynil & cynili); z toho móžemy sudžić, zo bu t we słowach z wěsta a na kóncu słowow najskerje jako *labialis* wurjekowane. Za to pak klinčeše l drje zwjetša jako lj, za čož wašnje pisanja, kaž na př. luby, swěđci.

2. Porjadnje přikhadža na čole słowow w město młódšeho h: wobłoki (Wölfen), woblutowaś, wobražiš, wobstawný, wogeń, wochłožiš, woplěwańe, woprowaś; wucyniš, wumarły, wumož (mě), wumožnik, wusłyš, wusoki, wuswěšony, wutšoba atd.

III. Deklinacija: A. *Substantiva.* 1. Gen. sing.: domu. —

2. Dat. sg.: a) starše twórby: Bogu, knězu, wogńu; blidu, sužeńu, golešu, goletku; — b) młódše twórby: cłojeckoju, Jezusoju, synoju, cartoju, razoju, stołoju, wotpocynkoju, wužytkoju.

3. Instr. sg.: hs. ze žyweńom, město ds.: -nim.

4. Voc. sg.: Kněž• (ds.), ty lubowař• (hs.).

5. Plur. nom.: wopry (Opfer), dat. žišom (den Kindern).

B. *Adjektiva:* 1. Dat. sg. na -em (město -emu): chudem grěšnem (cłojeckoju), (ku) božem (blidu), gnadnem a zmilnem (Bogu), chorem, lubem, spojednem, sěžkem atd.

2. Lok. sg.: kaž hewak w delnjoserbščinje: pši tom maršnem zbožnem wumřešu.

3. Neutr. sg. praed. na -o: dano (gegeben).

4. Kajkostnik stoji druhdy za wěcownikom, na př.: slušeňe bože.

5. Superlativ ma stajnje zestajanu předložku nejž-, na př.: nejžlubšy, nejžmocńešy.

6. Kompar. adverb.: wěce (mehr); přir.: pšece (immer).

C. Pronomina. 1. Stajnje: togo & tog, tomu & tom, (we) tom; jogo & jog, jomu & jom, we ſnom; twojogo.

2. Stajnje po hornjoserbsku: jadnego, jadnem, (we) jadnem; samego, 'šyknego.

3. Stajnje: našego, našem, ale raz: našog; k tomu: (we) mojem (meńu).

IV. Konjugacija. Słowjeso tu wjele wosebitosćow nima. 1. Praes. 1. sg.: a) starše -u: dupju, wěru, pſirucu (empfehlē); wocakuju, źikuju; b) młodše -im, -om: wěrim, wjaselim se; možom (idh fann), źikujom; c) sekundarne -jom: chyšiom, zapréjom.

2. Praes. 3. sg.: w 1. a 3. konjugaciji často sekundarne **-ajo** & **-ijo (-yjo)** město prěnjotneho **-o** & **-i (-y)**: zwězajo, pſewožijo, wobrošijo se, wuswěšijo, zachopijo, zmilio se, slyšyo.

3. Praes. 3. pl.: spiju město: spě (ſchlafen).

4. Imp. a) 2. sg.: ſneweži (führe nicht), buži, potopi, wozmi (nimmt), zmili se & zmil se, nawuecy, pokažy (zeige) — pomož, wumož; b) 2. pl. wezmišo.

5. Inf. sekund. twórby: dostanuš, wostanuš.

cartowski, a, e, teufliſch.

clojek, a, m., Menſch.

cobny, a, e (= comny), brauchbar, nütlich, ersprießlich.

cyły, a, e, ganz.

dobře & debře & deře, adv., gut. [feit.

dobrotnosć, -i, f., Wohltätig- drělo, a, n., Holzſlöžerei.

hadrowańe, ſá, n., Hadern (z horn. serbšć.)

haw, adv., hier.

hawace, adv., ſonſt.

haž, wjacy króć pódla až, adv., bis.

hyndale, adv., hinsfürder, hin- fort, weiterhin.

imernosć, i, f., Ewigkeit; imer- ny, a, e & jimerny, a, e,

a porědko: nimerny, a, e, ewig; imerne a nimerne (p. 317), adv., immer und ewiglich.

kadka, i, f., die Taufe.

krick, a, m., Sträuſlein, Žweig; woliowe kricki Žlźweige.

kšopka, i, f. (dem. wot kšo- pa; hs. khrepka), Tropfen; kšopka kšwě (str. 159), Blutſtropfen.

Kuškow; adj. poss. Kuškow- ski (nětko: Kuškojski).

le, nur, in; nic le — ale tek (pag. 27, 302 otc.), nicht nur, — sondern auch.

les (město lěc, lec), eonj. falls, wenn, (často we wurazu: les Bog da, jo Gott will.

lětny, a, e & samlětny, a, e, alleinig (v. le nur).

maršny, a, e (město: marsny), schnell, geschwind; maršne wumřeſe (str. 247), frühzeitiges Absterben.

martwy, a, e, tot; martwy płod (pódlia: wumarły płod), tote Frucht.

mjaze, praep., unter, zwischen. mužscyna, y, f., Männin (= Weib).

na = we, praep. c. acc., an; na pśichodnu sředu, am nächsten Mittwoch.

naběg, a, m., Aufstand, Aufrühr. něchty, jemand.

něto, ješt.

ńecystosc, i, f., Unreinlichkeit.

ńiestatk, a, m., Missitat.

ńewědobnosć, i, f., Unwissenheit, Unbewußtheit.

ńewědobny, a, e, unbewußt. niže, adv., irgendwo.

posliny, a, e, bdb. ležte.

posunuš se, ausgleiten, strauheln.

přetkowańe, ňa, n., das Predigen, die Predigt; rane pr., (str. 308), die Frühpredigt; pozne přetkowańe (str. 308), die Spätpredigt.

pše (= stsl. prê), praep. c. gen., vor; husto: pše wšyknnej ńegluki, vor allem Unglüč (přir. pšed z instr.), pše wšej škody, vor allem Schaden.

psegniwaś někogo, jem. erzürnen, reijen; rozgniwany a psegniwany Bog (str. 302), der erzürnte und gereizte Gott. pšestupnosć, i, f., Übertretung.

raniš, a, e, Morgen=; raniša modlitwa Morgengebet.

rany, a, c, frühzeitig; rane přetkowańe, Frühpredigt. rozpominańe, ňa, n., Gedächtniš, k mojom rozpominańu, zu meinem Gedächtnis.

słońco, a, n., Sonne.

spomňety, a, e, eingedenkt.

sporoženie, ňa, n., das Gebären. sřoda, y, f., Mittwoch.

sudstwo, a, n., das Gericht; pšed božym sudstwom, vor Gottes Richtersthül.

swětki, ow, pl. m. (str. 305), das hohē Kirchfest; jatšowne swětki (str. 306), d. Osterfest; wusoki jatšowny swěžen, kotarež swětki wusoko budu swěsone; godowe swědki (str. 303) d. Weihnachtsfest.

swětkowańe, ňa, n., d. Festslichkeit; spōtne swětkowańe (str. 304), die Fastenfeier, Fastenzeít.

tešyś někogo, jemand reuen gereuen.

we (stajnję wö pisane), praep. in, an; we zachadnem pětku, am vergangenen Freitag.

welgen, adv., sehr.

wědobny, a, e, bewußt; wědobne gréchy, bewußte Sünden.

wjacerňa, ňe. f. (str. 308), die Vesper, d. Vesperrgottesdienst, die Vesperpredigt.

wjažny, a, e, zum Hauß gehörig, Hauß=; wjažne wóšey, Haußväter, wjažne mašeře, Haußmütter.

wobchadańe, ňa, n., Umgang; cerkwine wobchadańe, Kirchgang.

wobijaš se žěla (str. 302),
ſich der Arbeit enthalten.

wobzjadnaš (str. 313), ver-
ſöhnen; wobzjadnany, ver-
ſöhnt.

wobžaržaš, erhalten.

wocakaš, -owaš, warten, ab-
warten, erwarten.

woprawiš, einen Kranken be-
richten, ihm die Krankenkom-
munion geben.

woſć naš (stajnje tak), Vater
unſer.

wotkubłowaš, erziehen, auf-
ziehen.

wšo, alles, ze wšyknom mit
allem.

wujadnaše, ſá, n., Versöhnung.

wujadnoſć, i, f., Versöhnung.

wupšawiš, rechtfertigen; pt.
praet. p. wupšawjony, a, e.

wuskaňe, ſá, n., das Fauchzen.
wuswěſiš, erleuchtēn, heiligen;
wuswěſ(i) swojo woblico
nad nami, erleuchte dein
Amtſitz über uns; wuswěſone
buži twojo mě.

wuzbutny, a, e, & wuzbytny
a, e (str. 253), übrig, über-
lebend.

wuzgoňowaš, erforschen, er-
funden.

wuzjadnaš, verſöhnen.

wuznaš (str. 303), erkennen.

zastojanje, ſá, n., das Amt.
zastupaš, vertreten.

žělaſerny, a, e, Arbeits-; ar-
beitſam, fleißig.

želabny, a, e (město: želbny),
teilhaftig (str. 199).

žikowařny, a, e, dankbar
(str. 66).

B. Rukopisna agenda z Khočebuzského wokrjesa.

Na swojich pućowanjacb po Delnjej Lužicy we 80. lětach zaſleho lětstotka nabych w jenej wsy — w kotrej, wjacy njewěm — rukopisu delnjoserbsku „agendu“ ze spočatka 18. lětstotka, štož po jeje pismikach sudžu. Z wěsteje wosebitosće jeje rěče (hl. pod „sobuzynkami“) spóznawam, zo wona z južnonaraňšeho kuta Khočebuzského abo naraňšeje połojcy Grodkowského wokrjesa, t. j. ze stron k ranju wot Sprjewje, pokhadža. Na jenej papjercy zwjazka předku stoji zapis: Joh. George Jurcko aus Koppanz, t. j. Jan Juro Juřko z Kopańc (němski: Neuhausen); Kopańce su wjes Korjeńskeje wosady, nimaju pak žaneje cyrkwe. Tutón rukopis, kiž 29 nječiſłowanych ɬopjenow abo 58 stron we kwartnym formače wobsaha, sym kónc lěta 1914 do „Serbskehe Museja“ darił.* Wón bě zwja-

* Z dobom sym do „Mačičneho Museja“ darił zběrku džesač mjeñ-
ſich delnjoserbskich rukopisow wšelakeho wobsaha a wšelakeje hōdnoty,
wote mnje w samsnym času zezběranych a pozdžišo hromadže do knížki

zany, ale je strašnje z mokrotu čeŕpeļ, tak zo jeho wjazba wotpaduje a rozpaduje. Jeho desčičcy stej tworzenej z wjacorych hromadu zlěpjencyh čišćanych ɬopjenow a z čornitej tolstej kožu počechnjenych, kotrež khétero wot čeŕwja přetočene nětko so wot kože a wot sebje zaso džela a so drjebja. Te poćišćane ɬopjena su wuwzate z někajkých českich knihow ze staročeskim prawopisem w frakтурje, kotrež wo wjedrje wšitkich dnjow wšech měsacow jednaju a z toho wjedra wěriwym čitarjam wšelake wěcy wěšća. Wobkedźbowanja hódno je, zo tehdy we spočatku 18. abo na kóncu 17. lětstotka delnjoserbski farař abo kantor abo knihiwjazař české knihi wobsedžeše. Abo pokhadža džěta „agenda“ z pjera a wobsedzeństwa sławneho přełožerja delnjoserbskeho Noweho Zakonja Bogumiła Fabriciusa, Kórjeńskeho fararja? Tuž by to był wulcy zajimawy zbytk z jeho knihownje a knihiwjazařnje, kotruž bě sebi wón pódla knihičišćeńje w Kórjenju założił.

Tež agendzine ɬopjena su po kromach pod mokrotu a tlačom mjenje bóle škadowałe, ale jich serbski tekst je so tola dospołnje a čitajomnje zdžeržał. Agenda sama je bjez titula, jeje jednotliwe džěle pak maju porjadnje němske napisma a na čole prěnjeho ɬopjena stoja łaćanske słowa: *Jova juva juvisti* — *Jova Jehova juvabis*. Agenda ma z cyła 10 wotdželow z tymile napisiami (w serbskim přełožku): 1. Cyrkwinske modlitwy (3): němski a serbski; 4 ɬopjena. — 2. Pokutna modlitwa: serbski, $3\frac{1}{2}$ ɬopjena. — 3. Administracija wysokodostojneje Božjeje wječerje při poswiećenju („Konsekrirung“): na lěwej stronje němski, na prawej serbski; 3 ɬopjena (6 stron). — 4. Forma křćenicy abo kak ma so křći: serbski, 5 ɬopjena (10 stron) — 5. Požohnowanje šěścijedželnice z jeje džesćom: serbski, 3 strony. — 6. Požohnowanje njedželnice, kotrejez džěco bu mortwe narodżene abo po

zwjazanych; su to: 1.) Ps. 51. Pokutne glědałko Dabitowe. — 3.) Haga 3, 10 a Jes. 2, 2—5. — 3.) Kwasna rěč wučerja Bubnarja z Wjelcoje. — 4.) Prědowanje fararja Albina z Góronowa († wok. 1880) na 24. njedželu po swj. Trojicy (Ev. Matth. 9, 21—27). — 5.) Dlějši rukopis duchowneho wobsaha z Gólinia. — 6.) Někotre rukopisne přispomjeňki k Fabr. Now. Zakonju z Gólinia. — 7.) Zběrka duchownych spěwow (6 serbskich a 1 němski), dostała wot burskeho čłowjeka ze Skjarbošca (*sign.*; Skj. rkp.). — 8. & 9.) Dwě zběrcy rěčow serbskeho braški (pobratša) do wěrowanja, po wěrowanju, při kwasnej hošinje, ze Skjarbošca. — 10.) Prědowanje far. Albina na njedželu *jubiláte* (Ev. Joh. 16, 16). — Wšitke tele rukopisy su w delnjos. pisomnej rěči pisane. Jenož štyrisłowa za słownik ze Skjarbošcanskich wudobych (Skj. rkp.), hewak we nich ničo wažne ani za rěčnicu ani za słownik njewuslědžich.

křećenicy wumrě: serbski, 2 stronje. — 7. Požohnowanje džesća, kotremuž mać wumrě: serbski, 3 str. — 8. Wérowanie („Copulation“): serbski, 5¹/₂, lopj. abo 11 str. — 9. Při pohrebje małych džéci: němski a serbski poruno sebi, 4 str. — 10. Při pohrebje starych a dorosćenych: němski a serbski, 4 str.

Pismiki su wulke a derje čitajomne; prawopis je pomérnje dobry a consequentny (séčzny). Podrěc je Khočebuzska pismowska, ale z wosebitoscemi podrěce k ranju wot Sprjewje; to so wosebję spóznawa z toho, zo sobuzynk *r* w skupinach *kra*, *kro*, *kru*, *kry* — *pra*, *pro*, *pru*, *pry* a *tra*, *tro*, *tru*, *try* njepřekhadža do š, ale njepřemjeny wostawa, na př.: *krasny*, *kruty*, *prawy*, *prašaš* (*se*), *prosyš*, *trawa*; jeničke wuwzače čini často trjebane słwo *hutšoba* z kajkostnikom *hutšobny*, kotrež je bjez dwěla w tutej twórbje z Khočebuzskeje pismowskeje rěče do tuteje agendy přewzate. Hewak sobuzynki a samozynki žaneje wotkhilosće wot pismowskeje rěče nimaju. A tež deklinacija a konjugacija pokazuje we maličkosćach tu a tam starši wobraz pismowskeje rěče, na př.: 1. sg. *praes.* -*u* město: -*om*, -*im*, -*ym*: prosu (iň bitte); *imp.* 2. sg. zwigni (erhebe), 2. pl. řaknišo (ſprečhet), pódla hižo nowišeho: *praes.* spuščijotej (*fut.* spuščitej), *imp.* proséo (bittet).

Wosebite spomnjenja hódne słowa w agendže pak su slēdjuće:

debře, adv., gut.
doškežes, völlig schaden, ganz
schädigen (Skj. rkp.).
hew, adv., hier.
hobžaržaš, erhalten, bewahren.
hubeliš, bleichen auf der Blei-
the (Skj. rkp.).
hupšawiš někogo, jem. recht-
feetigen, von der Schuld be-
freien (Skj. rkp.).
karšč, a, m. (= kašč), Kasten,
Arche; swěty karšč, das hei-
lige Schiff.
kótery, a, e (stajnję město:
kótaryž, -až, -ež), welcher,
welche, welches.
krajny měr, Landfrieden.
musaš, müssen; pt. *praet.* a.
musał, -ała, -alo.

mu(ž)skina, y, f. (1. Mošeš),
die Männin.
naběg, a, m., Auflauf, Aufstand.
nebogabojaźny, a, e, gottlos.
pocesny, a, e, ehrbar, ehrsam.
pomogaš & pomagaš, helfen.
porod, a, m, das Gebären, die
Geburt.
porodny, a, e, das Gebären,
die Geburt betr., porodna
nuza, die Geburtsnot, Not
bei dem Gebären, die Ge-
burtshennen.
porožowańe, ňa, n., das Ge-
bären; nuzne porožowańe,
das schmerzenſtreiche Gebären.
prajiš (město: groniš), sagen.
prašaš se & prašaš, fragen.

přód = pšed, praep., vor.
 psegniwaś, erđürnen (tr.)
 pšešiwo c. gen., gegenüber
 (erga): pšešiwo góletka.

wacycka, i, f., Würmchen
 (Skj. rkp.).
 zažaržaś se, sich verhalten, sich
 betrügen.

Wohidma a wudma w serbšćinje.

Zexberat † Jan Radyserb - Wjela.

(Skónčenje.)

rawsowak, Sappermentierer.	rujak.
rěčak, -wa wer mit Hezerei un- aufhörl. zuſeht.	rymplduda, unflätiger Kerl.
repuchač, widerborstige Lümmel.	rytawa, geiles Weib.
rips, ripus.	saker.
ripsyca.	sakrowak, -wař Flücher.
rjepotak, -wa Person mit wie- hernder Lache.	samokhwalak & -khwaler, Je- mand, der sich selber rühmt.
rjepjel, Küpel.	samopašnik, -ica.
rjepotak, -wa Person mit wie- hernder Lache.	samopraw(d)nik, ein Selbst- gerechter, Tugendstolzer.
rječaznik, (Kettenhund), (pers.) zorniger Anrunkser.	samoswójnik, -ica Egoist, Ego- istin.
rjela, & rjelpus.	samotař.
rjenječinjak, -wa sich anſchmei- chelnde Pers.	samotnik.
rjewjak.	samsnik, -ica eigenſüchtige Pers.
rokočeř, rokotnik Stifter von Aufruhr, Verwirrung.	santora (m. & fen.) fortwährend Raisonierender.
rozbiwak, -řka Person, die durch Tölpelei viel zerſchlägt.	santorjak, -wa wer eifrig raiſo- niert.
rozdžerak, -wa.	saprkhort, Sapperloter.
rozhněwanc.	saprliška, listiges Weibſen.
rozlězk.	satan.
rozmjetowak, -řka verschleu- dernde Person.	scychnowar, -řka mit Gewalt ruinierende Pers.
rozpačeř.	sebitnik, -ica.
rozpadnik.	sérb.
rozpičk, aufgedunſener Trunken- bold.	sebjekhwalak, -leř Röhmer der eigenen Pers.
rozpjjerak.	skažeńc.
rudžak, -wa Person die abſichtl. fränft.	skažeř, -řka.
	skiwla, skiwula winſelende Pers skiwler, -řka.

sklacak, Verpfuscher.	srébak, -wa.
skomlak, -wa nörgelnder Mensch.	sroka (zwadna), pers. zänkisches, frifiges Weib.
skoržak, -wa 1.) jammernde 2.) hartnäckig prozessierende Person.	stepć, (pers.) verachtete Person.
skriwdnik, -ica.	stonak, -wa stöhnende, seufzende Pers.
skriwdnik, -wa Beleidiger.	storkač, wer sich durch Fauststöße Geltung zu verschaffen sucht.
skriwdzér, -íka.	stróžowak, Einschüchterer, Schreckeinjager.
skupak, skupo Geizhals.	struchliw.
skhmurjenc.	stupotak, -wa.
słabe.	sudźak, -wa.
słaboduch.	surobica.
słódkuš.	surowe, suownik.
słowakažeń, słowawjerćak, -	swarjak, -wa.
slědnik, -ica.	swětak.
slěduch.	swětnik, -ica.
slědžak, -wa.	swinjo.
slěpe.	swinjer.
slepjak, -wa Verblender, -ein.	swjate.
slinak, wa geifernde Pers.	swojowólnik, -ica.
slinylizak, -wa hündisch unter- tänige Pers.	syčak, -wa wer mit zischendem heiserem Tone spricht.
slipak, -wa.	sydak, Hocker, Langausbleiber.
slipotak, -wa.	šarowak, -íka peinigender Bläger
směchula, ernstlose, leicht lachende Pers.	šcanc.
smějak, -wa.	šcantowa.
směšak, -wa.	ščeječa, (njemdra), pers. ausgelassene Weibsperson.
směšeń, -íka.	ščebotak -wa.
smjerduš, -rdžak wer physi- schen oder moral. Stand verursacht.	ščekotak, -wa.
smorčak, -wa.	ščenjak, -wa Person von dahlendem Wesen.
snuchlak, -wa.	šcerbak, -wa.
snuchotak, -wa.	ščerjak, -wa fletschender feixende Pers.
sonak, -wa Duselfopf; Phantaſt.	Ščerhila
sonár, -íka.	Ščermichał.
spěwak.	šcipak, -wa Person mit kniffigen Reden.
spječiwjak, rin Rebell.	ščowkař, -wa anbellende Pers.
spječowař.	ščuwař, -íka.
spjerak, spjerserak Widerstreber, Halsstarriger.	
spytowař, -íka.	
sranc.	

šelhawe, -hawka.	štotypotak, -wa lächerl. trippelnde Pers.
šelma.	šukotak, -wa.
šepjerjak, -wa Pers., die sich sträubt.	šumjak, -wa.
šepjerjawc.	šuskar, -wa.
šepotak, -wa.	šwapica, mäuliges Weibchen.
šeptak, -wa.	šwjechtak, -wa.
šerjak, -wa wer sehr oft Furcht erregt.	tajak, -wa.
šerjenje (pers.) Scheusal.	tajenc, -řka.
šeršen, (pers.) heftig übelnehmischer Mensch.	tajer, -řka.
šešerjak, -wa.	tajićer, -rka.
šibak, -bačica.	falakawa, ausgelassene Schreierin.
šibrinkař, läppischer Bursche, Narrenspottentreiber.	tamak, -wa.
šijak, wa elendigl. nähende Pers.	tamař, -řka.
šiplak, -wa.	teptak, -wa.
škarak, -wa.	tločak, -wa bedrängende Pers.
škerjednik, -ica.	točak.
škerjedžak, -wa Pers., die fatale Stänferei verursacht.	tolstak.
škodžak, -wa.	tradak, -řka, -wa Pers., in dürftiger Lage.
škrabak, -wa (pers.) Geizteufel; zusammengeschobenes Subjekt.	trapjak, -wa Peiniger, -rin.
škrodawa.	trašak, -wa Pers., die Furcht, Angst einjagt.
škropjak, -wa fröhrende Pers.	trašnik, -nica.
šlapak, -wa.	třelak, elender Schütze.
šlimpa.	třepjetak, -awa Zitterer Angstmeier.
šlimpawa, Frauenspers., die die Kleidung im Straßenkot schleppt.	tróck, (pers.) trockige junge Pers.
šlundrija.	troštowak ungeschickter Tröster.
marak, -wa wer schlecht schreibt.	trubjak, -wa.
šmatak, -wa.	truk(zazlobjeny), Kleiner Trockenkopf.
šmjatak, -wa.	trundlak, -wa.
šmotawc.	tryskař, -kawe.
špatnik, -ica.	tukař, -řka beargwöhnende Pers.
špisyea (njemda), ausgelassenes Weib.	tulak, -wa.
šrofawa.	Turka, roher, grausamer Mensch.
šstandara.	tutak, -wa.
štruneca, großes Mädel.	twarjak, -wa sinnloser (insolenter) Bauunternehmer.
štympotak, -wa Hinkbein.	twochar, -rka.
štynkotak, -wa -stympotak.	tyran (těran) -nka.
	tyšak, -wa in Angst, oder Kummer versetzende Person.

wadźak, -wa.	wołak, -ŕka (nicht: -wa!)
walak, -lawa, -hawa.	wolka, williger Tropf.
warjak, -wa.	wólnik, -ica.
wašničkař, -ŕka ſonderbare Pers.	wopalenc, Höllenbrand.
wědomčik.	wopancek, -wa.
wědzak, wer an Wiffensein- bildung leidet.	wopancař, -ŕka.
wérjak, -wa.	wopiłc.
wešćak, -wa Lügenprophet.	woplóčk, (perſ.) Pöbelwolf.
wétrak.	woplusk, (perſ.).
winčak, -wa.	worak, elender Pflüger.
winik.	wostudźak, -wa.
witka (perſ.), unbefähigter Mensch.	wošćerjak, -wa.
wivla, -wa.	wotdžélenc.
wjećak, -wa wer die Rache= gelegenheit abpaßt.	wolépjeř, -ŕka.
wjedrowak ein Wetternder, Fluchender.	wotnarodženc.
Wjera, Wjerbaba.	wotpadnik, -ica.
wjerćak, -wa.	wotstorčenc.
wjerćawka, (perſ.).	wotstupnik.
wjesnjak, beſchränkter Dörfler.	wotšćěpjenc.
włosač, -sačka.	wotehnanc, ein Vertriebener, Relegierter.
wobalak, -wa.	wozhriwce.
wobčežowak, -waŕka belästi= gende Pers.	wožahak, -wa wer mit Stachel= worten wehe tut.
woblapanc, Lappſatč.	wožranc, -nka.
woblipanc.	wrjećenak, spillriger wilder Bursche.
wobuza, (perſ.) verdrießl. Mensch.	wregina.
wobužnik, -ica.	wšar, wšeř, -ŕka.
wobśudźak, -džowak, He= trüger.	wšiwe.
wobwankanča, defloriertes Mädchen.	wšowěm, (knjez Wšowěm) Dr. Allesweiß.
woćepanc.	wublanc, & wuplanc Aus= gespiener, Ausgespuckter.
wodukawc, aufgedunſener (Schaps=) Mensch.	wućisk.
wohanibjeř, -ŕka.	wudmak, -wa Pers., die Schimpf= namen gibt.
wohidnjeř, -ŕka.	wujak, -wa.
wohidło & wohidmo.	wujebak, -wa ausbeutende, be= schummelnde Pers.
wojerčica.	wukida & wukidmo.
woklepanc, (perſ.) Heiratsbe= flissener mit beſcholtener Ver= gangenheit.	wumjetk, (perſ.).
	wumjetanc.
	wumjetowar, -wak, -ŕka.
	wumoženc.

wupinak, -wa	sich brüstender, spreizender Mensch.	lässigende Person, namentlich in der Kinderziehung.
wuplusk, (perf.)		zanjerodžak, -wa
wurězanc.		wer die Wirtschaft (auch Kinder) ver- lüdert.
wurudžer, -řka	Person, die auf den Tod fränkt.	zanjerodžeř, -řka.
wuskušowak,	-řka Person, die mit List ausforscht.	zapaleř, -řka.
siněwak, -ř, -řka.		zapjelchowařka, Verzärtlerin.
wusměwe.		zapjerač, -wa.
wusrane.		zaplaćowak, wer die Gelegen- heiten zur Rache ausnützt.
wustorčene.		zapomnjak, -wa.
wustupowak,	wer gravitatiſch dahertritt.	zapozděř, -řka.
wuškodžeř, -řka.		zapozdžowak, -řka
wutupjeř.		völt sich verspätende Pers.
wutykowař, -řka.		zapřeňař, -řka.
wuwěščak, -wa	pfiffig ablucht- sender Mensch.	zapřisahanc.
wužitkař.		zapusćeř, -řka.
zabiwak.		zapusćowař, wer wiederholt verwüstet.
zabłaznik.		zaražeř, -řka.
začpjeř, -řka.		zarečowak, leidiger Entschul- diger.
zacpiwak & -wař, -řka		zaročeř, -řka.
začisk, (perf.).		zaročeř, -řka, Person, die jede Kleinigkeit beteuert.
zaduwař.		zaskakowak, -řka, Behinderer, Behindererin.
zadžerak, -we; -wa.		zaslepjeř, -řka, wer verbündet.
zahanjak, mißlicher Ausrotter (von Ungeziefer, Unfrat).		zasmolenc, ein Besudelter (mit Bach, Harz sc.).
zahubjak, Verderber, Zugrunde- richter.		zasmykowař, Pascher.
zakliwař, -řka.		zaspanc.
zakrwawijenc.		zasparnik, -ica.
zakhadžeř, -řka	spektakelnde Person.	zašiwak.
zalubjak, -wa	wer etwas ver- redet, aber rüdfällig wird.	zatajeř, -řka.
zamjekšeńc.		zatamar, -owař, -řka.
zamora.		zawistnik, -ica, Neidhammel Geizliebe sc.
zandželak, -wa	schläfrunkene Pers.	zawjednik, -ica.
zandželenc,	dusliger Mensch.	zawjertowak, wer andere kon- fus macht.
zaničeř, -owař, -řka.		zbłaznjak, -wa.
zanjechowař, -řka	vernach-	zbrojeř, -řka.
		zežhařnik, -ica.

zeškodčeř, -řka.	zywak, -řka.
zežranc.	žadławc.
zhanibjeř, -řka, wer andre jchändet.	žahak, -wa, wer durch bissige Reden weh tut.
zlobjak, -wa.	žahař, -řka.
zlobnik, -ica.	žałosćak, -wa.
zlobotka.	žarliwe, ein Mißtrauischer, Eiferjüchtiger.
złodzij.	žebrak, -wa.
złomyslak.	žedźak, -wa.
złóściwe.	žehrak, -wa.
złóstnik, -ica.	ženjak, Pers. mit verschiedenen Heiratsversuchen, Heiratsan- läufen.
zlěhanc.	žerjak.
zlěhanč & zlěhanka.	žlokař, -řka.
zmazk (pers.), fittlich beſtechte Person.	žlopař, -řka.
zludak, -wa, Betrugsperson durch und durch.	žlope, Saufaus.
změškař, Mlauserer sc.	žónkař.
zmjerzk (persönlich), fröstiger Mensch.	žortowak, Über schlechter Scherze, Späße.
zubač, bissiger Mensch.	žračk.
zwjerćenc, ein konfus Gemachter.	žranc.
zymarnik.	žwamla, -lak, -wa.
zympl, zymplawa.	žwantora (masc. & fem.).
zympula (masc. & fem.).	žwjenjak, žwjenjawa.
zymzora (m. & f.), mißlau- nige, übelwollende Person.	

Prohi Dnjepra a městne mjena z 10. lětstotka.

Wujasnił dr. Ernst Muka.

Konstantinos VII z přimjenom „Porphyrogenetos“, rodž. 905 po Khr., naraňšoromski kejžor wot 911 hač 959 z residencu w Carihradže, ma wulke zaslužby wo wědomosć, woscbje wo słowjanske starožitnosće a najstarše słowjanske stawizny swojeho kejžorstwa a z nim mjezowacych naraňšich słowjanskich krajinow. Jeho wědomostne džěla je Meursius 1617 wudał. Ale wot toho časa su wone mało kedžbosće namakałe. We swojim džěle z napismom „De administrando imperio“ (wo zarjadowaniu kejžor-

stwa) wón wo počahach a wikowanach sěwjernych Germanow z Carihradom (Konstantinoplom) jedna a jich wikowanski puć ze sewjera wot Naraňšeho Morja abo Čudskeho zaliwa a Pejpusoweho abo Čudskeho jězora přez Novgorod nad Jilmenskim jězorom na Kijow (Kijev) nad Dnjeprom a po Dnjepru hač k Čornemu Morju wopisuje. Při tej přiležitosći nam wón pódla wšelakich ruskich městnych mjenow pomjenowania znatych sydom prohow abo wodopadow rěki Dnjepra podawa a to we jazykomaj sewjernogermanskim („φωσιστή“) a w rusko-słowjanskim („сълаѣнисътѣ“). Tute mjena zwjetša hišće žanoho wujasnenja a wukładowanja namakaše njejsu, dokelž běchu woně za wučených přetwjerde worjechi. Ja pak chcu tola spytać je wujadrić.

I. Prohi Dnjepra.

1. Prěni proh. *Ἐσσουπῆ. Ρωσιστὶ καὶ Σκλαβινιστὶ: μη κοιμᾶσθαι.* Mjeno zda so być słowjanske (*сълаѣнисътѣ*), nic pak germaniske (*φωσιστή*) a je skepsane pak z *Νεουσσουπῆ*, pak z *Νεουσσπῆ*. Grichiske wukładowanie μὴ κοιμᾶσθαι potakuje nas na starosłowjanski korjeń „sūp“, stopnowany „syp“ (wurjekni: ssuip) = spać; st.-słowi. *v. usypati* = κοιμᾶσθαι, dormire; *adj.* ne-usyrypnъ abo neusyrypnъ = ἀκοίμητος, non dormiens, insomnis, inquietus; přir. home-riske *ἀτρύγετος θάλασσα* (das raſtlos wogende Meer); potajkim: ne-usyrynyjь (sc. pragъ, porogъ) = njewusparny, stajnje njeměrnje žolmajacy proh (wodopad) — die beständig wache, unruhige Wasserschwelle bei der raſtlos wogende Wasserfall.

2. Druhi proh. *Οστροβονὶ πράχ.* *Σκλαβινιστὶ: τὸ νησίον τὸ φραγμόο.* To je starosłowjanske: ostrovъnyjь pragъ, abo po delnjoserbsku: wótšowski prog (hs. wotrowski proh) — ně. die Inselschwelle, der eine Insel bildende Wasserfall resp. der Wasserfall (an) der Insel; st.-sł. pragъ (rus. porogъ) = grich. φραγμός; starosł.-rus. ostrovъ (ds. wótšow, hs. wotrow) = gr. νησίον. νησος; ně. Insel, Horft, inselartige Erhebung im ebenen Gelände bez. im Flußlauf; k tomu *adj.* ostrovъnyjь, ds. wótsowny, hs. wotrowski.

Přisp.: St.-sł. pragъ, rus. porogъ, ds. prog, hs. proh, čes. prah (st.-čes. prag) znamjenja ně.: Schwelle, spec. Stufe b.; Wehr im Fluß, Wasserfall im Flußlauf — a gr. φραγμός = Baun, Wall, Schwelle, Wasserfall. Hišće džensa so pola Małorusow abo Rusinow praji: porohy na Dnípri = ně. die Wasserfälle des Dnepr. Staroslawne město Praha (st.-čě: Praga) ma tež swoje jméno wot wěcownika: st.-sł. pragъ, st.-čě. prag; je to sydliščo (město) „u praga rěky Vltavy“

t. j. při prohu rěki Wołtawy, Ansiedlung (Stadt) an der Wasserchwelle, bei den Wasserfällen der Moldau; přir. svatojanské proudy we Wołtawje blizko Prahi. Pólske městowe jméno „Praga“ nad Wislu při Waršawje a lužiskosrbské wjesne jméno Mała Praha (ně. Klein-Prague) pola Hodžíja (Budyšina) stej jenož přenesenje jména staroznateho českého města do Pólskeje a do Hornjeje Lužicy.

3. Třeći proh. Γελαθόι. Ρωσιστὶ: ἥχος φραγμοῦ. Starosłowj.-rus. pomjenowanje, kotrež w grich. rukopisu njestoji, bě najskerje: šumъnyjъ pragъ (t. j. šumjacy proh, der rauschende, tošende, zisčhende Wasserfall), dokelž we słowjanščinje k wěcownikej pragъ (proh) přeco bliže woznamjenjacy kajkostnik přistupuje; a grich. ἥχος resp. ἥχη je st.-sl. šumъ = ťač. sonitus, ně. das Sausen, Rauschen, Läsen, Zischen. Přirun. české pomjenowanje Šumawa (der rauschende Wald) za němske: Böhmerwald a započatk boharskeje narodnejे hymny: Šumi Marica, es rauscht die Marija (Ἐβρος Hebrus).

4. Štvorty proh. Ο ἐπιλεγόμενος Ρωσιστὶ Άει φάρ (t. j. stajnje njemérny, wěčnje nawalny proh); Σκλαβινιστὶ δὲ Νεασήτ, διότι φωλεύοντιν οἱ πελικᾶνοι εἰς τὰ λιθάρια τοῦ φραγμοῦ (dokelž pelikany abo wódne ptaki pelikanam podobne w kamjenjach t. j. w kamjenitym brjohu při prohu so khowaju a hnězdža; tutón tajki proh je 6 romskich mil (ἔξ μιλια) dołhi. Άειφορ je někajki sewjernogermanski wuzraz za „hnězdžicę“ a słowjanske Neasήt je bjez dwěla skepsane z Γνεαστῆ (přir. 1. Εσσουπῆ) a rěkaše st.-slow. gnězdij abo gnězdňyj (wurjekń: gnjazdij abo gnjazdnyj) sc. (mjenujcy) pragъ t. j. staroserb. gnězdi abo gnězdný, ds. gnězdži abo gnězdný, sc. prog, čě. hnězdí prah, pól. gniezny prog = ně. das Nestvehr, der Nestfall, der nestreiche Wasserfall; přir. st.-sl. gnězdo, st.-serb. gnězdo, pól. gniazdo = nidus, Nest a rus. gnězdovъё (ntr.), Gegend, wo die Vögel niſten. Slowjanski mjehki nazynk g bu wot grichiskeho spisačela přeslyšany a wuwostajeny w pohladže na grich. wurazy: νοσσία (hnězdo, nidus, Nest) a νεοσσεύω (hnězdžić, nidificare, niſten).

5. Pjaty proh. Βαρευφόρος Ρωσιστὶ. Σκλαβινιστὶ Βούλην πράχ, διότι μεγάλην λίμνην ἀποτελεῖ (dokelž wón wulki jězor wotděluje abo twori). To je bjez dwěla st.-sl. boľnyj pragъ = wulki proh, der große Wasserfall. St.-sl. boľnyj pragъ je pobočna twórba kajkostnika pódla st.-sl. bolijv (magnus, großer) = južnos. bolji, rus. bolšoj (wulki).

6. Šesty proh. Λέάντι Ρωσιστὶ. Σκλαβινιστὶ Βερούτζη: βράσμα νεροῦ (štož filolog Immanuel Bekker přeložuje: scaturigo aquae, das Sieden des Wassers = das ſpringende,

wilde Wasser bez. Quellwasser). Konstantinowe βερούτζη abo βερσυτζή ma po mojim přesvědčenju być starosłowjanske: výrāštij (pódla výrěštij) = starorus. verjuštij (mjenujey: st.-sł. pragъ abo rus. porogъ) wrějacy abo warjacy abo kužolacy proh, der wallende, siedende, wirbelnde Wasserfall. Výrāštij abo výrěštij (hs. wrějaey) je part. praes. act. slo-wjesa st.-sł. výrēti (hs. wrěć, wot korjenja ver), wallen, sie-den, quellen; přir. čě. vroucí voda = warjaca woda, sieden-des, heiħes, žīchendes Wasser. Wot samsneho korjenja ver pokhadza wěcownik st.-sł. virъ, rus. vyrъ, der Wasser-wirbel, Strudel, Springquell, Spring.

7. Sydmy proh. Στρούβουν Ρωσιστί, Σκλαβινιστί δὲ Ναπρεζή, ὁ ἔρμηνεύεται μικρὸς φραγμός (štož w přełožku rěka: mały proh, die kleine Stufe, der kleine Wasserfall). Ja widžu w naprežně abo naprěžně starosłowj. kajkostnik: naprežiјь resp. naprěžnyjь abo pak starorus. naprežiјь resp. naprěžnyjь, t. j. hs. napražny abo napnjaty = das Anspannen, Stauen betreffend, zum Anspannen, Stauen geeignet bez. gehörig, augespannt, angestaut; potajkim je naprěžnyj porog = ně. das Stauwehr, der Staufall. Ze spjećom abo spinanjom wody bywaše abo stawaše so proh abo wodopad sam nizki abo mały (= μικρός), proh ze snadnym abo małym spadem wody.

II. Mjena někotrych městow.

Konstantinos nam dale starosłowjanske abo staroruske mjena někotrych městow při starodawnej wikowanskej drózy wot Čudskeho zaliwa a Čudskeho jězora přez Novgorod nad Jilmanskim abo Jilemskim jězorom k hornjemu Dnjepru a po nim a při nim hač do Kijowa nad Dnjeprom podawa. Z nich chcu tu šesc mjenować, a wujasnejo jich položenie postajić pytać; su to wot sewjera abo połnocy k połdnju porjadu tele wobtwjerdzene města (*castra*): Νεμογαρδά, Μιλινίσκα, Τελιούτζα, Τσερνιώγια, Βουσεγραδά a Κιοάβα z přimjenom Σαμβατάς Předspomnić so ma, zo Konstantin tu wšitke městne mjena w druhim padze jednoty (*gen. sg.*) podawa, dokelž buchu a su te we wobkhadze ze Słowjanami najčasćišo slyšeć, přir. ja du do Budyšina, Wosyka — ja sym z Budyšina, z Wosyka.

1. Νεμογαρδά ma być bjez dwěla mjeno starosławneho města Novgoroda nad Jilemskim abo Jilmanskim jězorom, kotrež pola sewjernych Germanow Holmgardr t. j. Šnſel-stadt rěkaše. Konstantinowe skepsane Νεμογαρδά ma so pak

do *Noβoγaοδά* = st.-sł. Novogradъ = rus. Novgorodъ (t. j. nowe město, *castra nova*, *castellum novum*, Neufchâteau & Neufchâtel, Neuenburg) abo *Ilmograοδá* = st.-sł. Ilmogradъ = rus. Ilmogradъ (t. j. město nad Ilmskim jézorom, die Ilmstadt, die Stadt am Ilmensee; přir. ně. Ilmenau w Dorinskej).

2. *Mιλινίσκα* = st.-sł. Smolenskъ & rus. Smolenskъ, hs. Smolensk (t. j. sydlišćo Smolerjow, Ansiedlung der Pechsieder; smoła, Pech, Teer). Smolensk je znate město nad hornim Dnjeprom. Wotpadowanje abo wuwostajowanje syčawki *s* (σ) před sobuzynkom *m* (μ) w grichiskej rěči často přikhadža; přir. μικρός a σμικρός (mały), μηδιγές a σμηγγές (šeršć), μῆλας a σμῆλας (tysowe drjewo), μογερός a σμογερός (žałostny), μύρδα a σμύρνα (myrra).

3. *Tελιούτζα* je prawdupodobnje městačko Terjuša (rus. Териюша) nad Sošom, pödlanskej rěku Dnjeprom.

4. *Τέρνιγωνιγώγα:* to je wěsće Černigow (rus. Черниловъ), mjeno wokrjesneho města nad Desnu, pödlanskej rěku Dnjeprom. Černigow abo Černichow je naše hs. Čornjow a ds. Carna = ně. Schwanenburg, (*castrum nigrum*), wot st.-sł. črъnyjъ, rus. černyjъ = hs. čorny, ds. carny (ſchwarz).

5. *Bou σεγραδά* = st.-sł. Vyšegradъ, rus. Vyšegorodъ, čě. Vyšehrad, hs. Wyšehród, ds. Wyšegrod, t. j. ně. die obere Burg, Oberstadt, höher bez. hochgelegene Stadt (*castellum superum*). Tutón Vyšegrad je ležal mjez Černigowom a Kijowom, nětkole pak jón na ruskich zemjepisnych khartach tam njenamakam. Móžno wšak je, zo bu tehdy tón na wyšzej horje ležacy džél zhromadneho města Kijowa tak mjenowany, kiž džensa Peščeřsk (z peščeřskim klóštrom) rěka. Hewak je nam najbóle znaty Wyszegrod w Pôlskej nad Wyslu k wječoru wot Waršawy a Wyšehrad nad Wołtawu pola Prahi w Čechach.

6. *Kιοάβα Σαμβατάς:* to je bjez dwěla Kiew (st.-sł. Kyjevъ, rus. Kievъ, wurjekowane Kijow abo Kijof), mjeno hlowneho města Małeje Ruskeje nad Dnjeprom. Mjeno Kiew pokhadža wot wěcownika st.-sł. kyjъ, rus. kijъ, małor. kij, hs. a ds. kij, Stoč, Hammer, Keule, a Kiebъ abo Kijow (sc. gradъ abo gorodъ, grod hród) znamjenja po němskim: Stočburg, Palisadenburg, t. j. město abo hród, kiž ma drjewjane wobhrodženje abo wobtwjerdženje z kijow abo tolstych kolikow, kotrež su na hornim kóncu wótrokónčate abo sylnozubate. Na to pokazuje wosebiče přimjeno Σαμβατάς, w kotrymž ja st.-sł. kajkostnik: ząbatyjъ = rus. zubatyjъ, hs. a ds. zubaty (ně. mit großem Backen, Binfen,

Žinnen verſehen) widžu; přir. rus. zubčataja stěna abo stěna sъ zubcami, die mit Žinnen verſehene Mauer (sg. zubecъ = Mauerzinne). Potajkim je Kievъ zubatyjь (Kijow zubaty) po němsku: Die Stodburg mit hölzernen Palisaden und starfen Žinnen, hród z kijow a deskow z wulkimi a wysokimi powjeŕškami.

Ze stawiznow Wjerbańskeje cyrkwe we Wjerbnje w Błótach.

Zestajał farař ryć. J. B. Krušwica we Wjerbnje.

(Pokračowanje.)

V. Počinki a njepočinki we Wjerbańskej wosadže po reformaciji.

Na Brošma lěta 1537 bu w „měsće“ cyrkwina roformacija zjawnje zawiedźena a zakońscy wot swětneje wyšnosće připóznata. Z dobom buchu tež wjesne wosady Khoćebuzskeho wokrjesa evangelske. Tu płaćeše přisłowo: „Cuius regio, eius religio“. Tola njehodži so prajić, zo bě to jenička přičina za wjesne wosady a jich duchownych. Hačrunjež běše dr. Briesemann* so z Khoćebuza wotsalić dyrbjał, dokelž tehdomniši krajny knjez Joachim I. evangelskeho předarja w bramborskich krajinach nječeŕpješe, běše tola mōcne wopokazmo Briesemannoweho krótkeho skutkowanja zawostało w jeho knihach, kotrež bě wón jako na božemje napisał: „Unterricht und ermahnung Doct. Johannis Briesemanns an die Christlich gemeyn ze Cottbus anno MDXXIII.“ Dokładnje a ze zahorjenosću běše wón tam swoje theologiske a cyrkwinske přeswědčenje a stejnišćo woznamjenił a krućił. Tajke pismo njemóžeše žanomu duchownemu w dalſej wokolnosći Khoćebuza njeznaće wostać. Zo pak by wjetša ličba wosadnych stavow tajkemu nabožnemu pismu rozymiła abo dorozymiła, móže so lědom prajić. Mała črjódka nutrnych křesćianow měješe drje wutrobne žedzenje za wěru do Khrystusa jako jeničkeho wumožnika, ale wjetšej črjódze lubješe so wuswobodzenje z přaha někajkich wobčežnych cyrkwiných kaznjow a wašnjow. Swědki teje wěcy su počinki a njepočinki, dobre wašnja a tež njekazanstwa, kiž su

* Hl. Č. M. S. lětnik LXVIII, zešiwk I., str. 47.

mjez ludom Wjerbańskeje wosady w času reformacije a krótka po reformaciji bywałe. Lohko so to dopokazać hodži z pisma, kiž so we wobydlenju k. patrona ze Schönfeldta nad Wjerbnom khowa a we wotpisku na tudomnej (Wjerbańskiej) farje leži, z napisom: „Wjesny porjad“ („Dorfordnung“). Štyrjo Wjerbańscy knjezykojo, Hanso, Juro, Sygmunt a Kašpor ze Schönfeldta, su jón z wulkej pilnosću wustajili a njedželu Misericordias Domini lěta 1566 podpisali. Z tohole pisma so zjawnje zhoni a dokladnje zeznawa, kajkeho ducha ludžo w lětdžesatkach po reformaciji naši Wjerbanarjo běchu a kajke počinki a wašnja mějachu.

K rozumjenju někotrych sadow našeho „Wjesneho porjada“ je nuzne, zo tole dla wokoliny cyrkwe přispomnju. Cyrkej leži na nizkej hórcy wo srjedź wsy a wot neje k połnocy a k połodnju, k wječoru a k ranju so wjes Wjerbno na křiž wupřestrěwa. Městno, wokoło cyrkwe ležace, wužiwaše so jako „Boža rola“ k pohrjebanju. Wot lěta 1835 khowaju pak so čěla na nowym pohrjebnišću („kjarchobje“) zwonka wsy, k ranju ležacym, njedaloko popjelnišća a koscelnišća ze stareho serbskeho pôhanskeho časa. Nimo stareho „kjarchoba“ wokoło cyrkwe wjedže na połodnišim boku dróha z Khoćeбуza do Bórkow, na tych druhich bokach cyrkwe du tři wjesne puče, po kotrychž so tež jězdži. K połodnju wot cyrkwe a „starego kjarchoba“ mamy na tamnym boku Khoćebuskeje dróhi wjesne trihranite městno, wobrubjene wot Khoćebuskeje dróhi a dweju wjesneju pućow, při kotrymajž burske dwory leža. Na wjesnym měsće samym stoji wot lěta 1908 kamjeńtny stołp, pomnik wójnow lět 1864, 1866, 1870/71, wobdaty wot rjanych keřkow; a na tamnym boku pomnika so zeleni haj sadowych štomow. Cyłe městno čehnje so do wuzkeho kónca na 400 kročel wot cyrkwe k połodnju. Na tutym wjesnym městnje běše w zastarsku kowařnja za burow (Bauernschmiede) natwarjena, kotraž je so srjedź 19. lětstotka wottorhalá.* Zady kowařnje džeržachu so wot zastarska, najskerje hač do

* Podobne wjesne městno leži k połnocy wot cyrkwineje hórki, trihranite, do wuzkeho kónca wuběhowace. Tam běše něhdy „kowalňa za kněžkow“ (nětka we swobodnej ruce); pozdžišo su so tam dale natwarile: „pjakařna z kjarcma“, „křamańska loda“ (wot kněžkow židej dana; tak zo so hišće džensa praji: „k žydojem hyś“, „pla žyda som kupila“), a w nowším času kněžska „amtarna“ a „popajženstwo“ („žéra, do žery wališ“). — Wobej wjesnaj městnje stej w předku cyrkwe 100 kročel širokej a hač k wuzkemu kóncej na 400 kročel dołej.

spočatka třicečilétneje wójny wjesne wiki. My wěmy, zo so za čas postajenia pomjenowanego „wjesneho porjada“ njedželu rano před kemšemi wiki wotměwachu. Wikowanje dyrbješe skónčene być, hdyž so třeći króć ke mši zwonješe.

„Wjesny porjad“ postaja, zo so twora, předajomna a nakupowana, wot wjesneje wyšnosće („kněžkow“ = ryčeř-kublerjow) wšitkim wozmje, kiž po třećim zwonjenju za čas započatka kemšow hiše na torhošeu předawaju. Tohorunja běše korčmarjam zakazane, po zazwonjenju palene „wino“ (= palenc) abo piwo ludžom předawać, njech běchu ludžo ze wsy abo z wokolini, doniž so njebě „hamt“ we cyrkwi wobzamknył.* Z teje zakaznje so spóznawa, zo běchu so Wjerbanarjo jara ruče palencej přiwučili. Hiše w l. 1533 žadyn palenc we Wjerbnje znaty njeběše a hiže 1566 dyrbi so jeho předawanje za čas kemšenja zakazać! Zrudne swědčenje za slabu lubosć k cyrkwi a jejnym kemšam leži tež we tej zakazni: Hdyž křesćijanska wěra so we cyrkwi započina spěwać, njesmě so nichto překhodzo-wać abo, hdyž so w cyrkwi prěduje, lěni na kerchowje stać. Zamołwjenje za nich drje běše, zo so wiki smědžachu tak blízko při cyrkwi a nimale hač do zanošowanja prěnjeho kěrluša wotměwać, a lohko je wěrić, zo nutrnost ludži, z wikow přikhadźacych, runje wulka njebě. Wjesna wyšnosć wšak běše sama wina na tajkim njewužitnym wužiwanja kemšaceho městna a časa. Wotswjećowanje njedžele pak wupřescěraše so dale wot njedželskeho ranja hač na cylu njedželu, tež nic bjez winy ryčeřkublerjow. Ći mějachu abo přicpěchu sebi sami prawo, njedželske džělo přiwdać abo zakazać samo za čas kemšenja a prěowanja. Štóż pak běše bjez přizwolenja swojeho „kněžka“ za čas kemšow worał, włočił, sył, hnój wozył, młoćił, bu khłostany a měješe swojemu knjezej poł šěsnaka płacić a „gmejnje $\frac{1}{8}$ šěsnaka, běše-li slědnikař (bur), — kōsac (zahrodnik) pak njetrjebaše wjacy hač połoju dać. Gmejna dosta tajke khłostanske pjenjezy z wjetšeho džela k přepiětu, štož so „na gromaże“ abo „po gromaże“ kóžde štwórē lěta raz sta. Tež tamni lěni kemšerjo so z pjenje-zami khłostachu abo dostachu „dwa dňa sejzeña“.

* Zajimawe drje budže, hdyž znajmjeňša prěnu sadu „wjesneho porjada“ po jeho originalu zdželu: „Wann zum dritthene Mahl eingeleuthet soll sich Niemandt mit öffentlichen Verlauffen Bndt lauffenn bei der Schmiede findenn lasenn be Verlustunge seiner Wahr die er zu verlauffenn Doder gekauft hath, Desgleichen sollen sich alle Die Zenige so zum Kirchspiel gehorigl Inn die Kirche finden Bndt Verfugenn.“

Nic pak jenož cyrkvine přestupjenja, ale tež zakliwanje a hanjenje Božeho swjateho mjena so we wosadze stawaše, tak zo mějachu so tež dla tajkeho wohidneho wašnja pokutne pjenyezy wot złostnikow płacić k wuzitku knjejstwa a wosady.

Tež moraliskich přestupjenjow wulka kopica so we wosadnym žiwjenju šerješe. Skoržeše so na rejwanje, sydanje při piwje, hrače, biće, kaženje nōcneho měra, njepōccīwość, paduštwo, khowanje kradnjenych wēcow, přislodźenie a druhe złostne njeskutki. Tola mi so tajke skóržby přewótre zdadža, přetož přazy běchu tehdy młodzinje zakazane; korčmarjo njesmědžachu wot njedžele po Jutrach hač do swj. Ławrjeńca po směrkach žanoho piwa předawać; hrače běše jara wobmjezowane, jenož na njedželach bě kulebiće (božłauł) dopušcene, ale žane kóstkowanje a khartowanje. Su so stari a młodzi ludžo z tajkej krutej wuzdu woprawdze džeržeć dali? Znate je, zo mějachu knježa wulku móć a wobšérne prawa, wosebje w Nowej Marcy a w Khoćebuzskim kraju, a tajku móć tež wužiwachu a nałożowachu. Z ruku, z nućakom a z pjenježnym khłostanjom hodžeše so mnohe njekazanstwo podtłoćić, ale to je wěste, zo so njeje radžilo, wšomu złemu dowobarać. Tón a druhi njepočink so potajnje a pōémje wosebje wot młodeho ludu wuwjedże, běchu pak to bóle lózystwa, hač same złostne skutki, na př.: bubnowanie, piskanje a nōcne halekowanje.

Štoz njepōccīwość a hrěchi přećiwo 6. kazni nastupa, běchu najkrućiše khłostanja postajene, a tu słušachu khłostanske pjenyezy nic jenož knjejstwu a wosadze, ale tež fararjej. Cirkvine knihi wobswěděuja, zo běše přez 100 lět po postajenju tutoho wjesnego porjada poměrnje mała ličba njemandželskich porodow we Wjerbańskej wosadze. Ale su pak tež kruče, haj surowje přećiwo łamanju mandželstwa wustupowali, nic jenož ze strony swětneje, ale tež duchowneje wyšnosće: w lěće 1660 bu jena mandželstwołamařka na 5 lět do cuzby wuhnata a mandželstwołamař dyrbješe před wołtarjom klečo před zhromadżenej wosadu wotprosyć a knjejstwu 20 toleř zapłacić,

Njekazanstwam a złosciam njemóže so pak jeničcy z krutymi zakaznjemi a wótrymi přikaznjemi zahaćić, wutrobów a swědomnja ludži maš so dótknyć z Božim słowom, a to móže so wuspěšnje jenož z nałożowanjom maćeńnej rěče poradžić.

VI. Nałožowanje serbskeje rěče při Božich službach Wjerbańskeje cyrkwe.

Wěcywustojni a swědomliwi ludžo wědža: hdyž lud so nahle swojeje maćeńeje rěče wzdawa, zeslěka so wón tež dobre počinki a wosebnosće, kotrež je stworićel jeho splahej do kolebki połožił, a z dobom njedostawa duchownych wosebnosców a dobrotow, kotrež su tomu ludu přinaronđene, ke kotrehož rěci a wašnjam so njeposrědne přiwobroći. Wobwjertliwy serbski jazyk sebi lohko němsku rěč přiswoji, ale serbska wutroba škoduje dwójcy, hdyž so to ruče, z mocu a z njerozumom stawa. A to je so — Bohu žel! — we mnohich serbskich wosadach Delnjeje Łužicy stało. Ale Wjerbańska wosada je jena z tych, kotrež su so tajkeje duchowneje skažby zbožownje zminyłe. Tudy so pilnje a z wušikom němski wuči a wuknje, ale w našich domach so serbski „rozgrańamy“. We cyrkwi nałožujemy stajnje a swědomliwje wobej rěci. Nichtó we Wjerbnje so wot starebo časa sem njeje wobčeżować mohł, zo by so jemu na kemšach abo při spwjedži, při wěrowanju abo na pohrjebach němska rěč přinućiła, ale cyrkej poskičuje swoje žohnowanje we woběmaj rěcomaj Hižo romska cyrkej, kiž tola za swoje Bože služby łaćansku rěč jako officialnu nałožuje, je so za to postarała, zo by so serbskim wosadam serbska spowiedź zdžeržała.* Hišće bóle dyrbi evangelska cyrkej na to džeržeć, zo so Bože słowo wosadam w maćeńej rěci připowjeda, přetož z jejé prawidłom dyrbi słowo, słowo Bože wjetšu mōc nad wutrobami měć. Wopokazować pak mōže swoju mōc jenož přez maćeńu rěč; ta so luboznje dobywa do wutroby, kaž hłós zbožowneje maćeńe małemu džěćatku, ta přima tež swědomnje (a nic jenož hłowu), kaž dostoynego nana słowa synej njezapomnité wostanu — a do swědomnja rěžu.

Ze wšitkimi serbskimi wosadami Delnjeje Łužicy je tež Wjerbańska doļho na serbsku bibliju čakać dyrbjala. Fabriciusowy serbski Nowy Testament bu hakle w l. 1709 čišćany a Frycowy přełožk Stareho Testamenta smy hakle 1796 dostali. Wobaj přełožkaj staj dobray a zložujetaj so na hebrejski a grichiski text, ale Stary Test. je hišće lěpje płełoženy, hač N. T. Ale što pak su duchowni wot lěta 1537 do 1709 činili, zo bychu Bože

* Přir. VIII. staw našeho nastawka a Čas. M. S. lětník LXXXIII., strona 45.

słowo swojim wosadam serbske zdžélili? Sami su sebi evangelije a epistole a někotre psalmy přełožowali a napisowali; přełožk je so jenomu lěpje, druhemu mjenje derje poradžil. Tajke přełožki su so potom tež wotpisowałe a tak po cyrkwiných wosadach rozšerjałe. Haj, to je so samo hišće pozdžišo stawało, jako hižo Fabriciusowy Nowy Test. mějachu. Dobry příklad je Hauptmanowa agenda; napismo je ľačanske a serbske: „Agenda ecclesiastica, in quibus reperiuntur I. Omnia Evangelia et Epistole. II. Collectae dominicales. III. Formula administrandi Baptismorum. IV. Benedictiones puerpararum. V. Formula administrandi Sacram Coenam. VI. Formula copulandi. VII. Preces variae.“ — „Zerkwine knigli wö kotarych ſe namakaju I. schykne Evangelia a Listi nawschykne Nežele a Ssweženia a nawschykne poſolske dñi.“ Další titul njeje serbski dopisany, ale cyłe knihi su na 630 stronach w samej serbské rěci z rjanimi pismikami a z wulkej pilnoséu pisane. We nich pak so často hinaše słowa přełoženja namakaju, hač w Fabriciusowym Now. Test., kiž běše hižo 23 lět prjedy čišcany. Přetož na čole swojeje agendy piše Hauptman tak: „Te ſerbske knigli ſom ja mňe zgottowal ako ja běch Skárboscžu wö Nieder-Lausenskej we Lěsche 1732 Mag. Joh. Theoph. Hauptmann Vittenb. Sax. ňeto psches Bohžu Gnadu Pràtkar Rědorú Michael Ao. 1733, potom pak Lübnowski Caplon na Sswétego Jana Ao. 1738 a nablětku Farrař tam na Bwětego Michala 1750.“ (Připisk: „samrě na 2. Februarii 1768. [podpismo:] Te ſnař“.) Kak je so Hauptmannowej rukopisnej agendže dale šlo, póznaje so ze ſcěhowacych słowow: „Tutu Hauptmannowu agendu som ja 1857 w Chošobuzu na najšpě hušego fararja Buršarja při serbské cerkvi ze přigodu we kopicy starých knigłów namakał a ju mě wot mojogo faraškego towařša huprosył. Tak jo Hauptmannowy rukopis, wot kotregož pp. Buršar sam nic ňewěžešo, se zdžeržał. Buršarowy nan, něga farař we Lutolu, běšo te knigły zawostawił. W Chošobuzu, nježelu po Jatřach 1860. Te ſnař, nišy farař.“ Tak su sebi delnjoserbscy duchowni njesprócnijwe a pilnje swoje bibliske texty a liturgiske potřebnosće sami hotowali, runjež wšak wšitcy tak pilni, kaž Hauptmann (rodženy Němc!) byli njeisu. Přez njekedžbliwość abo njerodnosć potomnikow je so wjele tajkich pismow zezhubiło abo zahubiło, kiž běchu w swojim času studnje, z kotrychž se Bože słowo za Bože služby a nabožnosć delnjoserbskich wosadow čerpaše, Zajimawy příklad teje wěcy móžemy z Wjerbna zjewić.

We lětach 1876 – 78 běštej dwě móžemy prajić drohej a wažnej knizi do rukow jenoho Wjerbańskeho klamarja, Mjertyna Kołožeja (Kólasarja) přišlej. Jena z njeju so zaso na farje we Wjerbnje khowa. Druha je w Čas. M. S., lětnik LXVIII, str. 56 – 61, wopisana. Za staru makulaturu a k ničomu hewak hódne papjerjane lopjena běštej Kołožejej předanej bylej. Tón pak běše mudry a wustojny muž, nawjedowař a předstejer Irvingianow we Wjerbańskej wokolnosći (kiž so sami „japoštołska gmejna“ mjenuja), a spózna abo wuhóda, zo matej tej knizi wažnosć za nabožinu a za delnjoserbsku rěč, Tu jenu knihu, něhdušim Wjerbańskim fararjam słusacu, dari Kołożej spisaćezej tuhoto nastawka; tu druhu, něhdy wobsedzeństwo Wjerbańskich wučerjow, wobradži wón w l. 1880 młodemu wučencej nětišemu redaktorej našeho Časopisa, k. dr. Mucy.

Te prěnje knihi su zešiwk hromadki čiščanych a z ruku pisanych lopjenow liturgiskeho woprijeća. Chcemy tymle kniham narjec: „Stara Wjerbańska agenda“. Tam so namakaju: 1. němske cyrkvine modlitwy z časa Bramborskich kurwjeřchow, potajkim před lětom 1700 čiščane, ale tež tajke z kralowskeho pruskeho časa, w Kystrinje 1705 a 1713 čiščane, a tež kruch wukaza swětneje wyšnosće. Směšne pak je, zo je so do liturgiskich lopjenow tež īaćanscy čiščana „Dissertatio de lienis officio“ zabludžila. 2. Přišite a nutřašite su z ruku wopisane lopjena, na kotrychž stoja někotre němske, z wjetševo dźela pak serbske cyrkwinske modlitwy a liturgiske formulary, tež Luterowy mały katechismus, domjaca tafla a 7 najskerje swój čas husto we Wjerbańskiej cyrkwi spěwanych kěrlušow. Spisane su te lopjena wot Wjerbańskich fararjow w času lět 1650 do 1750. Tež sem je so — njewěm kak — něsto cuze zabludžilo, mjenujcy: w němskej rěci napisana „Inauguratio Reverendi Di. Christian Korn, Substituti Pastoris in Psapiż. Die 28 . . . Dom. Septuag. 1700.“ 3. Zwiazany je tón zešiwk: a) do listna w posledních lětdžesatkach do reformacie z čerwjennymi a čornymi wulkimi pismikami čiščaneho, kotrež je so za čas romsko-katolskeje cyrkwie „na mši“ trjebało; b) do dobreho stareho pergamenta, do kotrehož su rjane wupyšenja zatłocene byłe. Tak mamy hromadku evangelskich lopjenow pod krywom, kiž je so z romsko-katolskeho časa Wjerbańska cyrkwie wukhował Tuž bychmy na tón zešiwk móhli stajić lětnej ličbje 1450 a 1700 po Khr. a napismo: „Stara Wjerbańska agenda“.

Te druhe knihi su wot kn. redaktora wozjewjene a nadrobno wopisane w Čas. M. S. lětnik LXVIII, str. 56—61. Su to: „Wjerbańske rukopisne spěwańska“, wot kotrejž je so 185 łopjenow abo 289 stronow zdžeržalo. Naš kn. redaktor sudži z rjaneho kenciskeho pisma, zo buchu tute Wjerbańske spěwańska wot wučeneje kantorskeje ruki pisane a to snano wot Wjerbańskiego kantora sameho a wot jeho pomocnika. Je-li tomu tak, potom móžu ja Mukowu mysl dale přasć. Muka sudži mjenujcy, zo ta zběrka z kónca 17. abo započatka 18. lětstotka po-khadža. Wjerbański cyrkwiński wučeř běše najskerje wot lěta 1667 Khrystof Krüger (Krygař), jemu so 1680 syn Khrystian narodží, kiž je jeho naslēdnik był, móžno, zo tež prjedy nanowy pomocník. Jara wěrić so tohodla ho-dži, zo stej Khrystof Krygař a jeho syn Khrystian Kr, te „Wjerbańske rukopisne spěwańska“ wokoło lěta 1700 spisałoj. Škoda, zo te spěwańska njejsym z wočomaj wohla-dal; běchu džě hišće we Wjerbnje, jako ja tudy z fararjom buch (1878), a ležachu w domje, blizko fary stejacym, zho-nil pak to tehdom njejsym, a po $1\frac{1}{2}$ lětach njeběchu wjacy w našej wsy. Muka khwali naše „Werb. spěw.“: „Prawo-pis je poměrnje dobry, pisařskich zmylkow spodžiwnje mało (štož ma so swědomitosí kantorow-pisarjow přicpié), serbska rěč nima nadpadnych rěčnickich zmylkow (dokelž běchu přełożowarjo-duchowni swoje mačeřneje rěče derje mócní).“ Z połnym prawom pak so porokuje pěsnjefskej njewustojnosći, kiž nima zwjetša ani rytma ani nazynka kedžbu. Wosebje wohidny — to je moje čuće a sudženje — je brach rytma*; přetož kěrluš, kotryž je bjez rytma, nima ani kěrlušoweho ducha. „Tola w našim rukopisu hdys a hdys spěw přikhadža z trochu lěpšim rhytmom a nadběhom k nazynkowanju, kaž na př. kěrluš: Jezu, twoje krawne rany.“ Džaka hódne by bylo, hdy by so nam raz w Čas. M. S. dobročiwje zdželiło, na kotre swjedženje, sklad-nosće a potřebnosće duše so te kěrluše počahuja. Tež by wočišć jenoho abo někotrych jara witany był.

Cěžko dosć, ale njespróčniwje su sebi delnjo-lužisci duchowni swoje bibliske a liturgiske potřebosće zeškrabowali a su to tež hišće činili, hdyž běchu čišćane agendy wušle. Skoro so zda, zo Wjerbańscey fararjo Mag. Albinusa Molerusa Třupčanského fararja 1574 čišćaneje agendy wjele kedžbu měli njejsu. Móžno,

* Tón njedostatk z delnjoserbskich kěrlušow je hakle před 60 lě-tami naš Tešnař wotstronił.

zo je so jim spaliła při wupusćenju cyrkwje w 30létnej wójnje. Móžno pak tež, zo běše zwjazk mjez Třupcom a Wjerbnom (kotrejž wsy njejstej wjacy hač $2\frac{1}{2}$ hodžiny zdalenej) přetorhnjeny, dokelž bě Třupc sakska wosada a Wjerbno wot lěta 1445 (1462) k Bramborskéj slušeše. Ale kaž smy hižo horjekach naspomnili, tež serbski N. Test., w Bramborskim Kórjenju 1709 čišćany, njeje pisanym variantam přełožkow z biblike mjezy stajil. A jako běše Wjerbański farař wonu 1763 čišćanu agendu: „Eine Wendische Kirchen-Agende in Niederlausitz'schen Dialekt, welche auf vieler Verlangen zum Druck befördert; Guben, zu finden bei Joh. Michael Kühn“ do ruki dostał, je wón do swojeho exemplara wjele přispikow sčinił, zwjetša drje němskich, ale tež něsto serbskich. Spisačel woneje agendy pak běše jeho blizki susod, Brjazynski farař Wille, rodženy Němc z Frankfurta nad Wódru.

Žana delnjołužiska cyrkwina agenda njeběše wot cyrkwinskej wyšnosće wušla ani wobtwjerdžena. Cyirkwinska wyšnosć za Khoćebuzski kraj běše tehdom wotdžélba swětnego knježeřstwa za Bramdorskou Nowu Marku w Kystrinje; ale Kystrinski konsistorij je so za džív hdy wo serbske wosady wokoło Khoćebuza starał, njeje-li připadnje Khoćebuzski „cyrkwinski inspektor“, kotremuž Serbja „promšt“ rěkachu a hišće nětko rěkaju, serbskeje rěče móćny był, kaž znaty Fabricius (Kowal). Hakle Bramborska provincialna synoda, kotař so w l. 1893 wotměwaše, je na namjet synodalneho wotpósłanca fararja Broniša při serbskej cyrkwi w Khoćebuzu wobzamknyla, zo dyrbi wobnowjena agenda za evangelsku cyrkwu w pruskim kralestwje so tež do delnjo-łužiskeje serbskeje rěče přełožić. Synoda je čišć zaplačila. Džělo přełoženja je so darmo wobstaralo. Wjednik přełoženja dyrbješe Broniš być, khorowatosće dla pak njeje to džělo na so wzać mohł, a konsistorij jo potom Wjerbańskemu fararjej Krušwicy a Brjazynskemu fararjej Biegerej (kiž je nětko z fararjom w Skjarbošcu) přepoda. Bieger je liturgiju na njedžele a swjedźenje a wšitke te cyrkwinske modlitwy po serbsku napisał, Krušwica pak, kotryž je cylu wěc wodžił, je formulary za „dupēne, górejbraňe žiši, wěrowańe, hopšańe, zakopowańe a Bóže blido“ přełožił. Přełožki su so po radze wobeju přełožerjow swobodnej komissiji předpołožile, do kotrejež fararjo: Bieger-Brjazynski, Krušwica-Wjerbański a Kórjeńk-Bórkojski, a kandidataj Bolte (nětk

z fararjom we Wětošowje) a Nowy z Bórkow (potom pomocnik w Budestecach, na to diak. w Ketlicach a nětko farař w Brjazynje) słušachu. Po skladnosći su tež někotři druzy knježa z dobrej radu pomhali. Škoda, zo čišć bjez čišćeřskich zmylkow njeje; porjedžowanje džě běše jara wobužne, dokelž bě čišćeř Henčel (Hentschel) we Wojerecach Němc. Tola zmylki z cyła tajke njejsu, zo bychu čitarja myliše abo zrozumjenju škodžile. W delnjej serbščinje přikhadžacy zynk „ó“ je so w agendže čišćeřscy woznamjenjował, štož so hewak rědko w delnjoserbskich knihach stawa. Titul je tónle:

Agenda

sa tu evangelisku zerkwū we Pschuskej

sa huztwenim a huzwołenim
fralojskego konfisitorija we Bramborškej
do dolno-lužyskeje serbščeje rězy pschestawona.

Schižčjał a nakładł Oskar Hentschel
w Wórejzach 1898.

Z titula so spóznawa, zo so njeje wšitko z němskeje agendy přeložilo, ale zo su te přeložomne stawy so zwubjerałe „za huzwólenim a hustawénim“ cyrkwienskeje wyšnosće. Z tych stawow pak, kotrež su přeložene, njeje so ničo wuwostajiło. Jenož někotre kruchi, kiž so w našich serbskich cyrkwjach z cyła serbski njenaložuju, so w přežku njenamakaju, kaž na př.: woswiećenie noweje twarby Božeho domu, swjećizna duchowneho a dr. Naša delnjo-serbska agenda ma 161 str. we *quarto*.

Kajke postupjenje k lěpšemu je agendžiny přežku lěta 1898 našim njedželskim Božim službam wobradží! Ale do evangeliskich kemšenjow słuša tež zhromadne spěwanje wosady. Nuzne su tohodla a jara wažne za wosadne křesćijanske žiwjenje spěwařske knihi. We horkach spomnjenej „Starej Wjerbańskej agendze“ smy wot ruki fararja Jurja Steina (1641—1675) namakali sydom serbskich duchownych kěrlušow. Te pak su so po času bórzy jara rozmnožile, tak zo w lěće 1700 wot kanctorow Khrystofa a Křesćijana Krügera napisane „Wjerbańskie rukopisne spěwařske“ na 368 stronach bohatu ličbu kěrlušow poskićuja, kotrež su so we Wjerbańskej wosadze spěwale a při wšitkých svojich njedostaňkach hiše najhubjeňše w Delnjej Lužicy njebehchu. Kn. redaktor našeho

Čas. M. S. budže móc rozsudzić, hač kěrluše w tych 100 lět pozdžišo pola Saebischa w Hródku číšcanych „zakopowańskich“ knihach njejsu žałostniše byłe. Tute „zakopowańska“ pak su so potom we Wjeřbnje trjebałe. Wosadna nabožnosć dyrbješe z tajkimi spěwańskimi wokhudnyć, přetož při wulkej ličbje zakopowańskich t. j. pohrjebnych spěwów běše tam jara mała ličba kěrlušow za wše-lake swjedźenje cyrkwińskiego lěta a za potrjebnosće kře-scijanskich wutrobów. A njehladajo na tajki njedostatk — kajki žałostny prawopis, kelko germanismow, kajke hrube zanjechanje nazynka a rhytmu! — z kóždym nowym nakładem kajki retomas číšceńskich zmylkow! Běše tohodla kaž lubozne duće miłego nalętnjeho powětra, hdyž w lěće 1882 te wjetše serbske spěwańska knihi, kotrež mějachu někotre delnjoserbske wosady při swojich zakopowańskich, jako „żewety z pilnosću přeglédany a pořežony hudawk“ wuńdzechu. Tute „nowe spiwańska“ su nimale wšitke runje naspomnijene njedostatki zbožownje přewinyłe. Wjerbańska wosada je wot jutrow 1883 při swojich kemšenjach wužiwa a po někotrych lětach je wona tež při pohrjebach přija. To pak njeje bjez wojowanja wotešlo. K lěnjosći a k njerodnosći mózeš so přiwičić, runjež sy hewak dušny čłowjek a dobry křesćijan. A hdyž so potom rodženy Wjerbanař, sam ze serbskeho rodu, kiž bě khwilu z wučerjom w Barlinje był, namaka a započa w korčmach škarać a na gmejnsku zhromadźiznu šćuwać a do Barlinskich nowinow „Bößijsche Zeitung“ pisać, kajku křiwdu Wjerbański farař swojej wosadze čini, zo jej z mocu drohe a njerozumliwe nowe spěwańska přinućuje a to cyle njetrjebawši, přetož te stare kěrluše su ludžom lube a z nimi su starí we wjelc narodach zbóžni bywali, tuž budu tola tež nětčišemu narodej a přichodnym k lěpšemu služić, — „gaž taki štyrař chapja gubu rozdajaś, ga se we krotkem dozwigujo grozba a zogoł, wšyknو se muši, a teke howac dobre luże se stawjaju dobremu wótglědańu; ale pšed takim tšachom nedejš se tšachaś.“ Wjerbańska wosadna cyrkwińska rada a farař njejstěj te nowe spěwańska začisłoj ani wróćo wzaloj, ale je z dobrym swědomnjom wosadze zdžeržaloj. Naša wosada je so z nimi bórzy spřečeliła; samo starše žónske, kotrež hewak starym wěcam a nałożkam najtwjerdšo přiwisuja, su so mi dobrowólnje wuznałe: „Kněz farař, my njejsmy wěželi, pšeco sčo nam nowych kniglow spórali; glich něto wěmy, až we nich njejsu jan gładke słowa, ale

teke duchne myсли.“ To móže so z wěstosću wobkrućić: njebudžechu-li so te „nowe spiwańskie“ we Wjerbańskej wosadze zdžeržałe, njebudžechu so z cyła do žaneje delnjo-serbskeje cyrkwe přecišcale. Do nětka pak mamy hižo třeći wudawk tutych nowych spěwańskich.

Pohladajmy na kóncu toho stawa našeho nastawka na porjad Božich słužbow we Wjerbnje. W Delnjej Łužicy su zwjetša jenož „jadnu namšu z nimskim a serbskim hobjadno“ zarjadowali z tym wotpohladom, zo by zwjetšeho džela němska byla a Serbam so jenož někotre kruchi serbski přizwoliše, někakje čitanje z evangelijow a lektionow a krótke předowanje k wobzamknjenju, hdyž běše hižo cyła zhromadźizna spróčna a mučna; serbskeho spěwanja njebě wjele w mnogich cyrkwjach, snano postawki na spočatku kemšenja a „dupny kjarliž“ při křčenicy, ko traž so w někotrych wosadach „za namšu“, w druhich hnydom po kemšach wudželowaše. Nyšpory pak a předowanja na poł swyatych dnjach džeržachu so serbski.

Z Wjerbna mamy wo tom powěsće z lětow 1752 a 1755: jedna „namša“ dopołdnja a „wacerńa“ (=nyšporske kemšenje) popołdnju. Na „waceńi“ krótke předowanje a potom katecheza z młodžinu we woběmaj rěcomaj. Katechismus so w šuli serbski a němski wučeše, „heilsordninga“ pak jenož serbski. Tež na pjatkach běše Boža słužba modleńska (hdys a hdys z předowanjom), ale na žnjach často wupadowaše. „Spótna namša“ bywaše w póstnym času.

Tež za čas fararjow Khrystiana a Bjedricha Pótkego (1799—1876) wotměwaše so jena jenička njedželska „namša“ a to z tymle porjadem:

- a) Serbski zawodny kěrluš,
- b) němska liturgija (čitanje evangelija abo epistole — tež serbski);
- c) hlowny kěrluš — němski,
- d) předowanje — němske (knježa patronojo ze swojimi swójbnymi a někotři jich zastojnicy, někotři rjemjeslnicy a mała črjódka wosadnych Němcow a němcowarjow so z Božeho domu wotsali);
- e) „dupny kjarliž“ — serbski,
- f) „dupeňe“ serbskich džéci (na róčnych časach a hdyž — rědko hdy — jenu njedželu žana křčenica njeběše, spěwaše so druhí hlowny kěrluš serbski),
- g) serbske předowanje,

h) k wobzamknjenju — serbske dospěwanje, na róčnych časach pak krótka serbska liturgija z wot-spěwanjom kollekty a požohnowanjom (hewak wudzélowaše so požohnowanje po prědowanju a podzákowanjach a „znatecyńach“ z klétki).

Woprawdze dołhe kemšenje, dołhe za duchowneho, dołhe za serbsku wosadu! Wosebje dołhe, hdyz so na to džiwa, zo wot měsaca meje hač do žnjow, njeběchu-li žane zadžewki, so katechizacija z „góřejbranej młožinu“, pola wołtarja stejacej, před zhromadźenej wosadu wotměwaše.

Tajki njedostatk předołheje Božeje služby je nětčišeho fararja Krušwicu pohnuł, dotalnu jenu „nam ſu“ do dweju rozdželić. Hižo w lěće 1866 běše farař Pottke II. serbski zawodny kěrluš z němskim zaměnił a serbskemu čitanju w němskej liturgiji spadnyé dał; wón mjenujcy džiwaše na němskich wojakow, kotrychž wulka ličba wokoło swjatkow 1866 před wójnu z Awstriskej we Wjerbańskich kwartérach lěhachu a z kopicami kemši přikhadźachu. Serbam pak poskići wony farař wot toho časa hdys a hdys krótku serbsku zawodnu liturgiju. Na tajke wašnje bu džělenje serbskich wot němskich kemšow přihotowane. Dospołnje džělił je potom farař Krušwica woboje kemše a to hnydom po nastupjenju swojego za-stojnsta we Wjerbnje nazymu lěta 1878. Z woprědka je wón krótku zawodnu serbsku liturgiju brał, potom pak nimale kóždu njedželu wulku liturgiju ze serbskeho pře-łóżka našeje noweje agendy (1898). Wot lěta 1889, jako kantor Pjatař na wumjeńk džěše a kantor Ladko na jeho městno stupi, smy tež do serbskich kemšow a na serbske kemše zwonili.

VII. Wjerbańska wosada, domapytana wot wše-lakich wosebaŕstwów; spřečelena z bratrowskej gmejnou w Hernhuće.

Serbja su ludžo, na wšelke wašnje duchownje wobdarjeni, khmani za nabýće theoretiskich wědomosćow a wušikni a mudri w praktiskich wěcach a džěłach; serbski lud ma tež z połnym prawom khwalbu, zo je bohabo-jazny a nabožny: tola pak so njesměmy wusuda zminyć, zo je serbska krej trochu lohka a přikhila so rada cu-zym wěcam, rěčam a wašnjam. Radži a derje wuknu cuze rěče a namakaju so bjez prócy do wobstejnosćow druhich krajow a ludow.

Serbów přikhilenje k potajnym duchownym wěcam hač do džensnišeho dnja časčišo na zjawnosć wustupowaše. Přikhileni k bójskim potajnosćam pak njewostachu wobstajni we swoich myslach. — Při cyrkwińskiej visitaciji lěta 1752 skoržeše farár Šindler-Wjerbański, zo „wěsta ličba kemšerjow bibliju zacpiwa a zo přečiwo wukazni krala hrěši z tym, zo zhromadzizny po domach džerži a Bože słowo »morwy pismik« mjenuje; to so stawa »hu Branaškojc« a »hu Klejkojc«, hdžež so skhadžuja, a při tajkich skhadžowanach so pohórski stawaju, dokelž checedža njerozumni (njewučeni) ludžo rozwučowaē a so wuswětleni mjenuje.“

Z cyrkwinskih aktow so ničo dale wo tajkim samopašnym činjenju njezhoni, je so najskerje po času zhubiło, tola swoju hłowu po 90 lětach z nowa, ale trochu hinak pozběhny. W dwěmaj domomaj, pola burskich hospodarjow T. a Š., mějachu někotři widženja a wěścachu. Młody farár Pottke II. předowaše ze zahorjenosću přečiwo tajkemu zabłudženju duchownje njestrózbych ludži (w l. 1841); a napominany wot swojeho fararja so młody cyrkwienc Kwětk, z přimjenom Škórnia, skhrobli, „štundy džerzeć“. Škórnia je to na połsta lět dołho hač do časa nětčišeho fararja Krušwicy činił. Na njedželu popołdnju je so w Škórnic jstwi (jispě) zhromadzizna někotrych mužskich a wjacy žónskich zešla, „duchne kjarliže spiwat, přatkowańa z nimskeje do serbskeje rěcy pěstawiš a se rozgrańat dla na namý słušanego přatkowańa.“ Z khwilemi je tež farár do tajkeje „štundy“ přišoł. Škórnic nan njeje žanych wysokich, duchownje přehnatych sadowow nałożował, ale ze swojim ponižnym duchom jednoru mysl čisteho Božeho słowa wobswědčał a tak wosebitarjam napřečiwo skutkował. Wón je tu we Wjerbnje w l. 1911 wumrjeł we wysokej a žohnowanej starobje šesćadziewjeć-džesateho lěta. Swoje stadleško je „Škórnic nan“, kotremuž běše tež kral „slěborne znamjo česće“ spožcił, z biblije natwarjował, ale při tym tež wosebitarjam do wosady a we wosadźe wobarał. Ja mam za to, zo słowje „wósebař“ a „wósebařstwo“ w Hornjej Łužicy nimamy, tu w Delnjej Łužicy pak stej znatej. Raz ja holcu, kotraž na pacérje ke mni khodžeše, so woprašach: „Groń že mě raz, kaki to cłowek jo, wósebař?“ Wona mi wotmołwi: „Wósebaře, to su luže, ak' se wót křěsćijskeje cerkwe wósebiju.“ To wotmołwjenje běše prawe. A tajkich „wósebarjow“ je po Delnjej Łužicy dosć wulka kopica wšelakich družinow;

methodistisicy a baptistisicy póselnicy su k nam z łopjennami a knižkami přikhadželi, adventisći a sabathariarjo su so do domow našich wosadnych suwali. Žane z tych wósebařtow so njeje w našej wosadźe zakorjenić mohło. Ale jene druhe stadleško křesćijanow je sebi wobstajne městno we Wjerbnje a wokolnosći dobylo: Irvingianarjo; woni pak su sebi sami narjekli: „ja poštołska gmejna“. To je sadžeńka, z Jendželskeje do Němcow a tež do Serbow přesadžena.

Prěni Irvingianarjo su w lěće 1866 do Wjerbna jako wojacy do našich kwartěrow přišli. Nabožnu zmyslenosć našich Serbow spóznawši a khopače połnu cyrkwu na njedželskich kemšach wobdžiwujo, su potom w lěće 1867 swojich wotpóslancow k nam pósłali, zo bychu tuči wše zbytne powostanki wosebarjow ze stareho časa hromadu zehnali a Wjerbańsku wotnožku „pósołskeje gmejny“ założili. Jeje stołpaj staj byloj klamař Kołożej a budař (zahrodník) Tropa, kotrajž staj — přeňsi městno evangelisty, posledniši městno měšnika — zastawałoj. Na 30 lět su našu wosadu ze swojimi přednoškami we swojej kapalcy a z wabjacymi rěčemi po domach w živej zahorjenosci nadběhowali. Farař Pótko II. je z nimi z wóhniwej zrěčniwosću z klětki wojował, farař Krušwica pak powučace přednoški z džela w šulskej jstwě z džela w cyrkwi džeržał wo stawiznach, wo wustawkach a wo wotpohladach irvingianskich křesćijanow. Tak je so naša wosada změrowała. Wjele su tuči ludžo za swój skutk a swoju nadžiju woprowali; džesatki dawajo su' sebi najpriedy mjeňsu a w l. 1892 wjetšu kapalku natwarili. We Wjerbnje a někotrych wokolnych wsach maju něšto wjacy hač 150 sobustawow, kiž so měrnje a čiše srjedź nas žiwja. Z krajnejev evangelskeje cyrkwe njejsu woni ženje wustupili, ale w cyrkwinnej službje a kemšach „se wót nas wósebiju“, cyrkwinske dawki pak dawaju, haj samo dobrowólne přinoški k našim kollektam zložuja.

Hišće lubozniši wobkhad je naša Wjerbańska wosada měla z „Hernhutarjemi“, kiž su jako „**evangelska bratrowska gmejna**“ po cyłym křesćijanskim swěće khwalobne znaći. Tež do delnjołužiskich serbskich wosadow běše so tak mjenowany rationalismus přečiščał. Tuž běše našim Wjerbanarjam wulcy wužitna wěc, zo so z Hernhutskimi křesćijanami zetkowachu a so z nimi spřečelowachu. Po stach su Serbja z wobeju Łužicow na róčne časy, wósebje jutry, do Hernhuta dróhowali a z nimi tež wselacy z Wjerbna. W l. 1761 stowaři so bratrowska gmejna

hiše bliże z někotrymi křesćijanami w Khoćebuzu a wokolnych wsach a tak mjenowany „societät“ (zjednočenstwo) bu założeny, ke kotremuž tež Wjerbanarjo a Wjerbanařki přistupichu. Woni pak njewustupichu z cyrkwe, ale khodzachu dale a pilnje we swojej wosadze kemši a k Božemu blidu, jenož njedželu popołdnju swoje zhromadźizny w rumnej jstwě měwachu a natwarjowachu so kóždy džeń z Hernhutskeho „Bibliskeho pućnika“. Politiskich přidi-now dla so wulke zhromadźizny w bramborskim Khoćebuzskim wokrjesu njewotměwachu, ale so do Lymbarka přepołožichu, štož běše sakska wjes, wot „města“ dwě hodžinje k wječoru zdalena a wot Wjerbna $1\frac{1}{2}$, hodžiny k połodnju. Na započatku so zhromadźizna němski wot-měwaše za měščanow a na kóncu so serbski rěčeše a rozwučowaše dla burskich ludži. Dom, w kotrymž zhromadźizny bywachu, běše wobseděństwo bratrowskeje gmejny a je za čas dweju narodow žohnowane městno nabožinow był, hdžež so tež z dobom lubosé k missionstwu mjez pohanami do wutrobów našich Serbow zašćepowaše. Sam sym hiše někotrych starých ludži zeznał, kiž su za swoje młode lěta sobu „do Lymbarka khodzili“. Na tajke khodženje do Lymbarka njeje kóždy Wjerbanař z radosću hlađał, mjez nimi tež jedyn z Wjerbańskich cyrkwińskich patronow, kotryž so na tych Wjerbańskich „Hernhutari“ husto rozhněwowaše a so na nich hrěšeše. Tuž da jemu farař Šindler raz do rady, zo by třom „Hernhutarjam“ a třom druhim Wjerbanarjam tosame džělo poručił, nimo wšitkeho nadkedžbowanja. To so sta; či „Hernhutarjo“ wuwjedžechu swój nadawk pilnje a derje, či druzy pak njespěšnje a njerodnje. Wot toho časa njeswarješe tón „kněžk“ wjacy na swojich „Hernhutarjow“.

Džeń 14. novembra 1888 připósła jedyn biskop bratrowskeje gmejny, bratr H. Müller, k 127-lětnemu wopomnjeću pastyřski list bratram w Khoćebuzu a wokolnosći, po tajkim tež we Wjerbnje, w „rozdrosćenju“ bydlacym. Tehdy příndže tež wotpōslany zastojnik bratrowskeje gmejny z Gubina, sydlišća jenoho Hernhutskeho duchowneho, do Wjerbna a skoržeše fararjej a jenomu našich Hernhutskich bratrow, zo so či dawno wjacy tak wuzko k Hernhutarjam njedžerža, kaž w prjedawších časach. Na tajku skóržbu wotmolwištaj kaž farař, tak tón bratr, njewědžo jedyn wo druhim: „My smy bratrowskej gmejnje jara džakowni za žohnowanje, někotrym narodam našeje wosady poskičene, ale tajki wulki zwonkowny zwjazk w nětčišim času wjacy nuzny njeje, dokelž nam naša cyrkje nětko

samsny puć wěry, lubosće a nadžije pokazuje, kaž Hern hut. A hižo so dawno wjacy tajke syły Serbow jutry do Hernhuta njepodawaju, přez półsta lět naši Serbja wjacy do Lymbarka njekhodźa, rědko hdy hišće jedyn wotpoślanc z Gubina abo Hernhuta k nam dóndźe. Ale naš zwjazk z Hernhutom je tola hišće žiwy. W Hernhuče, Małych Wjelkowach, Nizkej bydla jednotliwe wosoby z Wjerbańskeje wosady, su tam jako słužobni přistajeni; Někotre swójby su tam z Wjerbańskiego rodu, na př.: dwaj z mjenom Schmidt (Kowal), jedyn něhduši hosćencar z Małego Wjelkowa, druhí z Nizkeje. Dwaj młodzencaj z Wjerbna staj so dałoj za missionarow wuwućić a staj potom dołhe lěta w Grönlandźe jako Hernhutskaj evangelskaj missionaraj skutkowałojo: njeboćički Khristian Warmo a missionar Mjertyn Starik, nětko na wumjeńku w Hernhuče. Dwě dżowcy Matškoje z Myšyna a jena Rubynoje z Wjerbna su 1880 a 1883 w Nizčanskim diakonisskim domje khorych wothladać wuklej a potom tu a tam swoje smilne skutki w bratrowskjej gmejnje wobstarałej. A to je w posledních lětech 8 druhich dżowkow z Wjerbańskeje wosady pohnuło, jenu po druher do rjadu diakonissow Lazarusowego domu w Barlinu zastupić. Na tajke wašnje běše so tež wotnožka znutřkowneho missionstwa z Hernhuta do Wjerbna spłodziła a tu na płodnu rolu padnyła.

Na rjanej hórcy pola Berthelsdorfa w Žitawskej strojne sakskeje Hornjeje Łužicy leži sławne pohrjabnišćo bratrów a sotrow Hernhutskéje wosady, hdźež su jich čěla z bližszych a dalších krajinow khowane k wěčnemu spanju. Hdyž na tu Božu rolu stupiwi na přenje jednore rowowe kamjenje pohladaš, widžiš tam mjeno jenoho we Wjerbnje rodženeho serbskeho bratra. Přez dotal 5 narodow je rěka lubeho přečelstwa a duchowneho žohnowanja z bratrowskeje gmejny do našej wosady a tež trošku wróćo z Wjerbna do Hernhuta běžała.

VIII. Fararjo při Wjerbańskej cyrkwi.

Wjerbańska wosada je znajmjeńša w posledním lět-stotku do reformacieji dweju duchowneju měla, mjenujcy fararja a młodeho duchowneho, kotryž zastojnske mjeno „altarista“ wjedžeše. Wón wužiwaše dokhody mjeńšeho wołtarja, kiž běše swyatymaj Fabijanej a Sebastijanej poswiećeny, a měješe nimo tajkich dokhodow tón kusk role připokazany, kiž — Wjerbańskiej farje přislušacy — na

ležownosćach blizkeje wjeski Bramy leži a kotrejež wsrjedki mój prjedownik, farař Pótko II., rad swoju „žognowanu zagrodu“ mjenowaše. Njeběše-li za čas knježenja romskeje cyrkwe farař serbskeje rěče móćny, dyrbješe po wukazni Mišnjanskeho biskopa altarista spowjedź serbskich wosadnikow přijimać a jim spowjednu wučbu a absoluciju wudželować. To smy hižo horjekach naspominali. Wjele wjetše běše fararjowe myto. Jemu mějachu sedmjo farscy burja „bonowaś“, třo we Wjerbnje, třo we Rubynje a jedyn na Górách (tón Górański měješe swojeho fararja dwanaće króć wob lěto „na špacér“ přewozować). Jedyn z Wjerbańskich farskich burow, Kóska, bližsi susod při farskim dworje, měješe prawo, piwo warać a ludžom předawać; tak běše farař indirektnje tož piwarc. Jemu so tež bohate džesatki žita wot burow a kněžkow sypachu, a wot druhich wupłodow role, na př. wot kulawy a rěpy; tež mjeńše žiwnosće džesatkowaču. Tele prawa su nětko před 30 lětami wšitke zakońscy wot-wjazane a do hotowych pjeujez přewobróćene, kotrychž dań farař bjerje. Něsto role a wjetša łuka na Wjerbańskim a lučka „za rěku“ słušejtu tež hišće k farje. A to so wě, zo za cyrkwinske skutki so fararjej zapłaty, hačrunjež je-nož małe, a tež woporne pjenjezy dawachu.

Farski dom steješe w zastarsku po zwučenym serbskim waňnu našeje krajiny ze swislemi „najs“ (na wjes), t. j. k drózy, běše drjewjany a z hlinu lěpjeny a měješe tři wulke jstwy a wósom komorow. Hakle w l. 1843 su (kaž so pola nas praji) „murjowanu“ faru stajili. Bróžnja, hródze a „pjac“ (kiž pak je dawno wottorhana) słušachu tež k farskemu dworu; tohorunja so tež torož a jedyn „stary dom při farje“ naspominatej. Wobě twarjeni stej so lěta 1815 na přesadzowanje předałej, a to jene za 19 toleř a druhe za 8 „slamnych“ (slěbornow). Tón „stary dom při farje“ je najskerje wobydlenje něhdušeho altaristy był.

Rozpominajo twar něhdyšeje cyrkwe, mam přeswědčenie, zo su čěla Wjerbańskich fararjow do reformacie so tam khowałe, hdžež so nětko naše wołtařne městno w cyrkwi namaka; to pak je tosame městno, kotrež při samych swislach stareje twarby našeho Božeho doma ležeše. Po reformaciji pak su čěla fararjow a jich swójbnych swój posledni časny wotpočink namakałe k połodnju teje cyrkwineje murje, na kotrejež znutřkownym boku je dołhi čas sydło fararja při skhodze, na „pratkařnu“ (klétku) wjedzacym, steało. Kónc hapryla 1911, jako w cyrkwi pincu za připrawjenje parneho tepjenja wurywachmy, smy

so 19 čělow (kosćowcow) doryli. Poslednje čělo běše so tam khowało w lěće 1798, čělo fararja Šindlerja. Powostanki tych 1911 wurytych čělow smy potom w róžku „kjarchoba“ ke krótkemu raniu z nowa „zakopowali“ (po hrjebali); to je so stało w bližszej blizkosći pomnika, kotrež smy k dopomnjeću ponowjenja našeje cyrkwje zesta-jeli z prastarych móćnych kamjenjow, kotrež smy z dna cyrkwje tam wuryli, hdzež je so tepjeński kotoł za cyrk-wine parne tepjenje stajić dyrbjał.

Što džě pak wěmy wo žiwjenju a skutkowanju něhdušich Wjerbańskich duchownych? Katolskich měšní-kow, tudy do reformacije cyrkwiniu službu zastawacyh, ani jenoho mjeno njewěmy; jenož jenych nabožnych kni-how, z kotrychž su Božu mšu čitali, snadny powostank je so hišće do našeho časa wukhował.* Njedostatk starých powěscow wo Wjerbnu je tež Lademann, Módlański farař, wobżarował, kiž je w l. 1798 khróniku cyrkwiow stareho Khoćebuzskeho wokrjesa napisał. Wjerbańscy evang.-luth. fararjo pak su čile znači:

1. W poslednich lětach reformacijskeho lětstotka běše z fararjom we Wjerbně Kaspar Krüger I. To mjeno Krygař = Kjarcmar̄ so jara husto w Delnej Łužicy w tamnych časach pola fararjow a „šulařow“ nameka. To džě džiwno njeje. „Kjarcmarjo“ (korčmarjo) běchu mjenujcy nahladni burja, kotrymž běše prawo warjenja a předawa-nja piwa wot wjesnego ryčeřkublerja spožcene; jako za-možni ludžo móžachu swojich synow na wysoke šule słać.

2. George Müller (Jurij Młyňk) w l. 1604 farař we Wjerbnje, měješe šyna Benedikta M., kiž bu z rektorem (lačanskeje) šule w Khoćebuzu.

3. Kaspar Krüger (Krygař) II. běše jeno krótki čas z fararjom 1635—1641, khorowaty muž wumrě w młodych lětach a běše dyrbjał pomocnika w zastojnstwje měć.

4. Khrystof Praetorius (Šołta), prjedy pomocny farař a potom snano sam z fararjom we Wjerbnje, woteń-dže to same lěto 1641 na Dešansku faru. To běše we tym

* Jenož jenička móžnosć je, něsto z katolskeho Wjerbańskiego časa zhonić: Do Prahi su — wučahnywši z klóštra Fzanciskanow — posledni Khoćebuzsce mnichojo swoje akty a pisma sobu wzali. Njeby-li jedyn z lubych serbskich bratrow w Hornjej Łužicy, kiž su w Prahy lěpje znaci bać ja, tak dobry był, so tam za Wjerbańskimi cyrkwiami powěscemi z woneho časa naprašować? A hdy by jenož hołe mjeno bylo abo někajka snadna powěstka, bych so jara zwjesili a so wulcy za to džakował.

lěče, jako bu Wjerbno wot Šwejdow nadpadnjene, a wupusćowanje swojeje cyrkwe hač do jutrow přećeřpi.

Wot nětka wostawachu slědujcy Wjerbańscy fararjo doňho we swojim duchownym zastojństwie.

5. Georgius Steinius (Jurij Stein - Kamjeńc abo Stań), wot kónca 1641 hač do spočatka 1675 z fararjom, je město spalenych cyrkwinykh knihow prěnju njedželu adventa 1641 nowe założił a cyrkwine zamoženje před wulkej škodu zakhował z tym, zo je spalene dožne listy knježkow a burow, kiž běchu cyrkwi pjenjezy dožni, z nowa dał znapisować. Do swojich cyrkwinykh knihow je wšelke nowinki, Wjerbańsku wosadu a Khoćebuzsku diöcezu nastupace, zapisowały. Wón měješe dżowku Khoćebuzskeho rektora Müllera (Młyńka), potajkim wnučku Wjerbańského fararja Młyńka, za mandželsku. Naslědnik běše jeho syn:

6. Kaspar Stein (Kamjeńc abo Stań), 1675—1710 (1717). Za jeho čas je so w l. 1692 naš wulki wołtar postajił, duálny jandžel do cyrkwe powěsnył a w l. 1707 wěža za 340 toleř 8 slěbornow 6 pj. twarscy wuporjedžiła a jeje wjeřch so wobtwjerdžił. Za čas jeho nana njeběše to móžno bylo, dokelž běchu tehdom knježa patronojo kaž tež bursey wosadni w třiceilétnej wójnje jara wokhudnyli a často sami patronojo swoju cyrkwiniu dań njezaplaćowachu. We swojich posledních lětach měješe farař Stein II. wot lěta 1710 pomocnika, kiž bu jeho přichodny syn a naslědník.

7. Mjertyn Gulich (Gólik), wot lěta 1710 z pomocníkem, bu 1717 farař Wjerbańskéje wosady, a wumrě 9. decembra 1744 „po wuspiewanej wječornej modlitwje“ w 12. hodžinje do pólnocey. Wón běše nimale 63 lět stary a we Wjerbnje bě 34 lět zastawał dostojnosc fararja. Na muri za klětku wisy jeho z wolijowymi barbami molowany wobraz; jeho wobličo na nas hlada jako sydło rychlého ducha a wustojnych myslow. Ale wón běše muž kipreje strowosće, wo kotrymž so hišće we wosadze powjesć zhubiła njeje, zo je jeho Boža ručka na klětce zajała, hačrunjež to wěrno njeje. — Mjertyn Gulich je měl zbožę, zo je mohł skutk ponowjenja cyrkwe, wot fararjow Steina I. a II. započaty a dalewjedženy, dowuwjezé a dokónčić. Haj, za Gulicha su cyrkwu na raňšim boku, zwottorhawši stare gothiske swisle, za 503 toleř 11 slěbornych powjetšili; přiwožowanje wěcow, k twarej trěbnych, pak běše přislušnosć wulkich burow a cyrkwiného kósaca. Přitwarjenje sta so w lěće 1734. A króna bu na tónle skutk stajena z tym, zo cyrkej w l. 1740 swoje prěnje pišće dosta — to džě runje w 99. lěće po wupusćenju a wurubjenju za čas

301ětneje wójny. Za pišćele běše so tež nowy chor twarić dyrbał, a tež nowu klětku dosta naša cyrkej w l. 1740. A w bližsich lětach buchu po cyloj cyrkwi nowe ławki nastajane. To běše prěnje ponowjenje Wjerbańskeje cyrkwe, ponowjenje, na kotrež farař Gulich je z dobrym spodobanjom a z wutrobnym wjeselom na kóncu swojeho žiwjenja zhładować mohl.

7. Samuel Ludewig Schindler móže so z połnym prawom jako patriarcha (wótc) mjez Wjerbańskimi farajemi mjenować; wón bu 3. adventa 1745 do swojego zastojństwa zapokazany a wumrě 21. augusta 1798 w starobje 83 lět a po nimale 53 lětach swojego duchownego zastojnsta. Jeho starzej bydleštaj w měsće, tam je naš Šindlař wotrostl jako syn kantora při němskej cyrkwi; jeho mać běše dżowka měščanosty Lippiusa, jeho džěd běše był duchowny inspektor (promšt, superintendenta) w měsće a jeho džěda nan rybak w Frankfurće nad Wódru. Tuž džě běše Wjerbno rodźeneho Němca za fararja dostało. Snano je runje tuto cyrkwiných patronow nawabiło, Šindlarja na Wjerbańsku faru powołać. Ale wón běše tež slubjeny z knježnu Khrystianu Eleonoru Gulichec, zaslužbneho Wjerbańskiego fararja młodzej dżowku; a to je drje hišće bóle pohnuło, zo knježa patronojo přichodneho syna swojego dotalnego lubowanego a česćeneho fararja Gulicha za jeho naslědnika wuzwolichu. Šindlař pak je — wěsće nic bjez prócy — serbsku rěč wuknył, ale donawuknył ju najskerje njeje. Stary čłowjek mojeje wosady je mi před něhdze 25 lětami powjedał, zo su jemu starší Wjerbanarjo, kiž běchu Šindlarja hišće znali a słyšeli, to wobkruéili: farař Šindler je stajne serbsku rěč hinak wurjekował, „ako serbske luže to cyńe“, na př., hdyž njeznaći ludzo k njemu do jstwy zastupichu, je so jich woprašał: „Kto ti si?“ město: „Chto ty sy?“

Wjerbańska wosada so přeciwo Šindlerjowemu postajenju za fararja ze wšej mocu wobaraše a spječowaše z pismom na wyšnosć a ze skutkom před samej cyrkwu. A to čim bóle, dokelž běchu sebi druheho wuhladali, kandidatu Korna ze susodnych Popoje, kotryž „serbski deře humějašo“. A čim twjerdšo patronat na swoje prawo džeržeše, čim hőrše halekowanje a spječowanjeasta we wosadze. Sam konsistorialny radžícel z Kystrina dyrbješe na pomoc přinieć. Ale termin wotběhny žalostnje a směšnje. Kandidat Korn so na terminje njepokaza. Tuž buchu jeho lubowarjo a přiwisowarjo bojazni a so njezwažichu, kněžkam a kzalowskemu radžícelej swoju wěc prawje před-

njesć a za nju mužnje rěčeć, ale suwachu naposledku wšu winu na Korna, kaž by rjekł, zo je tón Popojski kandidat jenička wina Wjerbańskeho wosadzineho njeméra. Toho dla njemóžeše wěc hinak wupadnyć, hač zo bu Šindlarjowa wólba za Wjerbańskeho fararja wot wyšnosće wobtwjerdzena. Ale naši Wjerbanarjo, runjež běchu swojego kandidatu hanibnje před wyšnosću zaprěli, běchu dosć worakawi, zo so přećiwo zawjedźenju fararja Šindlarja zjawnje spječowachu. Třeća njedźela adventa 1745 běše za tu swjatočnosć postajena. Wot wšitkich bokow so wulke črjódy kemšerjow a kemšeřkow k Božemu domej přibliżowachu, njeńdzechu pak do cyrkwe, ale wostachu na „kjarchobje“, wosebje před cyrkwynymi durjemi na stronje „ku farje a ku šuli“. „Z faraśkег dwóru pórašo se kopica luži pšeż drogu ku kjarchoboju. Kn. promšt a nowy farař z dwěma drugima susednyma duchownyma a wšykne cerkwine patrony, tso kněžki wót Schönenfeldta, kněžk wót Stutterheimba a kněžk wót Weissenfelda ze swójimi swójzbnymi, tež Šyndlařowa swójzba z města a starych fararic Gulichojc maš a jeje młodša kněžna žowka, nowego farařa ňewesta — te wšykne kšacachu z lažka ku cerkwi. Ale we krotkem musachu zastaś, pšeto kjarchob běšo pólny nabity z lužimi, kenž cerkwine žuřa hobstupiwše se z flaku ňegnuchu, lěcrownož kněž promšt napominańe cyňašo a teke te kněžki lubosńe a surowe pšigrańachu. Tuž we hušzej nuzy huglěda jadyn tych Schoenfeltowych, až žuřka ku schóžeńkam na chor kněžkow ňeběchu wót luži hoblagnone. Ňezjabki kiwnu wón promštoju a tym drugim, a glej — wšykne se suwnuchu pšeż toś te žuřka pó schóžeńkach górej do cerkwe, a tuž běšo tež mój farař we cerkwi nutši.“ Tak su staremu, lěta 1911 w 96. lěće swojego žiwjenja zemrjetemu cyrkwjencej Škórni za jeho młode lěta starí Wjerbanarjo powiedali a tón dostoijny „Škórnie nan“ je mi tajku powěść podał, Na tajke wašnje je młody farař Šindlař prěni króć do swojeje cyrkwe stupił a za nim je potom tež jeho wosada tam přišla. Lědma běchu woni knježa duchowni, knježkojo, knjenje a knježny so w cyrkwi zesydali, zaklinčachu a zatrubichu zynki tehdom hišće nowych piščelow a wabjowachu a nawabichu wosadnikow, hišće na keřchowje stojacyeh a přeslapnjených, zo počinachu ze wšitkimi štyrjomi durjemi so do cyrkwe ćišćeć. A Šindlerjowe zapokazanje do jeho duchowneho zastojnsta wotměwaše so nětko bjez dalšeho zdářzenjā. — Z patronatskimi knježimi js Šindlař stajnje přečelny wobkhad měl. Woni su jeho tež z lubosću („aus

Liebe“) dali wotmolować, jako bě wón 70 lět stary. Po tym wobrazu je Šindlař wulki zróstny muž był, a wěsta přečelnliwość so we jeho wobliče jewi. Wobraz wisy nad durjemi sakristaje (drastkomory) na stronje k cyrkwi přiwobroćenej.

Cežko je Boža ruka nad fararjom Šindlerjom w přednich lětach jeho Wjerbańskeho farařstwa ležala. Džesać njedžel po tamnym njeměrnym 3. advenće, 24. małego róžka 1746 bu wón we Wjerbńe z džowku njeboh fararja Gulicha wěrowany; runje za lěto (24. II. 1747) wumrě jeho młoda mandželska w njedželach. „Pši napšísnem dupeňu góletka běchu kmótſa: hobě mařne starej (ta z města a ta we Werbńe), domacny gójc, tsi kněžkojske baby a dwa kněžka.“ Tajke domapytanje je bjez džiwą sobučuće a wutrobne džělbrače we wosadže wubudžilo, zo so njepřečelska mysl pola wosadnych po něčim bóle a bóle zlěhować poča. Wosadni a farař mějachu tež we přenich Šindlarjowych lětach z tym starosć, zo so Bórkowčenjo wo džělenje wot Wjerbańskeje cyrkwe prócowačhu. A zhromadne horjo wosady a fararja je jeju wěscé w hromadu zwjedowało.

Šindlař je so potom druhí króć woženił a měješe wot swojich dweju džówkow a dweju synow 19 džěci-džěci. Jeho jedyn syn bu za promšta w Arnswaldze w Nowej Marcy postajeny, druhí běše 10 lět dołho nanowy pomocnik a zastupnik we Wjerbnje.

8 a). Jan Sigmunt Friedrich Šindlař bu 25. meje 1883 farski pomoenik swojeho nana, ale so z dobom tež za fararja nasledníka powoła. Trochu móžemy tohodla so džiwać, zo je w lěće nanowej smjerće a hišče prjedy, dyžli nan wumrě, powołanie do Picnja jako wyšsi farař přijał. Šindlař-syn běše z Wjerbańskej wosadu a z Wjerbańskim patronatstwom jenak spřečeleny. Wěsty swědk tajkeho dwojeho přečelstwa su knihi, kotrež wón w l. 1791 swojej serbskej wosadže napisa*) a z dobom Wjerbańskim patronatskim knjezam česćownje přiruči. Šindlař-syn je měl wjèle džěla; we Wjerbnje běše wón młody farař, w měsće „quintus“ t. j. pjaty wučeř na gymnasiju. Wob tydženj wučeše w měsće na wulkej šuli a sobotu popołdnju dowjeze jeho jedyn tych Wjerbańskich abo Rubynskich fařskich burów z města do Wjerbna a nazajtra džen po dokónče-

* Dwa a pěchžařet historijow s lubočci i ſwojej zebnej gmeine Werbne, Brahmę, Rubine a Mužchine wot J. S. Schindlere mlodego farara Werbne, huzabniſa wō tej weliſej ſchuli Choschobuſu.

nym njedželskim džěle wróci so tusamu dróhu do města. Stož móžeše, wobstarowaše jeho nan hiše farske džěla we Wjerbnje; stož njemóžeše, wo tym jeho zastupowaše syn, wosebje na njedželach a swjedženjach. Tón syn rěčeše wubjernje derje serbski, a to drje je tež nanowa zaslužba, zo je na to džeržał, zo dyrbješe jeho syn serbski rěčeć. Z tutej přičiny sudžu, zo bě Šindlař-nan, runjež sam dosć derje serbski njemóžeše, tola spóznał nuznotu serbskeje rěče za duchowneho w serbskej wosadze. To dyrbimy k jeho česći wuznać, Dwě lěće do jeho smjerće wumrě Šindlarej-nanej jeho druha mandželska. Potom měješe tón šedžiwcz za hospozu jeneje swojeje džowki džowku, měščanskeho archidiakona při serbskej cyrkwi kn. Fryca džowku. Šindlař-syn pak bu w l. 1798 z wyššim fararjom w Picnu.

9. K h r y s t i a n P ó t k o (tak ludžo wurjekuju, němski Pottke) pobývši krótki čas farař w Rědrojru, njedaloko Stareje Darbny, běše z fararjom we Wjerbnje wot lěta 1799 hač do l. 1841; rodženy bě we Małych Dobrynjach, hdjež bywaše jeho nan knježi šosař a nanowy bratr burske kublo wobsedžeše. Wosada je wulké spodobanje nad fararjom Potkom měla; wón džě běše serbski muž ze serbskeho rodu, młody a rychleho ducha a njezacpiwaše žortowanje, so wě, w čestnosći a dostojnosći. Wón běše muž ponižneje wutroby. Při jeho zapokazanju do Wjerbańskeje fary bu do protokola zapisane: „Farski dom je stary a padawy; wón je tajki, zo by so dyrbjał zwottorhać a nowy natwarić. Knježa patronojo budu wědzeć to wobmyslić a wo to so postarać.“ A w protokolu cyrkwineje visitacije lěta 1804 steja tajke słowa: „Farski dom je stary, tola pak tajki, zo so we nim derje bydlić hodži.“ Nó, to je so hodžalo jeničcy za tajkeho spokojnego a ponižneho muža, kajkiž běše farař Khrystian Pótko. Ale tež wón budžeše dyrbjał do nowotwarby zwolić, budžeše-li žonu a džěci měl. Ale wón je swoje žive dny nježenjeny wostał. Rady so překhodzowaše po polu, na łukach a w błótach. Při separacijsi knježich a burských ležownosćow so wón tohodla z mocu wobaraše, zo njeby so farje žana blizko wsy ležaca rola připokazała, ale wjetša łuka a něšto role trochu dale wote wsy při šěrokim přerowje (při krajnej grobli), hdjež radna kopica wólšow, wjeřbow a topołow rosćeše. To bě jemu hódź, we tajkej wokolnosći so překhodzować a w Bożej stwórbje woči a wutrobu wokřewjeć. A domoj so wróciwiš přimaše často za huslemi, zo by z jich cunimi głosami swój wulki samotny dom napjeliň abo hdys a hdys tež swojich džělačeri wokřewiň a rozwjeseliň. Tež jako jězdny na konju

dyrbješe so z khwilemi sptyać na lěkarjowu radu a je tohodla do Mušyna zwjetša „na hopšajańe rejtował a ceptař je pšípódla kšacał, až se jomu jo pót pšeż lico ronił.“ Ale tónle muž běše tež pilny we duchownym dźěle a člowjek nadobneje mysle. Hewak so njeby wo jeho kemšach tak pisać mohło, kaž my to w protokolu visitacije lěta 1816 čitamy: „Boža služba so pilnje wopytuje; na njej knježi khutnosć, čišina, dobry porjad a nutrnosć.“ A w lěće 1827 so khwali dla katechezy, zo je młodzina w němské rěči pokračowała. Radži su Wjerbanarjo swojego „stareho“ Pótka tež hišče potom předować slyšeli, hdyž běše so na dołho zasluženy wumjenk podał. To so sta na Michała 1841. Wón běše sebi khěžku na přiboenej hascy našeje wsy natwarić dał, hdzež wón 28. decembra 1853 čicho wusny. Naslědnik běše jeho bratra syn z Małych Dobryń.

10. Friedrich Pótko, kotryž wot 1. oktobra 1841 do 7. oktobra 1876 Wjerbańsku faru zasteješe. Jemu je so po dwěmaj lětomaj nowy farski dom dostał, kotrehož twarej běše so jeho wuj Pětko I. napřećiwal. Haj, knježa patronojo přizwolichu, zo smědžeše farař Pótko II. twarbu noweje fary po swojim spodobanju zarjadować. Tež běše „młody“ Pótko pilny a wěcy wustojny rólnikař, kiž nic rědko sam z woběmaj rukomaj za dźěлом přimny. Dokelž ma Wjerbańska fara dwě lucy, ale mało role, njeběše jemu teje dosć a wón sebi něsto role wot jenych knježich přinaja a džeržeše na to, zo wosada za dodžeržanu farsku bróžnu wulkeho bura bróžnu, kiž běše 1865 w Bobowje na předaň, za našu faru kupi. Jako burski syn a sam rólnikař běše Pótko II. swojim buram, kósacam a budarjam luby a witany. Tola pak njeje so mohł tu a tam zwady zminyć. Składnosć k zwadze poskići wotwazanje robotow, džesatkow a druhich přislušnosćow, kotrež mějachu Rubynscy farscy burjo přeciwo Wjerbańskiej farje. Pola Wjerbańskich farskich burow woteńdze ta wěc bjeze wšeje rozkory, Druha składnosć za zwadu běše nastaće Irvingskiego wosebařstwa we Wjerbnje, Popojcach a druhich wokolnych wsach w l. 1867. Přeciwo Irvingskim (abo Irvingianarjam) je farař Pótko trochu jérje a surowje w předowanach a rozrěčowanach wustupował. Jeho powaha běše k nahlym słowam přikhilena, ale njehladamy-li na to, běše wón wopravdze dobrociwa duša, a ludžo hišče džensa wo uim tak sudža: „Wón jo był tšochu napśismy, ale najadnraz zas dobry.“ Jeho fotografowany wobraz widžiš hač do džensišeho dnja we wjele domach našeje wosady. — Za čas

Pótka II je so wobydleństwo we wosadze jara rozmnožiło a we našim Wjerbnje t. j. we cyrkwienej wsy hač do 1800 dušow narostło, a cyła wosada je na wjacy hač 2500 dušow postupiła. Telko ludu so tudy wosebje w tamnych z džela dřohich lětach zežtić njemóžeše. Tuž žadyn džiw njebě, zo w lětach 1850, 1852, 1853, 1854 a 1858 „se 167 dušow z Wjerbna do Australije hupora“ a 1858 hišće 83 do jendželskeje Kapskeje kolonije čehnješe.

Wobaj fararjej Khrystian a Friedrich Pótka běstaj mudraj a dobrociwaj čłowjekaj; Pótka I. běše mérneho ducha, Pótka II. pak krućiši a nahły. Lubowanaj staj byloj kaž wot wosadnych, tak tež wot patronatskich knježich. Wonaj staj runje 77 lět Wjerbanskej duchownaj byloj wot 7. oktobra 1799 hač do 7. oktobra 1876. Hišće džensniši dženj je jeju dopomnječe we wosadze we žohnowanju.

11. Jan Bernhard Krušwica přičeže z Hornjeje Łužicy do Wjerbna 30. oktobra 1878 a bu 3. novembra samsnego lěta jako farař postajeny. Wón so narodzi we Dołhej Boršći (polštřeća hodź. ke krótkemu wječoru wot Nizkeje), hdźez je jeho nan Jan Krušwica 38 lět z fararjom byl*. Tutoho syn, Wjerbański farař, narodzi so 1845, wopytowaše Budyšski gymnasij wot jutrow 1849—1866 a universitu w Barlinju wot 1866 do jutrow 1869, wobsta přenje theologiske pruhowanje 1870 we Wrótsławju, bě wot 1. 1870—1872 sobustaw evangelskeho předařského seminara we Wittenbergu, dosta hnydom po druhim pruhowanju duchownu swjećiznu w cyrkwi Swj. Marje Madleny we Wrótsławju 18. XII. 1872; wot spočatka lěta 1873 běše farař-zastupnik w Nowym Měsće w Hornjej Šlezynskej, bu srjedź hapryla 1874 z fararjom w Hbjelsku w Pruskej Hornj. Łužicy a příndže 30. oktobra 1878 do Wjerbna w Delnej Łužicy.

Wuznać so ma, zo běše so tón hewak Serbam mało přikhileny Khoćebuzskl promšt Eheling w Hornjej Łužicy wobhonjował, hač tam žadyn serbskeje rěče mócný młody duchowny njeje, kiž by delnjo-serbsku rěč newuknywi do Wjerbna za fararja přišoł. Přetož tudy běše so wosada

* Jan Krušwica, kiž so 22. VIII. 1811 we Wulkim Radšowje narodzi, je wotrostł w Hućinje a wot fararja Rychtar[a] w Nosaćicach na gymnasij přihotowany je w Budyšinje a Lipsku studował; z fararjom bě w Boršći 15. III. 1844. — † 2. I. 1882. Wokoło lěta 1860 je po Peručnosći kral. pruskeho knježerstwa w Lěhnicy lutherski katechismus, bibliske stawizny a 80 kěrlušow serbske wudał. Jeho serbska rěč běše jeduora a jadriwa. Přirunaj jeho kěrluš: „Čelo spi we rowje!“ a spěw: „Hlejće po zelenych honach“.

přečiwo powołanju němskeho fararja, kotrehož chycchu patronatcę knježa měć, z wulkej raznosę stajiła. Wuknył je farer Krušwica delnju serbštinu z Tešnarjowych knihow (wosebje z jeho „kjarliżow“), potom wot Mata Kósyka, syna Wjerbańskeho kósaca na Rychoje žiwnosći (wón přebywaše domach we Wjerbnje a je potom do Ameriki šoł, tam w Chikago theologiju študował a jako Rev. Matthaeus Kossick duchowny jeneje lutherskeje wosady wjacý lét był); te lěpše „hucabnice“ (wučeřki) serbskeje rěče pak su „Werbańska serbske luže, wósebne ženske byli, kenž su se ze swojim nowym fararjom serbski rozgraňali.“

Wjerbańskeho fararja zastojnство njeje lohke. W l. 1883 je Wjerbno prěnja wosada była, kotaž te nowe wulke porjedzene kěrlušowe knihi (spěwařské) přija město tych we prawopisu a rhythmje žałostnych „zakopowařskich“. To pak so njeje bjez wojowanja stało; přetož runjež su Wjerbanarjo noweho serbskeho fararja měć chcyli, su so tola „nowym kniglам zapředka stajali; z tymi starymi kniglami su luže zbožne hordowali; tym nowym njej rozměš, te su po Horno-Łužyskej“; nowe su pšeliš droge atd.“ — Tak a hinak mudrowachu. Jich wodźer a našćuwař běše wučeř z Barlinja, rodženy serbski Wjerbanař, hewak tež njewěrjacy křesćijan. Wón džě njeběše wjacý hač jenož jenu jeničku smužku w tych »nowych kniglach« čital! — to je wón mi sam před swědkami wuznać dyrbiał — ale tola je wón „na gromaże“ ludžom překi a pódlu kničomnosć tych »nowych« rozestajował a wosadu do dosća „naštyril, nagraňal a do gniwa, zlosći a něměra gónil.“ Tež do Barlinskeje „Věstníček Zeitung“ je mój njeskutk stajił. Ale cyrkwinia rada a sam němski patronat stej fararjej pomhałoj, te „nowe knigły“ k lěpšemu wosadnego žiwjenja zdžeržeć; rozum we wosadze je zdobywał, a w krótkim času su we Wjerbnje sami starí ludžo počeli nowe spěvařské khwalić, wosebje zo so po nich z lohka a rjenje spěwa. To džě běše wójna dla nowych spěvařskirh, hdyž tež wótra a njeluba, tola pak bórzy dobyta.

Wjetša starosc pak, dokelž je wjèle lět pospochi z fararjom khodžiła a jeho do čista ženje njespušći, cyrkwiny porjad přinošuje. Patronat ma cyrkwine prawa a přislušnosć wot zastarska, wot lěta 1874 pak tohorunja cyrkwiua rada. To pilnje wobkedžbować a swědomliwje so za tym zadžeržować, je fararjowe zastojnske skutkowanje a to žane lohke njeje. Farař je wot patronata powołany, ale wón je tež po zakonju wodźer cyrkwinej rady;

tuž je zjawne a zrozumliwe, zo kóžda zwada mjez patronatow a cyrkwinnej radu so fararja dótka a wón so jeje zninyć njemóže. Wjerbańska wosada měješe mjez swojimi pjećimi patronatskimi „kněžkami“ někotre lěta za sobu dweju, kotrejž sebi mjez sobu dobray njeběstaj, a kóždy cheyše patronatowy wodźer być: jedyn lubowaše cyrkej, běše fararjej dobry a chcyše z cyrkwinnej radu w měrje džělać, — tón druhí tajkemu wotpohladanju přikhileny njeběše. To běstaj dwaj majoraj. W prěnich 9 lětach dobywaše mčrlubowacy knjez; potom knjejstwo na so storhny a zakhadžeše tón druhí knjez 14 lět doňho. To běchu časy wójny za fararja. Skoro ničo wjacy njeńdžeše bjez wojowanja, zwady a processow. Tehdom smy naše wosadne naležnosće wobstarowali před cyrkwinnej wyšnosću a z džela tež před swětnym knjejstwom: před krajnym sudnistwom w Khoćebuzu, před wokrjesnym radílčelom w Khoćebuzu, před kralowskim knježerstwom w Frankfurće, před wyššim zarjadnískim sudom w Barlinju a tež před cyrkwinské wyšnosću (*consistorium*) w Barlinju. A ruppejž nimale wšitke te processy do čista k lěpšemu cyrkwieneje wosady wupadowachn, běchu to tola časy njelubeho njeměra za fararja a za wosadu. — Irvingscy wosebarjo su wjele lět wosadu nadběhowali, farař njeje přečiwo nim předował, ale we zhromadžiznach powučace přednoški džeržał. We posledních lětach je ta wójna woćhnyłał.

Wjerbanský farař pak njeje lute čežke časy přětrał, ale tež zbožowne a měrne dny poměl a ze swojim džělom žohnowanje žnjał. Wot lěta 1895 hač do nětka je wón wodźer nalutowańje a wupožčeńje ze zasadami znateho a sławnego Raiffeisena ($\frac{1}{4}$ miliona dokhodow a wudawkow wob lěto). — Lěta 1912 w małym róžku założi so we Wjerbnje křesćijanske towarzystwo „ženskeje pomocy“, kotrež ma 180 sobustawow, kotrychž pismawjedźer je farař. A w oktoberje bu diakonisa abo smilna sotra za khorých a khudych do wosady pžlstajena. Tež mamy tu towarzystwo křesćijanskich čestnych holcow, kotrež ma nětko 80 sobustawkow. — W lětomaj 1906 a 1907 natwari so wosadny dom (z łubju k wosadnym zhromadžiznam, z wobydlenjom za diakonisu a z třomi wobydlenjemi za samotne žónske) za 21000 hriwnow. „Ženska pomoc“ je dom założiła z podpjeranjom smilnych towarzistwow provincy.

W lěće 1893 natwarichmy naše cyrkwinne šulske twarjenje nowe za 18000 hr. Mamy hišće druhu šulu we Wjerbnje, kiž je tež za nowotwar zrała. Ale tym třom šulskim twarjenjam w zafarowanych wsach t. j. w Rubynje,

Myšynje a Bramje su tele gmejny w posłednich lětdžesat-
kach trěbne městnosće přitwarjowałe nic po přikazni wy-
nosće, ale ze swojeje dobreje wole.

Najwažniši skutk pak Wjerbańskeje wosady, kotremuž
so žadyo druhi jeje skutkow w poł tysacu lět njeruna,
wobstoji we tom, zo smy našu staru lubu dostojuńcy
do čista spřeporjedzeli, pyšne wobnowili a, štož běše trjeba,
přitwarili. Wuswjećena bu sobotu před 3. adventom
16. decembra lěta 1911. Nałożowało je so na tajke pře-
twarzowanje 74 000 hriwnow: cyrkwiny patronat je přino-
šował 14 000 hr., bramborska provincialna synoda je při-
zwoliła 5750 hr., bramborski provincialny sejm je 5000 hr.
darił a k. kultusowy minister je 4781 hr. 97 pj. přizwolił
— te zbytne 44 468 hr. připadnychu wosadže, kotraž je tu-
tón dołh z dźela w hotowych pjenjezach wotpłaciła, z dźela
na wotpłaciwanje (wurentowanje) sebi požciła.

Wot cyrkwiných wučerjow, kiž su něhdy we Wjerbnje
skutkowali, je so mi radžilo, jenož někotre maličkosće
z cyrkwiných knihow zezběrać:

1. Friedrich Richter (Bjedrich Rychtař) je 11. ju-
lia 1667 wumrjeł, stary 80 lět.

2.—4. Khryſtof Krygař, Khryſtian Krygař a Jan
Krygař su runje sto lět zasobu (1667—1767) cyrkwińi
wučerjo we Wjerbnje bywali; Jan Krygař bu předník
našich organistow w lěće 1741. — Potom běše 5. wot
1767 do 1774 Jan Jurij Grünberg, a 6. wot 1774 Korla
Friedrich Brohze (Broza) a za nim do 1814 7. Jan
Schwarz (Carnak), jeho přichodny syn, do 1843, kotrehož
hišće naši starší ludžo pomnja.

8. Wubjerny „šulař“ běše Khryſtian Pjatař 1843 —
1889. Cyrkwina wyšnosć spožci jemu titul „kantor“ w l.
1878. Wón běše założeř našeho mužskeho spěwařského
towařstwa. Wumrě na wumjeńku w Měscē 1893.

9. Khryſtian Latko (tež Latki), předy 1 lěto zastupnik
wučerja w Dešnje 1865, přińdže za druheho wučerja 1866
do Wjerbna a bu 1889 z cyrkwinym wučerjom a dosta
titul „kantor“ 1905. Je wustojny wučeř našeho mužskeho
spěvařského towařstwa a załožeř „měšanego chora“ spě-
warjow a spěwařkow. Wón rozwučuje džěci w serbskim
čitanju, štož so jara rědko w Delnjej Łužicy stava.

IX. Patronatstwo Wjerbańskeje cyrkwe.

Patronatstwo je swětne wustajenje za porjad k lěpše-
mu cyrkwe. Mócný kral Frankow Korla Wulki († 814)

spózna a wuzna, zo je krala hódny skutk: Bože domy twarić a duchownych do wosadow powołać. Hdźeż wón swoje kubla a wobsedzeństa měješe, wuwiedźe wón patronatske skutki sam. W druhich krajinach dyrbjachu to po kralowej poručnosći wjeŕchojo, wójwodojo abo hrabjojo a w mestach měšánske rady zastejeć. A na wsach mějachu knježa wot krajneho wjeŕcha nic jenož ryćeŕkubło, ale z dobom tež sudnisku mōć a tež cyrkwinę patronatstwo spožcene.

Za čitarjow Časopisa njeby było zajimawe, dołhu rjadu Wjerbańskich knjezow patronow wohladać; ale štož słuša k dorozymjenju našich cyrkwinych wobstejnosców, to njech so tu naspolni, a wosebje hdźy so něšto ze strony patronatstwa na serbske wosadne žiwjenje počahuje.

Wjeŕbańskie patronatstwo wotpočuje na cyłym njeđzelenym Wjerbańskim ryćeŕkuble, kotrež někotre lětstotki njeđzélene zwosta. Na Ławrjencu (9. augusta) lěta 1464 spožci bramborski kurwjeŕch Friedrich II. tute dobytki wěstemu Časławej z rodu knjezow ze Schoenfeldta, rozkazowarzej wojakow mišnjanskeho biskopa Jana IV. Tamny Časław ze Schoenfeldta běše mudry, zmužity a bohaty čłowjek; biskopowe sudnistwo w Budyšinje mjenuje jeho: *validus Txasslow de Schoenfeldt in Cotebus residens*. Wón běše knjez nad hrodom Liebenthal pola Pirny a nad hrodom Schoenfeldt pola Wjelikeho Hajna a tež khěžu w Drježdānach wobsedzeše. Ale wón wopušći saski kraj, hdźež běše tehdom Friedrich Miły z kurwjeŕchom, a přesydli so w l. 1464 do Khoćebuskeje krajiny, kotruž běše 2 lěće prjedy drugi bramborski kurwjeŕch z rodu Hohenzollernskeho přez měr w Gubinje postajeny dostał. Č. ze Sch. měješe tež khěžu w Khoćebuzu a něšto role w Děšnje.

We rukach knjezow ze Schoenfeldta leži cyrkwine patronatstwo hač do džensiňeho dnja, to je — do 452. lěta!

Ale we třecím stawje po Časławu rozdžělicu sebi štyrjo bratřa ze Schoenfeldta tuto na 4000 jutrow wulke kubło do štyrjoch njerunych džělbow. Tak z razom tež štyri wotnohi Schoenfeldtec swójby nastachu, a pozdžišo je tež hišće pjata wotnoha narostla a z njeju nowa dželba ryćeŕkubla.

Na wšitkich pjećoch wotdželbach našich knjejskich kubłów su so knježa wujowali, dokelž su wšitcy z korjenja Časława ze Schoenfeldta wu-

rostli. Naši ludžo rěkaju tym pjećom „knjejskim dobytkam“ hišće džensniši džeń z křčeńskimi mjenami jich prěnich knjezow a załožerjow:

Wotdželbu V. ma „Juŕkojc kněz“ (němski: „Georgenhof“).

Wotdželbu I. je wěsty Kašpor ze Sch. założył: jeho džěći a džěci-džěci su „na Kasparikojc“ bydlili.

Wotdželby II. knježa su byli „na Zygmuntojo“ jako potomnicy Zygmunta ze Sch. (Siegismund v. Sch.).

„Arnystojc dwór“ („Ernstenshöf“) je był sydlišćo IV. wotdželby knjejskich kubłow.

„Z winicy dobytki“ pak rěka III. wotdželba; to chce tak wjele prajić, zo k tutomu ryćeřkubłu słuša Wjerbańska (nowa) winica.

We času po 30lětnej wójnje někotre z tych Schoenfeldtowych wotnohow zańdzechu a jich kubla so jich džowkam domrěchu, tak zo druhej swójby na te „dobytki“ přińdzechu z mandželskimi džowkow posledních Schoenfeldtow. Tak dostawachmy do Wjerbna knjezow ze Stutterheimba, z Rochowa, z Malećic, z Weissenfelsa, z Buchholza, a w zańdženym lětstotku so hišće knježkojo z Oettinger, z Bomsdorffa a ze Schoenaicha přidružichu.

Za mój čas stej so před 33 lětami III. kubło, t. j. „Z winicy dobytki“, a před 13 lětami I. kubło, t. j. „Kasparikojc dobytki“, židam předałe, a naši kósacy, budarjo a budkarjo su jich pola sebi spokupowali. W tu khwili su naši Wjerbańscy patronojo:

a) Knjez E. C. ze Schönfeldta, kiž je wyšk w 12. reg. pěškow a bataillonski kommandér w Francowskej (wotdželba V).

b) Knjeni H. z Bomsdorffa, wyše 90 l. stara; bydli w Barlinju (wotdželba II).

c) Knjeni E. z Oettinger, starša hač 70 l; bydli w Drježdžanach (wotdželba IV).

d) Wjerbańskie gmejnske zastupjeŕstwo (za wotdželbjem III a I).

Kóždy patron ma za swoju jenu wotdželbu dobytkow jenak wjele prawow a přislušnosćow, runjež dobytki njejsu jenak wulke (wot 600 jutrow hač do nimale 1200 jutrow).

Ze Schoenfeldtowa swójba ma wot swojeho wóteca Časlawa nětko 15. narod, kiž we Wjerbnje sydli. Nětčiši knjez ze Schoenfeldta je tež tukhwilny wodžeř a zastupjeř našeho patronatstwa. Jeho přjedownicy — kaž wón sam — su, kaž daloko móžu hladać, stajne a bóle hač druzy knježa za cyrkwu byli.

A štož nětko serbsku wosadu nastupa, směny wuznać, zo drje je patronatstwo z cyła na swojich prawach wobstawało a to druhdy jara kruće hač do processow, hač runjež wjetši džél z nich k jeho lěpšemu wupadnyłe njejsu; alejenotliwi patronojo su z ludźimi husćišo dosć přečelný wobkhad měli; haj někotři z nich su serbski rozumili a trochu łamali; jena knjeni je serbski čitać nawukła, zo by khorym a na woči bědnym ludžom něsto ze serbskeje biblike čitać mohla. W našich cyrkwiných knihach so mjena mnohich knjenjow a knježnow našich patronatskich domow zapisane namakaju, kotrež su so dałe za kmótry přeprosyć a to nic něhdže jenož do domow „knježich přebývalnikow“, ale tež do druhich burskich domow. Wěrno džé je: Wjerbańska patronatstwo je w lětomaj 1745 a 1877 spytalo, cyrkwine prawo serbskeje wosady zanjechać z tym, zo je němskeho duchowneho za fararja powołało abo powołać chcyło; ale w druhim času jeni a druzy patronatsej knježa k lěpšemu serbskeje wosady wustupowachu, na př. w l. 1883 při zawiedzenju nowych serbskich spěwařskich do Wjerbna a w lěće 1882, jako k. major ze Schoenfeldta na bramborskej provincialnej synodze z druhimi za to rěčeše, zo by so ličba „serbskich na farańskie študērujących“ přisporila.

X. Bórkowy so džela wot Wjerbańska cyrkwe.

(Přirunaj: Č. M. S. lětn. LXVIII, zeš. I., str. 34—44,
stawaj I a II našeho nastawka).

Bórkowy běchu hač do Michała 1751 do Wjerbna zafarowane; Wjerbański farař je tam we wulkej jstwě kódzě 6 njedžel předował. Za to měješe wón při rěcy ležacy „dańsku łuku“ připokazanu, zo by sebi konja džeržeć mohł, z kotrymž by do Bórkow jězdžíł. We Wjerbanskej cyrkwi běše chor zwjeřcha mjez klětku a pišćelemi Bórkowskim mužskim připokazany a ke krótkemu wječoru ležacy klin Božeje role wokoło cyrkwe rěka hišće džensa „Bórkowski kjarchob“. Wobhrodzenje Wjerbańskiego fariskeho dworu z „parchanom“ abo płotom mějachu Bórkowčenjo wobstarać.

Bórkowy njemějachu žanoho „kněžka“, ale přislušachu wot zastarska knježerjam Khoćebuzskeho knjejstwa a pozdžišo krajnym knjezam, kotriž na město Khoćebuzskich knježerjow slědowachu: českemu kralej, bramborskim kurwjeřcham a pruskim kralam. Dokelž Bórkowčenjo žanomu knježejek poddani njeběchu, ale kralej samomu, zhladowachu tak trochu z boka a z wysoka na susodne „sak-

ske wsy“ Kalawskeho wokrjesa a „bramborske wsy“ Khoće-buzskeho wokrjesa a rěkachu jim „landojske (wsy)“ a jich wobydlerjam „landowarje“. Jim běše wobčežne a čim dlěje čim bôle wohidne, $\frac{3}{4}$ hač $\frac{5}{4}$ hodžiny daloko do Wjerbna kemši khodžić, chcychu swoju „namšu“ a swojeho fararja měć. A njesprawne tajke žadanje njeběše. Hižo 1651 běše Wjerbański farař Jurij Steinius (Kamjeńc) do swojich cyrkwiných knihow napisał, zo mějachu Bórkowy 73 živnoscerjow a Wjerbno (wjes) 104, a lohko mőžemy wěrić, zo je so we scěhowacym lětstotku wobydleřstwo khětro rozmnožilo hižo w starej wsy Bórkowach. Něhdźe 90 lět po 1651 pak přičahny nic mjenje hač 169 swójbow, powołanych wot młodeho krala Bjedricha II. (Wulkeho), na pruski bok Blótow a zasydli so k wječoru wot Bórkowow. Wjerbańska cyrkej, za wobydleřstwo cyłeje wosady njedosahaca, bu drje w l. 1734 wo něsto powjetšena, ale tola njeběše dosé ruma za tajku syłu přičahowarjow. Tež nje-pomhaše ničo, zo na Bórkowskim choru k tymaj dwěmaj ławkomaj, kiž tam běstej, třeću k nuzy připrawichu; přetož w protokolu cyrkwineje visitacije z 3. novembra 1746 so skorži: „Cyrkwine ławki su zwjetša nowe, ale hišće njejsu (kemšerjam) zrozďělowane, dokelž zafarowani Bórkowčenjo z tymi druhami wsami so zjednać njemóža, pominajo sebi te lěpše sydła, kotrež tola Wjerbanarjam słuszej.“ Nowy postork za Bórkowčenjow běše powołanje fararja Šindlarja, kotrehož wurjekowanje serbskeje rěče dosé hladke a mjehke njeběše (hl. VIII, 8). Nad tutym njedostatkem pak pohóršowačtu so Wjerbanarjo runje tak kaž Bórkowčenjo. Ale za Bórkowy bu to nowa přičina, so wot Wjerbańskeje cyrkwe dželić. Měra jich njespokojnosće běše połna: Bórkowska wosada přibjeraše mócnje a hladajcy w lětach 1741—48, — jejne městna we Wjerbańskiej cyrkwi njedosahachu a njeběchu dosé přihódne, jich njespokojnosć z Wjerbańskim fararjom, 1745 powołanym, běše wulka a prawdosćiwa. Tuž podaštaj so buraj Natuška a Šemjel na puć z Bórkow do Barlinja a prosyštaj krala Bjedricha II., zo by Bórkowam přizwolił, zo bychu směli swoju cyrkwu a swojeho fararja měć. Kral to dowoli. Tajku kralowsku dowolnosć wonaj swojim ludžom domoj přinjeseštaj. Ale Bórkowčenjo dyrbjachu wšitko sami zaplaćić, twar cyrkwe a fary, a so tež sami wo fararjowe myto starać. Wšitko napřećiwenje Wjerbańskiego fararja Šindlarja běše podarmo. Listy, z kotrymiž chcyše wón dželenju Bórkowow wot Wjerbańskeje cyrkwe wobarać, hišće džensa w tajnym pruskim statnym archivje w Barlinju leža.

Poslednje sapisanje křčenja z Bórkow do Wjerbańskich cyrkwiných knihow je so 30. septembra lěta 1751 stało. To lěto běchu we Wjerbańskiej cyrkwinej wosadže hišće 69 křčenjow, a w přichodnych lětach w přerězku 40. Z přenim Bórkowskim fararjom bu Bjedrich Stein, Janšojskeho fararja syn (jeho džěd běše Wjerbański farař Stein II., hl. VIII., 6). Wobě wosadže, Bórkowska kaž Wjerbańska, stej w běhu lět k wulkimaj wosadomaj zrostlej, ale Bórkowska je sylnišo přiběrala, wona ma nětko 4200 dušow, naša jenož 2300. Bórkowska cyrkej pak so z Wjerbańskiej runać njemóže; wona je podobna wulkej lubi, w kotrejž ničo dyžli wołtař na cyrkej njedopomina, ale swětły začiść wona čini, hdyž do njeje zastupiš. Dwójcy je so Bórkowska do pažow twarjena cyrkej w 18. lětstotku wotpaliła; w l. 1804 su murjowanu stajili, kotrejež jubilej je naša susodna wosada w l. 1904 swjećiła.*)

XI. Dodawk.

Překhodžiwiši w stawiznach Wjerbańskiej cyrkwie, chcemy na kóncu najprjedy hišće podać mjena cyrkwiných patronow a sobustawow cyrkwineje rady, kotriž su za čas ponowjenja našeje cyrkwie we zastojnstwje při cyrkwi byli:

A. Mějićeljo patronatswa: 1. Knjez E. C. ze Schoenfeldt, połkownik w Frankfurće nad Wôdrą. — 2. Knjeni z Bomsdorffa w Barlinju, 90 lět stara; — 3. knjeni z Oetingerowa w Drježdžanach, 70 l. stara (w erče luda: „Leowa“, dokelž jeje njeboh mandželski běše knjez Leo z Oettinger. — 4. a 5. gmejnske Wjerbańske wjesne zastupjeřstwa.

B. Cyrkwina rada: 1. farař J. B. Krušwica, 2. połkownik ze Schoenfeldta a čile cyrkwini starší: 3. Mjertyn Gnil, budař-wumjeňkař we Wjerbnje,

*) Přispomnić sebi dowolam, zo z našim česć. k. redaktorom we wukładowaniu mjena „Bórkowy“ přez jene njejsym. Njemóžu jeho myśli přihlosować, kotaž je w Č. M. S. 1915, zeš. I, str. 36 w »přispomnjenju« wuprajena, runjež je mje zajimała. Je-li namaj mōžno bylo, staru »Brošmu« dowujasnić, by tola džiwno bylo, hdy by njemóžne bylo, mjeno Bórkowow dokladnje wukłasc. Směm-li ja raz něšto wo tym wozjewić, štož so mi k wérje podobne zda? Krušwica. — To so wě! Redaktor.

Njech so tež hišće porjedžitaj čišćefskaj zmylkaj we čišću našeho nastawka. W Časop. 1915 I., str. 88 hnydom horka dyrbi rěkać: »wot jeho křižnych kóncow« (nic: »pućow«); a na str. 41 dyrbi přenje H na Šlikowym keluchu so čitać Holeytsche (nic: Hohentsche).

4. Mato Gnil, budař we Wjerbnje, 5. Bjedrich Bramaf, pomjenowany Kowalik, kósac we Wjerbnje, 5. Khrystian Latko, kantor we Wjerbnje, 6. šołta a kósac Wylem Ramot w Bramje, 7. šołta a połbur Lenik w Mušynje a 8. třiběrtyl-slědnikař Bramka w Rubynje.

K nim přistupuja jako „člonki tog' wětčeg' cerkwi-neg' zastupjařstwa“, hdyž so jedna wo wjetše wudawki:

9. Šołta a cyrkwiny kósac Kula z Wjerdna, 10. wob-sedžef sparneho młyна Foit (Voigt) z Wj., 11. budař Materna z Wj., 12. kósac Nowak („pſedehy“) z Wj., 13. wéliky bur Kula na Wjerchošoje z Wj., 14. budař Kažula z Wj., 15. trichinař Bryša z Wj., 16. budař Žyika z Wj., 17. budkař Mato Gólaš z Wj., 18. budkař Dobrink z Wj., 19. budař Mjertyn Rubyn z Wj., 20. budař Nowak z Wj., 21. prědk-stojař mlokařnje Schmidt (pomjenowany „Čežki“) z Wj., 22. budař Mato Rubyn z Wj., 23. kósac Kóńcak z Rubyna, 24. budkař Markula z Rubyna, 25. amtař Krygař z Mušyna, 26. budkař Góreńc z Mušyna, 27. kósac Grožiška z Bramy, 28. kósac Muslik z Bramy, 29. budař Mejstař z Wjerbna. Wšitey pod B. mjenowani su rodženi Serbja z wuwzaćom toho pod 2.

Serbaj staj tež taj polěraj byloj, kotrajž staj při twarje cyrkwe pomhałoj: Lenik a Gółkojc, „muŕański polěr“, a Schöna (Žeń) z Hochozy, „twarcojski polěr“. Wonaj staj pilnje džěłaloj a wobhladniwje a kruče rozkazowałojo.

Wosadna cyrkwina rada běše našu cyrkwinu „hušynu“ w Barlinju prosyła, zo by so tež serbska rěč na swjedźeńskim kemšenju poswiećenja Wjerbańskeje cyrkwe nałożowała. To bu rad wot bramborského konsistorija přizwolene. Knjez „huššy promšt“ (generalny superintendent) Noweje Marki a Delnjeje Łužicy D. theol. Kessler měješe poswiećenje cyrkwe w němskej rěci a wosadny farař Krušwica džerzeše němske swjedźeńskie předowanje nad słowami Ev. swj. Marka 1, 15 a serbske nad textom z 1. knihi kral. 8, 28. 29., a tež jedyn adventowy kěrluš je so na swjedźenju serbski spěwał.

Jako po hosćinje tamnego swjedźeńskiego dnja knjez wyšsi promšt fararjej „Bóżeńe“ praješe a jemu další žohnowany wuspěch w jeho zastojnské džěławosci přeješe, wón swoje přeća z tym wobzamkny, zo jemu swoje spodobanje nad jeho — serbskim předowanjom wupraji. „Kak wy, knjez generalny superintendenta, to prajić móžeće, kiž wy tola serbskemu předowanju rozumili njejse?“ džeše farař. Knjez D. Kessler wotmolwi: „Ja sym wjac dyžli jene serbske předowanje slyšał a telko móžu rozrisać, štò

„skobodnje“ a štó „z njerodženjom“ serbski prěduje. „Prědujće dale serbski! Cyrkwinia wyšnosć nochce serbsku cyrkwinu rěč podtlóčować. Wy móžeće to tež w zjawności wobswědčić, zo sym ja to prajil.“ To su wěsće dobre słowa, kajkež so njejsu w prjedawšich časach z erta bramborskich wyšsich duchownych slyšałe. Tež naš tukhwilny k. promšt Kuhnert w Khoćebuzu serbsku rěč njezaničuje. To wšo je wšak jara zwjeselace. Ale nas, mjenujcy serbskich delnjołužiskich wosadow, je hišće jara mała črjódka, a zwotkal te zebjeru serbskich duchownych? Ach, hdy budšeše tajke přikhilenje našeje cyrkwineje wyšnosće prjedy a zažo přišlo! Ale Bohu wjeršnemu dyrbimy tola džakowni być za tajke přečelne zmyslenje a za tajke dobre słowa našich prjódkstajenych! A kóždy čińmy na swojim měsće, kaž wjele je nam móžno, za naše serbske wosady.

Pohladajmy hišće skónčnje khwilku na Wjerbańsku wosadu. Kajke wulke přeměnjenje je so z njeju stało za poslednje 40 lět! Tehdy, jako před 40 lětami farař Pótko II. wumrě, njeměješe Wjerbno hišće žaneje twjerdeje dróhi, ale „parowate“ (błōćane) puće w dešcojtym zymskim a „pěskowate“ w suchim lětnim času, zo so kolesa čežko wobroćachu. Žadyn póst njebše tudy, ale listy so do Wjerbna šěć króć wob tydžeń z Bórkow přinošowachu. Ze słomu kryte běchu nimale wšitke hródze a połoja domskich. Žane jeničke towařstwo po cyłej wsy, hač jenož ze zastarska dwě přazy za młodžinu a mužske spěwařské towařstwo, w l. 1852 założene. — A nětko po 40 lětech? Rjane z kamjenjemi posadžene puće překi a pódlu po cyły Wjerbnje; twjerda dróha k městu a do Bórkowow. Swój póst mamy wot 1881 a 13 króć wob tydžeń dostawamy listy a nowiny. Skoro wšitke domske su z cyhelemi twarjene a $\frac{9}{10}$ druhich twarjenjow ma cyhelowy kryw. Wobaj „malučkej“ wětrnikaj staj so minyloj, na jeju městno je so 1902 wulki parny młyn natwarili. Sydom susodnym wsam Wjerbańska mlokańja butru džěla. Elektriske swětlo so sobu w parnym młynje přihotuje a so do wjele domow, hródzow a pincow, haj tež na puće přez cylu wjes wuliwa a z elektriskej mocu so młoci. Telefonować móžemy do cyleho swěta a železnica jězdzi z Wjerbna k ranju do města a k wječoru do Lubina. — Njewužitnych a špatnych towařstwov smy so dotal zbožownje zminyli, ale założawałe su so wot lěta 1876: wojeřske towařstwo, kiž ma na 200 sobustawow, turnařske towařstwo (z něhdźe 90 sobustawami) a wohnjowa wobora; tež pozběhuje hłowu „młodych hólcow wobora“. Wosebje wažne je křesćijanske

z jednočenstwo čestnych žowčow (holcow), kotrež wotměwa swoje zhromadźizny w nowym wosadnym domje a je nětko do 80 sobustawow narostło; wodźerki su naša diakonissa a fararjowej dżowcy. Žónske towaŕstwo křesćijanskeje pomocy liči 180 sobustawow.

Zawěsće, kaž by rjekł, nowy swět je nastawał za jedyn narod, — přeměnjenje, kajkež so nihdy w przedawšich časach podobnje ruče stało njeje! Samo so rozumi, zo je wliw tajkeho přeměnjenja na naše Wjerbno wulki. Wjerbno, prjedy juž zamožita wjes, je so w poslednich lětdžesatkach rozbohaćiło. Ale pilny a džělawy je naš serbski lud wostał a wjele lubowarjow Božeho słowa, cyrkwiniego žiwjenja a skutkowanja pola nas namakaš. Ale je so snano serbske Wjerbno do němskeho přeměniło? Hlej, krótku statistiku! Mamy w cyłej wosadze 2300 dušow (hdyz wšě džéčatka sobu llču). Mjez nimi namakaš 48 wosobow w 14 swójbach, kiž serbski rěčeć njemóža a jara małko serbski rozumja; w 15 druhich domach so serbski a němski rozmołwjeju, dokelž je tam pak mandželski, pak mandželska z němskeho rodu; we wšitkich druhich něhdže 400 domach serbska rěč knježi. Tola móža wšitey naši młodži Serbia tež němsku rěč běžnje nałożować a tež mužojo w sridźnych lětach, žónske mjenje derje; starše žónske jara špatnje a nuznje němski łamaju. Do šule zastupuja naše serbske džěci 6 lět stare a njerozumja skoro słowčka němski, w šuli pak nawuknu čistu němčinu a powieduju ju tež tak, šulu wukhodžiwiši, bjez kepsanja, jenož zo serbske zynkowanje we wurjekowanju němskich słowow so do čista njezhubjuje. Tež wjele němskich nowin so čita a wjetše ličbje běži němska rěč tak lohko a hladko přez wobwjertliwy jazyk, zo tajkich so nic mała ličba namaka, kotriž jenu njedželu na „serbsku namšu“ du a přichodnu njedželu do němskeho kemšenja příndu. Spowjednych smy měli w lěće 1909: 2951 (serbskich 2364, němskich 587), w l. 1910: 2959 (serbskich 2360, němskich 699), w l. 1915 (hdzež dla wójny na 300 mužskich so z wosady wotsalichu): 2647 spowjednych (2186 serbskich a 461 němskich). Wopravjenja („hopšajaña“) su nimale wšitke serbske. W nowišim času njejsu jenož khudše džówki, ale tež naše bohate burske a kósacne wašnje přijałe, wosebje „hob zyme“ w Khoćebuzu abo Barlinju, abo tež w Drježdžanach služić; zamožniše wróća so bórzy zaso domoj, někotre pak z khudších wostanu w czubje jako słužobne abo woženjene. Lohko so namakaju do cuzych wašnjow, ale tola je wulka

ličba tych, kotrež spěwaju: „Doma, doma rědne jo“ — a so tež za tym spěwom zložuja. Haj, rade spěwaju a maju rjany a lubozny hłos naše serbske „žowča“. „Na přězy a najsy wę spótnem času spiwaju wětšy žél a kradu naše žowča serbski; kněz kantor je hucy nimske arije, ale teke žene serbske spiwańa; we spiwańu serbskich cerkwinych kjarližow pak se same mjazy sobu rozhucyju a pilnuju a hu-zwoliju sebe k takemu statku swóju kantorku.“

Wliw němskich wašnjow („nałogow“) a němskeje rěče je zawěsće móeny a wobšerny tež we Wjerbnje. Ale wi-selność serbskeje rěče je hišće dosć žiła „hu nas“.

Bóh wjeršny škituj tež dale naš 600 lět stary, do-stojny, luby, nětko ponowjeny Boži dom, a žohnuj do dal-ších narodow našu Wjerbański wosadu, kotaž je před 950 lětami křesćijanska wosada nastala.

A z takim ja něto Bóžemē gronim swójim cesćonym bratšam a krajanam domacńeje lubeje Górecneje Łużyce!

Dosłowo red. Wutrobnje smy džakowni kn. fararjej Krušwicy za jeho tak wobšerny a zajimawy nastawk a kruće so nadžijamy, zo budźa jeho wabjacy příklad slědujo tež druzy naši serbscy fararjo nam podobne stawizny swojich wosadow poskićeć. Wosebje wjeselili smy so na rozprawje, zo su wjacore Wjerbańske „žowča“ za wyšszej wzdźelanosć sahałe a zo nětko swojim serbskim krajanam při khorosći a druhej nuzy w křesćanskej lubosći služa, ale wobżarowali smy hļuboko, zo z tak wulkeje a zamožiteje wosady w posledních lětdžesatkach so žani burscy hólcy namakali njejsu, kiž bychu na duchownstwo študowali. Tutomu wulkemu a spodžiwnemu njedostatkej bychu tu kaž po cyjej Delnjej Łužicy přede wšem fararjo a wucherjo pytać měli wotpomhać, namołwjejo přeco a stajnje zamožitych staršich, zo bychu swojich wobdarjenych z wjacorych synow pak do Khoćebuza pak do Budyšina na gymnasij pósłali a na duchownske študije přihotować dali. Tajke skutkowanje změje wěsće Bože žohnowanje!

Městno słowjesa w serbskich sadach.

Načisnył dr. Ernst Muka.

Kaž z cyła wo słowoslědže abo prawym stajenju a położenju słowow, tak je so wosebje wo prawym położenju słowjesa we serbskich sadach dotal jara mało pisało a

mało na njón so kedźbowało. Nimale jenički bě dotal Jurij Libš, kotryž we swojej němcy spisanej knizy: Syntax der wendischen Sprache (Bautzen 1883) na str. 5 a 227/28 někotre přispomnjeńki podawa. A tola ma naša serbšcina, kaž powšitkownje słowjanšcina, tež we slowoslědze wšelake kedźbu hódne wosebitosće, wotkhilne wot klassiskeju rěčow a wot němčiny, kotrež mőžemy my pola nas hišće najlepje spóznać z wutworow pěšeje rěče našeho wjesnego luda. A to je nam nětko wjele lóžo a skerje mőžno, hdyž mamy najwažniše a najrjeńše našich ludowych bajkow a powěscow zhromadžene a wozjewjene we knizy Adolfa Černeho: Mythiske bytosće lužiskich Serbow (Budyšin, I. zwj. 1893. II. zwj. 1898). Citaty mojego pojednanja so na tutu zběrku a na Jana Wjelowe Přisłowa hł. Serbow (Budyšin, 1902) měrja*); sady bjez nich pak su wote mnje z ludowych wust. podate. Zo so při swojim přeptytowanju jenož na našu ludowu rěč a jenož na jeje wutwory w prozy wobmjezuju, njedžiwajo ani na ludowe pěsnje, drje kóždy lohko zrozumi, hdyž na to pokažu, zo ma pěsnjeńska rěč wosebje we slowoslědze wšudže wjele wjetšu, haj husto wšu swobodu. Ale tež w pěsej rěci ma naša serbšcina, kaž z cyła słowjanšcina, runajo so starymaj klassiskimaj jazykomaj, wjetšu swobodnosć a wšelakosć slowoslěda, hač wšelake nowočasne rěče a wosebje němčina.

Hłowny zakoń za kóždyžkuli slowoslěd w serbšcinue je, zo te słwo, kotrež je abo ma być najbóle wuzběhnjene abo wažene, kajkeježkuli je kategorie (rjadownje), pak na spočatku, pak na kóncu sady stoji, na př.:

1. Džensa ty do Wujězda njepóndžeš (ale jutře abo druhi džen).
2. Ty džensa do Wujězda njepóndžeš (ale ja abo Jan).
3. Do Wujězda ty džensa njepóndžeš (ale do Wosyka abo něhdže druhdže).
4. Njepóndžeš ty džensa do Wujězda? abo: Ty džensa do Wujězda njepóndžes?

Słowjeso pak móže w serbšcinue a słowjanšcinue kaž w drugich starych a nowych rěčach trojake městno abo położenie měć a to pak spočatkowe pak wosrjedźne, pak nakónčne; jenož zakonje, hdy ma to jene abo druhe położenie nastupić, su we wšelakich rěčach wšelake a we naší serbšcinue z džela wosebite. Spočatkowe

* Wosebje příkladne w nastupanju rěce su tam mjez druhimi čísla 5 (str. 29 sl.) a 31, 37, 39 z ludoweho erta zdželene wot muža z ludu, česle Helasa z Njeswačidla.

położenie je, hdyž słowjeso na spočatku sady stoji a za nim podmjet (*subjekt*) a tež předmjet (*objekt*), na př.: Widžiš ty te ptački tam? Wosr jedźne położenie so nam przedstaja, hdyž podmjet na spočatku słowjesa, za nim słowjeso a předmjet na kóncu sady stoji, na př.: ja wšak widžu tam te ptački. — Nakónčne położenie nastawa tehdy, hdyž podmjet a předmjet a wšitke druhe džéle sady před słowjesom stoja, na př.: ja te ptački tam daloko k ranju widžu. — Tola móza před słowjesom a před podmjetom w jeju spočatkowej położcy hišće druhe džéle sady (wosebje časowe, městnostne a modalne postajenja abo woznamjenjenja) stać, na př.: Jutře ja do Budyšina póńdu. Jutře wostań ty doma. — Tam na wsy stoji hromada rozhorjenych ludži. Tam na wsy hromada rozhorjenych ludži stoji. — Čicho a měrnje wusny naš nan 11. decembra po dołhim bědženju. Čicho a měrnje naš nan po dołhim bědženju 11. hodownika 1916 wusny.

Nětko prašenje nastawa, hdy so w naší serbščinje słowjeso prawidłownje na spočatk, hdy do srjedža a hdy na kónc sady staja. To pak dołho tak jednora wěc njeje, kaž so to našim spisaćelam zwjetša zda. Tu płaća tele zakony:

1. Prěni zakoń. W pohladze sa położenie słowjesa njeje w serbščinje mjez hłownymi a pobočnymi sadami žadyn rozdžél, położenie słowjesa je we nich do čista jene a to same; wosebje tu znaty zakoń němskeje rěče njeplaci, zo ma w pobočnych sadach přisudk (*praedikat*) abo wobmjezowane słowjeso (*verbum finitum*) a to bjez wuwzaća pomocne słowjeso (*vb. auxiliare*) w zestajanych twórbach abo časach na kóncu sady stać, ale we nich słowjeso našeje serbščiny stoji, kaž sebi to zakoń za wotpowědace hłowne sady abo zmysł a kharakter sady žada.

2. Druhi zakoń. Při wšitkich zestajanych přisudkach abo zestajanych słowjesnych časach stoji w kajkikh-žkuli (hłownych a pobočnych) sadach pomocne słowjeso přeco po móžnosći na spočatku a podželnik (*participium*) woprawdžiteho słowjesa po móžnosći na kóncu cyłeje sady; tu maju naši spisowaćeljo wosebje na zasadny rozdžél mjez němčinu a naší serbščiny w pobočnych sadach kedžbować: w pobočnych sadach kajkeježkuli družiny, t. j. w počahowanskich, prašeńskich a wšitkich zwjazkowych (relativnych, interrogativnych a konjunktionalnych) sadach stoji pomocne słowjeso zestajowanych přisudkow (sym, sy atd.) po móžnosći při spočatku sady hnydom po počahowanskich a prašeńskich naměstnikach abo přisłowjesnikach

(pronominach abo adverbiach) a zwjazawkach (konjunkcijach) wot nich přičahowane (attrahowane), w němčinje pak stoja wšě twórby pomocneho słowjesa, kaž z eyla wšitke přisudki na kóncu pobočnych sadow.

3. Třeći (powšitkowny) zakoń. We hłownych sadach stoji słowjese (přisudk) po móžnosći na kóncu cyłeje sady, w pobočnych sadach pak staja so słowjese zwjetša a pomocne słowjese w zestajowanych časach stajnje do předka a po móžnosći hnydom za słowom pobočnu sadu wobknježacym abo rjadowacym.

4. Štvorty (wosebity) zakoń. Słowjese stoji, hdyž ma so jeho wuznam wuzběhnyć abo znapřećiwić, t. j. hdyž so přisudk z dorazom nałożuje, we hłownych sadach zwjetša na spočatku sady (spočatkowe położenie), w pobočnych sadach pak na kóncu sady a to tehdy samo pomocne słowjese zestajanych časow.

Tute štyri zakonje za położenie našeho serbskeho słowjesa w přisudkach chcemy tu nětko po rjadownjach sadow ze wšelakimi příkladami wujasnić a wobswětlić.

A. Hłowne sady.

I. Wupowjedzeńske sady.

Zakoń: Porjadnje stoji přisudk (słowjese) na kóncu, wuznamnje na spočatku, připadnje wo srjedźa sady.

1. Słowjese na kóncu sady: a) wosebiće w měrnym rozpisowanju t. j. při wopisowanju, w rozsudach a rozpo-minanach:

To wusłyśawši wotročk tole praji (str. 29).

W ręcy žana woda njeje (str. 29).

Tak wjele wody njebě, zo by mlěć mohł (str. 29).

Domoj bjez muki so jemu njechaše, dokelž běše burej slubił, zo muku přiwjeze, — a słowo džeržeć cheyše (str. 29).

b) Jara často w přisłowach:

Bity njebiteho njese.

Wobuzy wšo na kosu dže.

Dobrych kusow so najsckerje wobjěš.

W njebjesach wěčnu njedželu swjeća.

c) wosebje často w negativnych sadach:

Lěkarjo tež smjerći njewujědu.

Rjaneho kerchowa dla so nikomu wumrěć njecha.

Na horu horje bjez khilenja njeńdže.

Žonu prjedy njespóznaješ, hač z njej kórcia sele njezjěš.

Ja hakle do młyna njepóńdu (str. 31).

Bjeze dna žadyn hat njeje.

Wotročk pak so tola zdžeržeć njemóžeše (str. 31).

Wjacy jeho wohladali njejsu (str. 32).

Wéipny na to so zdžeržeć njemóže, zo by tola hla-
dać šoł (str. 30).

Přewinjena so nihdy wjacy njewróću (str. 144).

- d) w zestajanych sadach stoji podželník (*participium*)
abo njewobmězník (*infinitivus*) na kóncu sady, po-
mocne słowjeso pak na spočatku runje kaž w něm-
činje wotkhilnje wot lačanštiny:

Holan je prjedy horaka z nowym žitom na wiki jěł.
Stara koza by rada do zahrodky chcyła.

Naš nan budže (chce) jutře na hórkach worać.

- e) jenož, hdyž je pomocne słowjeso negativne a we swo-
jim woznamu wuzběhnjene, ma swoje połoženie na
kóncu sady zady podželníka abo njewobmězníka:

Ja to činił njejsym. — Wón domoj přišol njeje. —
Tam te twoje worjechi skhowane njejsu. — Tajki wora-
kawc k nam ženje wjacy přińć njesmě. — Wy wjacy
z nami k nim khodžić njebudžeće. — Ty tola tež ženje
hubu džeržeć njemóžeš.

2. Słowjeso na spočatku sady: a) čiste spočat-
kowe połoženie je najhusčišo trjebane w žiwym rozpo-
wědanju wo rozwiwacych so a na so slědowacych skut-
kach abo činach:

Wza sebi ju sobu do kryteho woza a dowjedže ju
na druhi džeń do bróźnje (str. 90).

Běše rjany nalětny džeń popołdnju (str. 110).

Běše w starodawnych časach, jako w jenym lěću
wulka suchota knješeše (str. 29).

Rozdrě zastróžany wulkej woči na jězdneho njepře-
ćela, skoči zwoblekany, kajkiž bě, bjez wobmyslenja do
žołmjaceje wody, ponuri so doļhu khwilu, wustorči khětru
smuhu dale delkach swoju kudžerjatu hłowu a płowaše ze
spěšnymi sahami rukow na druhi brjóh Wisły.

- b) časčišo hišče spočatkowe połoženie z předkhadzá-
cymi časowymi abo městnostnymi abo wo-
kolnostnymi poznamjenjemi:

Na to přistupi muž z hólcem k wysokemu kamje-
njej — nutřka stoješe šikowany mały kaščik a na
kaščiku sedžeše palčik (str. 92).

Na poli woraše raz pohonč horje a dele (str. 88).

K njemu přišedší stróži so kowař před nim (str. 108).

A čicho modleše so mačeřka při kolebce swojego džesca.

c) Twórby pomocnego slowjesa, kotrež su enklitiske t. j. bjez samsneho nazynka (sym, sy, je — smój, staj, stej — smy, sće, su), maju, dokelž jako enklitiske same na prěnim městnje stać njemóža, maju-li do předka stupić, k swojej zepjerje před so někajki přislowjesnik abo znajmjeňša *neutr. pron. „to“* dostać:

To je rjana wobrada. — To su mi šwarne wěcy. — To sće so bjez dwěla khětro zrzézali. — Tuž staj tam tola přečiwo mojej woli pobyloj. — Tak smy nětko skónčnje domoj dočampali.

3. Wosrjedźne położenie slowjesa: a) prawidłownje slowjese wosrjedźa sady w serbśinje stoji, hdyž ma podmjet (subjekt) wosebity wuznam abo někajku napřečiwnosć dostać:

Ludak njezluda nikoho hórje hač samoho sebje (Wjela, přisłowa).

Wójny wužeru kraj a zežeru ludži (Wjel. přisl.).

Hikawka sedži na płoćiku (str. 186).

Tale kula wosta w tonidłowej dżérje tčacy (str. 195).

Złoby so njesmědža džěćom přepušćić.

b) při dołhich, wobšérnych sadach ze wšelakimi městnostnymi, časowymi, kwantitativnymi a kwalitativnymi postajenjemi a přidawkami; to by zwjazowace slowjese na kóncu khětro klacało:

Srjedź Prahi a Lutyjec we dole widźimy přez rěku Čornicu wysoku kamjeñtnu lawu położenu (str. 150).

Něhdže štwórē hodžiny k połdnju wot Holešowskeje Dubrawki namakaš na Łupjanskich ležownosćach wulkı, hłuboki hat, koło wokoło z lěsom wobdaty (str. 296).

II. Prašeńske a wuwołanske sady.

Tu je w położenju slowjesa rozdžél mjez tak mjenoowanymi slownymi a sadźinymi prašenjemi. Slowne prašenja su prašenja, na kotrychž čole prašeński naměstnik abo přislowjesnik (*pronomen vel adverbiū interrogativū*) stoji; sadźine prašenja pak su prašenja, kotrež maju na čole slowjese abo přisudk (*praedicatum*).

a) Słowne prašenja.

1. Hłowny zakoń: We słownych praśenjach stoji porjadnje prašeński naměstnik a přisłowjesnik na čole a přisudk na kóncu sady.

Příklady: Štó nam tón kamjeń wot rowa wali?

Što dha ty tudy tola činiš? (str. 150).

Što tola tak tu holcu ēepješ? (str. 176).

A hlaj, što wón tam widži? (str. 31).

Kotre narody (kotři ludžo) swoju maćeŕnu rěč najbóle lubuja?

Čohodla (čomu) waš Handrij ženje tajke rjane jejka k nam njepřinjese?

Mój Božo, kak dha so zaso domoj namakam?

Jano, kak daloko (ty) z nami džensa pojědzeš?

Kajki poklad rybacy w morju namakachu?

Kajcy pacholjo tam kharty hraju?

Wotkal Turkojo do Europy přičahnychu?

Hdžeha waši wčera kruwy pasechu?

2. Nawopak staja pomocne słowjesa być, chcyć, měć, móć, směć atd. a wosebje być jako wjaznica (*copula*) porjadnje při spočatku sady hnydom za prašeńčkom, kaž w němčinje, słušace k nim podželniki (*participia*) a njewobmězniki (*infinitivi*) pak na kóncu prašeńskeje sady.

Příklady: Kotra je Hana? — Kotři su mjez wami Wosyčenjo? — Čomu sy tak zrudny? (str. 212). — Čohodla běchu woni tak zrudni? — Kajke su to wěcy? — Kajcy su to hercy? — Čohodla běchu tak zmysleni? — Čohodla mějachu tajke myслe? — Na kotrej lucy su (maće wy) waše kruwy přiklepane? — Z kajkej powěscu budže naš posoł wuposlany? — Štó je džensa nocy na dworje tak herjekał? — Komu by (tajki) tykanc słođzał? (str. 138). — Čohodla (bych) ja to njemohla? (str. 143). — Kak dha sy sem přišoł? (str. 231). — Koho z wašeje rjadownje su wučerjo džensa khwalili? — Što chceš (maš, směš, móžeš) jemu na to rjec? — Što chcyše wotročk započeć? (str. 29).

3. Wuwzaće: Su-li pak spomnjene pomocne słowjesa wuznamjace, přihlóskowane (akcentowane) abo jako połne, samostatne słowjesa nałożowane, potom wone kaž porjadne słowjesa na kóncu sady stoja.

Příklady: Što dha ty tola na wječor pola nas chceš? (str. 29). — Što ty tu chceš? (str. 306). — Kelko wón pjenjez w kapsy měješe? — Kotre a kajke pěsnički

naše młode holcy spěwać smědža (móža), kotre a kajke njesmědža (njemóža)? — Hdže ty tola sy? (str. 270). — Hdže pak moji starši su? (str. 110). — Čeji hóley to su? — Za koho to budže? (str. 167). — Sto dha tu z teju krokawu budže? (str. 398). — Čeja ta wěcka jo? (delnjos., str. 211). — Sto to je? (ds.: co to jo? str. 236). — Was bedeutet das? Was hat das zu bedeuten? Ale: što je to? — was ist das? — Štó wy sée? Wer sind Sie? Štó sée wy? wer sind Sie? — Štó ty sy? wer bist Du? Štó sy ty? wer bist du?

b) Sadžine prašenja.

1. Hłowny zakoń: W sadžinych prašenjach stoji w serbšinje runje kaž w němčinje słowjeso (přisudk) a při zestajanych časach pobočne słowjeso na čole cyłeje sady pak bjez pak z připowěšenej časciu -li; podželniki a njewobmězniki zestajanych časow pak maju kaž w němčinje na kóncu sady swoje městno.

Příklady: Lětaju (lětaju-li) hišće we Łužicach te šćekotate ptaki z dołhimi wopušemi wokoło? (str. 112). — Předawaše waša mać wčera jabłuka a krušwy w měscē, abo maće-li je hišće doma na łubi? — Su (su-li) waši wšitke swoje tučne swinje rozpředali? — Maš hišće tu hroznu kóčku? (str. 278). — Je waša kóčka doma? (str. 279). — Nimaš (nimaš-li) dha hišće dosé? (str. 271). — Wěš ty što? (str. 326). — Sy z tym spokojom? (str. 326). — Sy-li wšitke jabłuka ze štoma střasł? — Sće-li džě z tym spokojom byli? — Směm-li was domoj přewodźeć? — Budžemy-li džě puć do Mukec dwora pó émje hišće wiđeć? — Budžeja (budu-li) waši ludžo jutře smahu zady Młyńkec hata zaworować?

2. Wuwzaće: W prašenjach spodžiwanja a rozhorjenja pak stoji jednore słowjeso na kóncu sady a pomocne słowjeso we wosrjedźnym położenju za podmjetom.

Příklady: Waša (khora) mać wčera hižo zaso na poli džělaše (waša mać je džělała)? — A wón budže nas přeco zaso směć tak njehańbićiwje hněwać?! — Tež připołdnicy so njebogiš? (str. 143). — A wona je tam přeco zaso k nim łazyła?

3. Wuwołanske sady (*exelamationes, Ausrufesätze*) maju samsne położenie słowjesa, kaž prašeńske sady spodžiwanja a rozhorjenja.

Příklady: Hlej, tej so ženje wjací njewróćitej! (str. 44). — To so jeno tak po rejwańni suwachu! (str. 305). —

Ach, džělać drje by tu dosć měl! (str. 30). — A k tomu ty přeco zaso khodžiš! — Tajka je tam žałość a zrudoba!

III. Přikazowanske a požadowanske sady.

Zakoń: Wobmjezowane słowjeso abo přisudk maju přikazowanske a požadowanske sady w serbščinje kaž w němčinje porjadnje na čole sady; jenož hdyž ma so słowjesu wurjadny doraz přispěć, so nakónčne położenie nałožuje, wosebje při zakazach; wosrjedźne położenie pak jeno porědko přikhadža a to zwjetša tehdy, hdyž ma mjeński wuznam hač podmjet a předmjet abo druhe džěle sady.

a) Příklady za same spočatkowe położenie:

Noš přeco rožku do młyńcy! (str. 30). — Wotčiń šór-euch, jow maš swoju mzdu! (str. 131). Njeboj so — a započni jenož kować, zo sy skerje lěpje hotowy! (str. 108). — Podawajće mi khětře te snopy a njestojće tu přeco tak lěnje! — Pójče z nami do města na hermann a kuþmy sebi tam worjechi a póprjancy!

b) Příklady za spočatkowe położenie z před-khadžacymi časíciami (partikulemi) abo časownymi, městnostnymi a wokolnostnymi přisłowjesnikami (*adverbia*):

Tohodla bjeŕ so na kedžbu! (str. 30). — To nječiń wjacy, ale bjeŕ so na kedžbu! (str. 109). Nětk hotuj so dom! (str. 31). — Tu wzmiče te pjenjezy a potom džiće mi z wočow! Tam čakajće na mnje, ale njeskomdžće čas!

c) Příklady za nakónčne położenie:

Mjez tym so naspicē! (str. 30). — Přihotujće mi — ale młyńskemu mi něsto slěbörnych sobu-dajće! (str. 29). — Tam mi zaso dži! (jako hroženje abo zakaz), ale: dži tam zaso! (jako příkaz). — Tam mi wjacy njekhodž! (jako hroženje), ale: njekhodž mi tam wjacy! (jako próstwa). — Tajke wěcy mi tola wjacy nječiń! — Njedawajće džěćom pjenjezy! (prosty zakaz), ale: džěćom pjenjezy njedawajće! (hněwny, rozhorjeny rozkaz). — Na hrabje njestup, ale je staj, abo će hrabišćo do nosa dyri (Wjela. přišl. čo. 2299). — Daj mi tej kroškaj! a: tej kroškaj mi zaso daj! (NB. tu ma wěcownik: kroškaj, tam pak příkazník: daj wosebity wuznam).

d) Příklady za wosrjedźne położenie:

Tele jabłuka daj, Leńka, swojemu bratříkem doma! — Handrijo, tajke wěcy mi nječiń ženje wjacy! — Ty dži po Jana a ty přiwjedź mi Hilžičku!

IV. Dosady w sadžinych hronach.

Předspomnjenje. Dosada bywa stajnje hłowna sada a twori přeco druhu abo nakónčnu pałocju sadžineho hrona (periody), móže być pak wupowjedzeńska pak prašeńska-wułowańska, pak přikazowanska-požadowanska sada.

1. Hłowny zakoń: W dosadach powšitkownje přisudk tosame położenie dostawa, kaž w jednorych hłownych sadach, tola pak maju we wšitkich wupowjedzenjach a słownych prašenjach dosady našeje serbšiny podobnje kaž te samsne dosady w pólściniye rozdželnje wot němčiny a tu po njej. so złożowacej češciny hišće we wjele wjetšej mérje přisudk na kóncu sady (nakónčne położenie slowjesa) a podmjet před nim na jeje spočatku, a jenož sadžine prašenja a přikazowanja z požadowanjemi prisud zwjetša na čoło dosady stajeju (spočatkowe położenie slowjesa). — Příklady:

a) Wupowjedzeńske sady w dosadźe:

Hdyž běše na poł dwanaćich, wón młyńkej praješe (str. 30). — Hdyž synk tak jara prošeše, jeho nan k sebi na swojej rucy wza a k wutrobje přitlóči. — Štóż džělać njecha a po kraju dunda, toho z połnym prawom naše knježeństwa do džělačeńjow dawaju. — Dokelž sym džěći wšitko na drobno rozpowědał, ja ničo wjacy přistajić nimam. — Jako pućowař to wobkrući, jeho (šeračk) dale prošeše (str. 108). — Njedaš-li mi te moje pjenjezy hnydom, ja tebje pola sudnika wobskoržu. — Hdyž so hrozna slubiš, dha so rjana njewostudziš (Wjel. přisl.). — Hdyž so dołho dypa, wěcka wuskoči (Wjel. přisl.).

b) Słowne prašenja w dosadźe:

Hdyž ty to lěpj e wěš, čohodla so mje potom prašeš? — Jeli su so naše džěci w lěsu zabłudziłe, kak so wone potom domoj namakaju? — Dokelž tam naši hólcy přeco hišće stejo čakaju, štóż wot was k nim doběži a jim rjeknje, zo njetrjebaju čakać?

c) Sadžine prašenja a wuwołanja w dosadźe.

a) Příklady za spočatkowe położenie:

Jako so w Hodžiju swjatok zwonić poča, přebywaše wy tehdy hišće na poli? — Hdyž sy jich hrozne rěče słyšał, sy-li džě to hišće zwólniwy, z nimi wobkhadzować! — Hdyž so woni takle přečiwo tebi zadžeržuja, maš ty woprawdze hišće w myсли, z nimi so widźeć! — Jeli ja do

Budyšina jutře njepříndu, wopytaš-li mje ty potom nje-dželu w Drježdžanach?

*β) Příklady za nakónčne položenje (kotrež so jenož na-
ložuje, hdyž ma přisudk [prašenie] wosebity doraz):*

Runjež jasne widžiš, zo sy cyle přepokazany, ty to
tola přidać a so nam wuznać njechaš?!

d) Přikazowanske a požadowanske sady w dosadže.

a) Příklady za spočatkowe položenje přisudka:

Hdyž so ēi tam njelubi, wostań radšo stajnje a přeco
pola nas a zapomn wše njeluboznosće tamnišich ludži! —
Chcemy-li sebi zbožnosć dobyć, khodźmy po Božich pu-
ćach! — Nimaš-li hłosa, wuspewaj mjelčo! (Wjela, přisl.
čo. 2510). — Jeli zo ēi winnik jenu ruku tyka, poskić
jemu wobě!

*β) Příklady za nakónčne položenje přisudka (jenož hdyž
ma přisudk wosebity doraz):*

Hdyž so ēi tam tak lubi, to wšak tam zaso dži (to
z cyła k nam njekhodž)! — Jeli so jemu tam njelubi, to
njech k nam příndže! — Hdyž prawaki njejsu, sej kurjatka
zběraj! (Wjela, přisl. čo. 899). — Nimaš-li pjenjez, so pod
ławu zhub! (Wjela, přisl. čo. 2512).

V. Zasuwanske abo wosrjedźne sady.

Zasuwanki (t. j. wosrjedź druheje hłowneje sady za-
suwjene sady), su zwjetša wopowjedźeńske, jara po-
rědko prašeńske abo přikazowanske sady. Położenie jich
přisudka je powšitkownje samsne, kaž pola jednorych
hłownych sadow, tola je spočatkowe položenje najcas-
ćiše, wosebje tež we wupowjedźeńskich sadach.

Příklady:

1. Spočatkowe položenje slowjesa.

a) Wupowjedźeńske sady: Ně, džeše mužik, nětko hišće
nie (str. 109). — Chacha, zasmja so mužik, to hišće njej-
sym (str. 91). — Sto pak sy činił, Janko, wopraša so mać,
zo tak jara płačeš?

b) Prašeńske sady: Jutře dopołdnja naš kral, wěš ty to
hižo?, do Budyšina na wopyt přijědže. — Łoni su njepře-
ćeljo, njejsu to žałostne wěcy?, naš cyły rjany płodny kraj
wupusčili!

c) *Přikazowanske sady*: Wčera sy ty, njeprěj mi to ujacy, cyły džen po měsće wokoło dundał.

2. Nakónčne położenie słowjesa.

a) *Wupowjeděnske sady*: To budžeš doľo čakać móć, jemu młyńk znaprećiwi, snano cyłu nóc (str. 29). — Haj, šešć kórcow mam sobu, wotročk wotmolwi (str. 29). — Ničo wo to, mištrje, młyński wjesoły praji, woda příndze (str. 30).

b) *Prašeńske sady*: Wčera sy ty — a to ty wjacy nje-wěš? — dwaceći hriwnow zhubił.

c) *Přikazowanske sady*: Njedželu sy ty, Jano, a to mi ujacy njeprěj, cyłu nóc hač do ranja po korémach wokoło čahał. — Ja mam wot was, skónčenje to tola přidajće, hišće džewjeć toleř dostać.

Přisp.: Tuto nakónčne położenie w zasuwanekach w žanej druhej słowjanskej rěci njenamakaš, khiba jedyn příklad w pôlskej ludowej rěci pola Ciszewskeho w Krakowiakach: Co ty gádasz?, Marek się pyta (Što ty tola bledžiš?, Marek so praša).

B. Pobočne sady.

1. Powšitkowny hłowny zakoń: We wšitkich-kuliż pobočnych sadach ma słowjeso samsne położenie, kaž we hłownych sadach: zakoń němskeje rěče, zo ma we wšitkich pobočnych sadach słowjeso na kóncu sady stać, w serbščinje njepłaći. To njech tele příklady dopokazajú: Najbóle sylny je tón, kotryž je na sebi z knjezom (Wjel. přisl. čo. 2306). — Štož příndze na třeći jazyk, rozlěta ruče po cyłej wsy (Wjel. přisl. čo. 3950). — Bur bě wjesoły, zo ma telko muki (str. 31). — Kóždy kruwař sebi myсли, zo budže widzany wotročk (Wjel. přisl. čo. 1692). — Młody nabudže mozhow, hdyž ma před starymi wuši (Wjel. přisl. čo. 2167). — Šklé sebi njebjeř, jeli je ze šklički dosć (Wjel. přisl. čo. 3843). — Njerozměšuj prjedy, hač maš muku doma. — Na to jemu wotročk powědaše, kak je jemu młyński zakazał, zo njesmě do młyńcy přińć hladać, kak wón mlěje (str. 31).

2. Wosebity hłowny zakoń: Při zestajowanych słowjesnych twórbach pomocne słowjeso w serbščinje na spočatku pobočneje sady stoji, nic pak na jeje kóncu. Tajke pobočne słowjesa su: być, měć, chcyć, móć a hišće druhe, kotrež maju k wudospołjenju infinitiv za sobu we swojich jednorych twórbach: sym — su, běch — běchu,

buch — buchu, bych — bychu, budu — budža; mam — maju, mějach — mějachu, měch — měchu; změju — změja; chcu — chcedža, chcech — chceychu, móžu — móža — móžach — móžachu, zamoch — zamochu. *Participia praeteriti* (hl. příklady pod a) pak z pomocným słowjesom *być* a *infinitivi* (hl. příklady pod b) z tymi druhimi pomocnymi słowjesami a z „*budu — budža*“ zestajowane, porjadnje na kóncu pobočnych sadow stoja. — Příklady: a) Často so tomu, kiž je na wsy rodženy, w měsće tak prawje njelubi. — Tón, kiž je (štóž je) doľho w městach bydlił, wjacy na wsy won njecha. — Telko pjenjez, kelkož sy ty za džesać lět přečinił, ja swoje žive dny widžał njejsym. — Ja prawje zhonił njejsym, hač sće wy tu zrudnu powěsc slyšeli. — Njemóžeš-li mi ty prajić, štó je džensa k Młyńkecom na wopyt přišoł. — To džě sym wam hižo pisał, zo su nas Świeleyc jutry w Budyšinje wopytać chyli, ale zo njejsu tam přińć móhli. — Tak wjèle wody tam njebě, zo by mleč mohł (str. 39). — Hdyž je knjezej pěc wustudla, zastojnicy hišće doľho z jeho drjewom tepja (Wjela, přišl. 822). — Rano pak, hdyž běše mištr młyńk stanył, přińdže młyński k njemu, prajicy (str. 31). — Dokelž so sy tak zapozdžił, dyrbiš nětko darmičkow hladać. — Što je so potom dale stało, njemóžach zhonić (str. 326). — Njewěm, što sym tebi přikazał (str. 348).

b) Doma nětko skoržeše, što dyrbi tola započeć (str. 29). — Wón mi praješe, zo chce mi wšitke swoje kubla wotkazać. — Wón je tak kłupy, zo móžeš z nim wo scěnu bić. — Jan na nas čakać njemóžeše, dokelž měješe za nanom na polo khwatać. — Hdyž chceše paduch z woknom nutř zalězć, jeho nōcny stražnik za porčmo dosahny a do džery wotwjedže.

3. Wurjadny zakoń: Hdyž pak ma w tutych zestajowanych słowjesnych twórbach pomocne słowjeso doraz abo wosebity wuznam, potom, ale jenož potom wono tež w našej serbščinje na kóncu pobočneje sady stoji. Příklady: Sym či hižo wjacy króć prajił, zo ja to činił njejsym. — Nan je jemu dorazne pisał, zo jemu žanych pjenjez wjacy dawać njebudže (dawać njechce, słać njecha). Hdyž tam ty (Dokelž tam ty) do jich dwora khodžił njejsy, tebje nichtó toho kradnjenja winować njemóže (njebudže). — Hdyž błazn wjazorić njesmě, jeho z černjemi kała (Wjel. přišl. čo. 773).

4. Pobočny zakoń I: W pobočnych prašeńskich a přikazowanskich sadach tež jednory abo njezestajeny při-

sudk na kóncu sady stoji, hdyž ma so doraznje wuzběhnyć. Příklady: Praj wšak mi z prawdu, hač waš nan jutře k nam příndze. — Młyńk k rěcy džše pohladać, hač tam woda je — ale tam žana njebě (str. 30). — W myslach, kajke tež to mléče budže (str. 30). — Ale to či praju, zo mi do młyńcy njepříndžeš! (str. 30).

5. Pobočny zakoń II: Wšitke pobočne prašeňske a wuměnjeńske sady ze złóżku (*partikulu*) -li maju přisudk stajnje na spočatku sady. — Příklady: Njewěm hišće z wěsta, příndu-li džensa k wam, abo wostanu-li doma pola mačerje (ale na wopak: Njewěm hišće z wěsta, hač džensa k wam příndu, abo hač doma wostanu). — Příndžeče-li wy džensa k nam na wopyt, ja cyle wěsće domach wostanu (ale na wopak: Jeli wy džensa k nam na wopyt příndžeče, wostanu ja doma).

Nekrolog LXXII.

Jan Gusta Pjech,

wučer we Wujezdze pola Ketlic, sobustaw Maćicy Serbskeje 1894—1914.

* 29. meje 1871. — † 27. decembra 1914.

Kónc lěta 1914 (třeći džen hodow) znaty sobustaw Maćicy Serbskeje wumrě. To běše Jan Gusta Pjech, wučer we Wujezdze pola Ketlic.

Wón narodži so 29. meje 1871 w Hruboćicach pola Budyšina. Jeho mačeřna rěč bě serbska. Prěnje rozvuchenje dosta Pjech w serbskej šuli na Sokolcy, do kotrejež wón 4 lěta khodžeše. Z wučerjom běše tam tehdy knjez Kral. Potom bu Pjech do Budyšina daty, hdžež wón najprjedy někotre lěta měščanskú šulu a na to praeparandijski wustaw evangelskeho wučeřského seminara wopytowaše. Po wobstatym přijimanskim pruhowanju zastupi wón jutry 1885 do krajnóstawskeho seminara w Budyšinje. Tu wopytowaše wón tež dla pokračowanja w mačeřščinje serbske hodžiny k. sem. wyšš. wučerja Fiedlerja. — Jutry 1891 seminar wukhodžiwi, skutkowaše Pjech jako pomocny wučer 1 lěto na Židowje a dwě lěče w Klukšu. Do tutoho časa padže tež jeho wojeřska služba. Wón služeše pola pěškow w Budyšinje. W lěće 1894 powołachu jeho za statneho wučerja na Židow, hdžež wón po někotrych lětach prěnje šulske městno dosta. Tudy stupi Pjech, 30 lět stary, z knježnu Fridu Holakec z Lubija do swjateho man-

dželstwa, kotrež Bóh z dwěmaj synomaj požohnowa. — Šesnaće lét doňho je njebočički Pjech na Židowje jako wučeř swěrnje džělał, tola je tam wjele mjerzanja měl a wjele njedžaka žnjał. Wsitke přečiwnosće pak a tež přepinanja w zastojnskim džěle přimachu jeho tak, zo wón na pľucach skhori. Tohodla dyrbješe so wón dlějši čas wšeho džěla wzdać, a wón poda so dla wustrowjenja na frizisku kupu Spiekerog. Čerstwy namórski powětr Pjechej k lěpšemu tyješe, tak zo bě jemu móžno, po domojwrócenju zastojnske džěla zaso přewzać. Tola běše přetraty zły čas jeho cyle přeměnił. Pjech bě předy wjesoły, nětko pak cyle čichi člowjek. Dla njelubych nazhonenjow wopušći wón 1. novembra 1910 njedžakowny Židow a nastupi za to wučeřske městno we Wujezdze pola Ketlic. Tam so jemu a jeho swýbjje derje lubješe. Ale bórzy scéhowaše Pjecha nowe njezbože. W zymje 1912 mjenujcy jeho lubowanu mandželska čežko skhori a nahle wumrě. Nětko steješe tu čežkopruhowany z njewotroscenymaj synomaj sam. Jeho zrudoba a starosc běše wězo wulka, a wón bě wot tutoho časa sem kaž sam we sebi zamknjeny. Bórzy wudyri pola Pjecha strašna khorosc. Wón skhori na mozhokaz a dyrbješe so skónčnje do Mało-Swidničanskeje hojeńje podać, pomoc pak tam njenamaka. Khorosc hladajcy přiběraše a wjedžeše ruče k smjerći. 27. decembra 1914 přinjese njezbožownemu w 44. lěće jeho žiwjenja wumoženje. Jeho čelo wotpočuje na Ketličanskim pohrjebnišću. Za wbohej syroci so Pjechowy přichodny nan, kn. wyšsi wučeř em. Holak w Lubiju a jeho swak kn. wučeř Domaška we Łuzy lubosćiwię starataj.

Pjech běše přečelníwy člowjek, swěrny wučeř a dobrý Serb. Serbsku rěč, kotruž wón derje wobknješe, nałożowašo wón rady w šuli, we wobkhadže a při zabawje. Pilnje wobdželeše so wón w młódších lětach při serbskich spěwanskich swjedženjach, na skhadzowankach serbskeje stud. młodoscé a při cyrkwienskich koncertach. Wón běše dobrý a wěsty spěwař a zwjeseli nas ze swojim połnym hłosom wosebje w „Budyskej Bjesadźe“, kotrejež předsydstu wón w posledních lětach jejneho wobstaća přislušeše. Tež w „Towařstwie pomocy za stud. Serbow“ běše wón dlějši čas sobustaw předsydstwa.

Tak widźimy, zo je njebočički wučeř Jan Gusta Pjech našemu lubemu Serbowstwu po móžnosći služil.

Ja skónčam z wutrobnym přećom: „Budź Tebi, serbski bratře, wótca zemja lohka!“

Arnošt Polan.

Nekrolog LXXIII.

Jan Rječka,

tachantski a cyrkwinu wučeř w Budyšinje,
sobustaw wubjefka Maćicy Serbskeje.

* 4. II. 1878. — † 13. VIII. 1915.

Hrózbnje dyri kónc awgusta 1915 struchla powjesč do našich wutrobów: „Jan Rječka je padnył, počeřpiwi rjekowsku smjerć!“ a rozběža so kaž z wětříkom w Budyšinje, haj po cyłych Serbach.

Hdyž dyrbješe při spočatku wójny sobu z najprěňšimi won do pola, so mnozy wosebje w Budyskej serbskokatolskej wosadze ze spodžiwanjom a ze zrudobu prašachu: Čehodla dyrbi naš kantor hnydom won do wójny, a mnozy druzy a młodši su hišće domach? A ze strachom třepotaše wosada wo swojego kantora.

Jan Rječka wojowaše nimale lěto na narańšich bitwiscach a wosta njezranjeny. W juniju 1915 poby krótka čas na dowoleńcy pola nas w domiznje. Hdyž tež jeho něsto přeměnjeneho a khutnišeho namakachmy, běše tola naš luby přečelnawy towarz wostał, a rozžohnowachmy so z nim z dowěru, zo jeho bórzy zaso wohladamy. So wróciwši k wójsku dyrbješe Jan Rječka hnydom ze swojim połkom krajneje wobory čo. 101 do nowych čežkic a krawwnych bitwow pola Przasznysza a pozdžišo do hišće čežsich wojowanjow napřečo twjerdźiznam nad Narewom. A 13. augusta hižo trjechi jeho před Modlinom (Nowo-Georgiewskom) pola Psucina granatowa třeska a rani jeho tak čežcy do šije, zo bórzy swoju čistu rjekowsku dušu wudycha. A wječor samsnego dnja pokhowachu jeho saksey pionerojo blizko wsy pod mócenej krušwinu do wosebiteho rowa.

Jan Rječka narodzi so 4. małego róžka 1878 w Małych Bobolcach, wjescy při podnozy čornomódreho Mnišonca, něhdze hodžinu k połodnju wot Budyšina. Mały Jank je někotru rjanu hodžinku swojego młodego žiwjenja přežiwił tu na měrnym Mnišonskim pohrjebnišću njedaloko staršiskeho domu, a pódla w piwarce zahrodze. Dobreju pěstonow méješe w džedu a wowcy, staršimaj maćerje, ko-trajž sobu w staršiskim domje bydleštaj. Wonaj znaještaj derje stawizny ródneje wjeski a wjedžeštaj rjane a zajimawe drobnostki powědać ze starych časow, wosebje wo bitwje pola Budyšina. A tak je so z jeju erta lubośc k domiznje a k serbskemu ludej do jeho něznej, čućiweje duše wuliwała a zašćepjowała hižo w jeho młodoscí.

„Prěnje škrički wědomosće“ (kaž sam pisaše) dóstawaše w Hornjo-Hórčanskej šuli wot wučerjow Hokera, Wawera a Rothenburka. Pozdžišo příndže do Budyšina na tachantsku šulu. 1891 zastupi do wučeřského seminara. W šuli a na seminaru běše z najkhmaňším šulerjom. Dokelž běše tehdom mało wučerjow, pósłachu Rječku hižo z 3. rjadownje won do swěta. Wot Michała 1894 hač do jutrow 1895 běše z vikarom w Königshajnje a pozdžišo hišće jónu krótka čas w Blumberku. Jutry 1897 zloži khwalobnje poslednje pruhowanje na seminaru a bu za pomocneho wučerja do Žitawy pósłany.

1898 wumrě w Budyšinje serbski wučeř Jakub Kral a Budyske šulske předstejičeřstwo žadaše sebi Jana Rječku za nastupnika zemrjeteho kantora serbskeje cyrkwe. Rozmyslowanja, hač by tuto powołanje njepřijał abo po pruhowanju wólbochmanosće na Lipsčanskemu universitu na dalše študije šoł abo po žadanju swojego dohladowarja, šulsk. radź. Dr. Müllera (rodź. z Měrkowa), w Žitawje wostał, rozrisa jeho nan Michał Rječka, dobry, jara wobdarjeny ryzy serbski syn Budyskeje katolskeje serbskeje wosady. Wón namołwi swojego syna, zo by swoje mocy wěnował Budyškej serbskej šuli a cyrkwi. Jan Rječka bě tu z woprědka z vikarom a po pruhowanju wólbochmanosće ze statnym wučerjom. 10. meje 1900 bu za cyrkwinę wučeřja při serbskej katolskej cyrkwi postajeny a wobkručeny. Jako tajki je 14 lět skutkował. Njecham tu spominać na jeho zastojnske dźěla w šuli a cyrkwi; njecham jeho wuzběhować jako wučeřja njewšđneje wušiknosće a dźěławosće, kotryž je sebi trajace zaslužby dobył wo měšćanskemu katolsku ludowu šulu; njecham jeho rysować jako wučeřja połneho sćeřpliwosće a wótcowskeje lubosće, kotruž wšitkim swojim šulskim dźěćom, wosebje pak małym, khudym a słabym šulerjam přiwobroćeše — njecham tu skónčnje wukhwaleć jeho kantorsku wustojnosć, z kotrejž je mnohim wosadnym so do wutroby zaspěwał a sebi trajacy pomnik stajił w měšćanskiej katolskej serbskej wosadze. Chcu spominać jenož na jeho prócowanja za naše powšitkowne serbske naležnosće. Nimale swój cyły swobodny čas je woprował serbskemu ludej. Wšak běše lubosć k serbskej ródnej zemi do so srěbał hižo wot maćeřnego klina, a nan a mać, dźěd a wowka su tutu jeho lubosć kedźbliwje hajili a spěchowali. Lubosć k serbskemu ludej je jeho wjedla do Budyšina, a zahe spočinaše tu zjawnje dźělać za Serbowstwo. Kak wjele prócy je sebi wot njeho žadała „Jednota“, towarzystwo serbskich dźělačerjow w Budyšinje,

kotrež je 1902 J. Wingeŕ, nětčiši faraŕ w Lubiju, z Rječku a z dwémaj druhimaj přečelomaj załožił.

Jan Rječka přewza w młodym towarzstwie spěwanske hodžiny, a tydzeń wo tydzeń prócowaše so bjez wustaća, škričku musicalnego wumjełstwa wubudžić mjez serbskimi hólcami a holcami Budyskeje wosady. Dokelž pak ličba spěwarjow a spěwaŕkow so přeco přeměnjowaše a mnozy jeho wučobnikow nimo dobreje wole ničo sobu njepřinjeſechu, běše džělo njedžakowne a bjez wjetšeho wuspěcha, tak zo skónčnje sćeřpliwy Rječka po džesačlětnym bědzenju lóst a lubosc k džělu zhubi a hodžiny zběhny. Woprowana próca pak njebě cyle podarmo byla. Rječka zaběraše so při tutym džěle wjele z našimi ludowymi spěwami a hromadžeše nazhonjenja we wuwučowanju měšanych khorow, štož za powšitkownosć dobre płody přinjesy. Tak móžeše za Maćicu wulki spěwanski swjedźeň wuhotować, kotryž so 12. winowca 1912 w sali hospice „Króny“ w Budyšinje wotměwaše. Tu so po dołhim času zaso jónu Serbja ze wšěch kónčinow wobeju Łužicow zeńdžechu a swoje wutroby wokřewichu a zawarichu na krasnych zynkach starych ludowych spěwów, kajkež je naš serbski hudžbnik dr. Jurij Pilk mištrscy zjednoćił w swojej „Smjertnicy“. Pilnje a příkladnje džělaše Rječka tež w drugich serbskich towarzstwach, tak wobdzěleše so stajnje žiwje na wšěch Maćičnych zhromadžiznach, a wot lěta 1910 běše sobustaw wubjerka. 1909 zbudži hudžbny wotrjad k nowemu plódnomu žiwjenju, tak zo běše wjacý lět tutón je nički z Maćičnych wotrjadow, kotryž stajnje a porjadnje džělaše. Tuž dôsta wotrjad wot Maćicy nadawk, zo by Fiedlerjowu „Spěwnu radosć“ za serbske šule z nowa wudał. Nětko sydaše Rječka po dołhich nocach, napominawaše k sobudžělu (ale bjez wulkeho wuspěcha), wupisowaše spěwy, porjedžeše, saješe, a skónčnje wuńdže kniha přeďzela a wobnowjena; tež khabaćik běše Rječka za nju narysował. Cyłe džělo je Rječka sam dokonjał, jenož teksty je k. stud. radž. dr. Muka přehladował. Nimo toho bě tež nakład našeho „Towařſneho spěwnika“ rozpředaty, a Rječka dôsta 1912 wot M. S. nowy nadawk, tež tutu knihu přeďzela a z nowa wudać. Zaso hromadžeše, wuběrowaše a saješe spěwy a hišće w třělnych hrjebjach wonkach na wojownišu w Pólskej přehladowaše poslednje korrekturne listna. 14. novembra 1915 pisaše podpisanemu z Radžanowowa w ruskej Pólskej: „Sym wjesoly, zo sym nowy „Towařſny Spěwnik“ skónčnje hišće hotowy wohlađ.“

Pódla tutych džélow na hudźbnym polu zaběraše so Jan Rječka wjele ze stawizniskimi džéłami. W tachantskim archivje ponuri so do starych aktow a lisčinow, čitajo je z džéla z pomocu swojego swaka, k. fararja Křižanka we Wotrowje a zběraše dženiki starych serbskich wojakow Budyskeje wosady. Płody tutoho jeho džéłanja w poslednich lětnikach „Krajana“ wozjewjowaše pod napismami: „Lěto 1812“ w Krajanu 1812, hděz mištrscy wuži, štož běše něhdy wot džéda a wowki slyšał. — Lěto „1913“ w Krajanu 1913. — „Z wojeřskeho dženika Handrija Haše“ a „Wojeřske jubileje“, w Krajanu 1914. — „Ze stawiznow Mnišonca“, w Krajanu 1915. Za poslednje džélo je wjele lět hromadžíł a zběrał a kopiciu starych aktow předzélał, časćišo na nje spominaše a hišće z pola dostach wot njeho zdychnjenje: „Wjeselu so, zo je džélo skónčne doćišcane.“ Tež do Časopisa M. S. je pisał nastawk: „Serbske narodne pěsnje po přirunaju † dra. iur. Všátka“ (Č M. S. 1912, I) a nekrologaj za Adolfom Sommerom a wyšsim wučerjom Miklawšom Hilu. Pódla wšoho měješe tež dobru basnísku žílu. Tola njeje jeho harfa husto zaklinčala, wón měješe wšak druhich starosćow a džélow dosé. Štož je mi znate, khowa „Łužica“ jenož jenu krótku baseń wot njeho: „Pod Mnišońcom“.

Wosebity džak a khwalbu je sebi Rječka tež ze strony „towařstwa Ss. Cyrilla a Methoda“ zaslužíł. Tu běše wón wubjerkownik za Budyšin a jako tajki z příkladom za cyłe katolske Serbowstwo. Štož je tu nadžélał a wuskutkował, wo tym swědči najlepje zjawný džak, kotryž jemu předsydstwo towařstwa w „Katolskim Posole“ 1915 čo. 36 wěnowaše. Hłuboko wo njeho žarujetaj tež „Towařstwo studowaceje młodžiny“ a „Swobodne zjednoćenjo katolskich wučerjow w Serbskej Łužicy“. Za našich studentow stařaše so swěrnje jako wulcy zaslužbny sobustaw jeje finančneje kommisije.

W towařstwje serbskich katholskich wučerjow běše Rječka jedyn z najswěrnišich a najpilnišich sobustawow. Lědma hdy je bjez wažneje winy žanu jeho zhromadžiznu skomdžíł a na někotryžkuli z jeho přednoškow spomnimy hišće džensa radži. W lěće 1909 běše tež jeho předsyda.

Tak sym z krótka podal přehlad, kak a što je naš Jan Rječka sprócniwje za nas džélał, a dyrbimy wuznać, zo je z darom, kotryž je jemu stworičeř sobu do žiwjenja dał, swěrnje, pilnje a bohače wikował, a ze zrudobu sebi prajimy: što bychmy hišće wot jeho wustojneho pjera wočakować móhli po tutej zrudnej wójnje?! Tola wobraz

jeho žiwjenja by njedospołny był, njebych-li spomnił na njeho jako čłowjeka a křescijana. Kajkeho žadneho muža smy z nim zhubili! Muža bjez poroka a khutneho swědomiteho čłowjeka, kajkicž je mało mjez nami. Z wótrym wóčkom studowaše a sčehowaše hibanja našeho socialneho žiwjenja, a ze starosću zhladowaše do přichoda. „Přińdu čežke časy, tak dale hić njemóže!“ husto rjekny. Próco-waše so, zo by winowatosće, kotrež běše na so wzal, swěrnje dopjelnił, a z příkladom běše za kóždeho, kotryž jeho bliže zezna. Miłeje powahi znjese měrnje a sčeŕpliwe słabosće sobudželačerjow, njeļubowaše do cyła zwadu a wójnu; tola namaka tež razne a krute słowa, jednaše-li so wo zasady. Wón dželaše woprawdże za zboże Serbowstwa a za wotstronjenje wšelakich njedostatkow a njepočinkow mjez nami a njespokojo so z rjanymi słowami, na př. na hlownej zhromadźiznje M. S. Wulcy poměrny, běše tola tež wjesoły towařš při zabawje. Z miłym posměwkom poskičeše dobre žorty a džeržeše duchapołne wćipne narěče, tak zo běše we wšech towařstwach rady widzany a časčišo do zwjeseleńskich wubjerkow woleny. A kajki běše swěrny přečel! Ženje njedótkliwy, stajnje jenak měrny a miły! Wokřewjacy bě wobkhad z nim. Tuž sebi jeho wažachu jenak sobudželačerjo a předstajeni. A njedziwam so, zo jeho tež bórzy we wójsku spóznachu. Hdyž spočatk novembra 1914 prěnje wuznamjenjenja wot našeho krala za sakskich wojowarjow k jeho połkej dőndžechu, dosta wot wojakow swojeje kompanije Jan Rječka prěnju medailliju „sa dobre zadžerženje a wopokazany wosebity měr w přenich čežkich bitwach“. W małym róžku 1915 bu na podwyška powyšeny a jemu so móžnosć poskići, zo by offiċerski kursus wopytał, štož pak Rječka dwójcy wotpokaza. Před swojej smjerću bu wot swojego połka za vice-feldwebla namjetowany, tola tuto wuznamjenjenje wón wjacy njedočaka. Jego feldwebel pisaše po jeho smjerći wo nim, kak je był lubowany wot poddatych a česćeny wot předstajenych, ženje njeje skoržił, nawopak we wšech nuzach, čežach a tradanjach wójny je stajnje wjedžał tróšta za sobuwojowarjow. To rad wěrju. Wšak hižo 14. IX. 1914 mi z pola pisaše: „Moju missiju pytam tu namakać a wuwjesć, kotaž so mi poskičuje w měrnym džele z tym, štož so druhim njecha.“ A 9. I. 1915 piše: „Nětko nam sčeče z wašich garnisonow nowe młodše mocy, kaž slyšimy. Nětko drje khětřišo ke kóncej pónďze! Bóh daj! Počinamy pomału spróčni być... Nječam pak swarjeć. Pokuta nas pyta tak a hinak. Tuž ju sčeŕpnje nošmy, kajkuž ju napołożenu dostanjemy!“

A tak je ze swojimi towarzemi měrnje dale njesł nje-wuprajomne čeže krvawnych bitwów sławnego połka kraje-ne wobory čo. 101, hač běše tež jeho čas dopjelnjeny a Bóh jeho wuprahny z čežkeje kwakle, zo by jemu spožił złotu krónu dobyćera w njebjeskim raju. Tak wotpočuje nětko pola Psucina, njedaloko twjerdzizny Modlina (Nowo-Georgiewska), a wulke pohrebnišćo našich wojakow je wokoło jeho rowa nastalo, tak zo je tež z tutym so dopjelnio jeho přeče, kajkež je wječor do swojeje smjerće swojim sobuwojowarjam wuprajił: „Zo by na pohrebnišću pokhowany był, by-li jeho kulka trjechiła“. Tak wotpočuj w měrje, drohi přečelo! Bóh daj, zo by Ći bratrowska Polska zemja lohka była! Bóh zaplać Ći, luby bratře, z njebjeskim mytom wšo džělo a pröcu, štož sy za nas dokonjał a přetral!

Michał Wjerab.

Nekrolog LXXIV.

Franc Kral,

wučer w Kamjencu, podwyšk w saskim wójsku, redaktor „Łužicy“, pilny a płodny serbski spisowač, horliwy sobustaw M. S.

* 26. XI. 1886.

† 25. IX. 1915.

Čah morjenych mortwych rosće a přiběra w tutej nje-člowjeskej wójnje. Jenotliwcy, swójby, towarzstwa, narody, ludy žaruja a žałośća wo swojich, kiž padaju do njeličom-nych rowow w cuzej zemi. A bjez domizny so tam dwójcy čežko mrěje.

Serbskeho luda mysle sahaju tež žarujo do dalokeje cuzby, hdžež hižo telko jeho synow spi spar wěčnego měra. Z wótrym mječom bije nam smjertny jandžel rany, nje-hladajo na starobu, na staw, na wažnosć. A tak je nam tež přezahe rubił našeho lubowanego Franca Krala, młodego naradowca, swérneho wučerja, nadžiju Serbowstwa. Franc Kral 25. septembra 1915 padny, z granatu smjert-nje ranjeny w blízkosci Loretanskeje wyšiny pola Loos a wotpočuje nětko na pohrebnišću rjekow w Lens w francozskej zemi. Rjek we wojowanju za swój lubowany narod wumrě jako rjek w boju za wóteny kraj, za swjatu wěc. „Kompagnija zhobi z nim jenoho z najlepšich a naj-

njebojaznišich podwyškow. Žanomu strachej so njewotwala-kujo bě wón wojakam stajnje z dobrym příkladom. Wón njebě jenož zmužity, khrobły wojak, ale tež swěrny towařš. Cyła kompanija měješe jeho rada a tohodla wobžaruje jara jeho smjerć. Wona wobkhowa jemu stajnje čestne wopomnjeće.“ Tak sudžachu wo nim jeho předstajeni.

Kak žalostnje a hrubje su runje tehnom na městno-
sći jeho smjerće wojowaše, zdzeli mi w lisče, kiž bě dwaj
dnjej do swojeje smjerće w třelných hrjebjach pisał. „... Pola
nas wenka je runjewon žalostnje. Přeco hórje a hórje
ruja kanony a mörzarje. Pola Arrasa su tež hižo sylne
nadběhi, pola nas drje bórzy scéhuja. Zda so, kaž by
tole njemdre wojowanje bóle z francowskeje strony wu-
khadžało. Předobyć so woni tu njemóža, mamy tu straš-
nje wjele artillerije a kóždy džeń nowu z Ruskeje přiwo-
žuja. Ale ludži budže zaso wjeie, wjele koštowač. Tale
Loretanska hora a smjertny doł, w kotrymž wjes Souchez
leži, ow kelko rěkow krwě je tuta zemja hižo spóžerała.
Stotysacy su tu krawawili. A hišće njeje tu kónca! Znowa
roztorhuja granaty dawno rozrytu zemju, to maš jenož
džeru při džérje. Kóždy kusčičk hrjebje, kiž nam škit a
wućek skiča, nam roztrěleju. Štóż je tudy sobu so bědžil,
je něsto nazhonił. Hdy bychmy jeno bórzy dale móhli,
z tuteje hele won!“

Hižo 2. augusta 1914 čehnješe Franc Kral k zapadej na
krwawne wojowanje. Na wutrobu skhoriwi — srjedź bitwy
padny nahle k zemi a tak roznjese so hižo tehdy powěsc, zo je
padnył — lěkowaše pak so najprjedy w twjerdžizne We-
selu nad Rheinom a potom na 7 njedžel w Kamjencu.
Tola jeho wabješe zaso won do boja, hdzež bubon klinči,
hdzež třelby ruja. Na swjateho Mikławša (6. decembra
1914) pobychmoj hišće hromadže w Budyšinje, zo by so
tam ze sotru rozžohnował, a wječor zawdachmoj sebi we
Halštrowje ruku na — zasowidženje. Bóh je hinak
chcył, je sebi jeho žiwjenje za wopor žadał a tuž njesměmy
z nim so wadžić, byrnjež nas bóle wutroba bolała. Jeho
městno mjez nami wupjelić njebudže tak lohko. My ro-
wjenkojo budžemy dyrbjeć swoje mocy podwojić, zo bych-
my rany, našemu narodej z wójnu nabite, zaso wuhojili.

Franc Kral narodži so 26. novembra 1886 w Radwo-
rju, hdzež bě jeho nan dołhe lěta z wučerjom; tuž wón
potajkim ani 29 lět swojego žiwjenja njedocpě. Hižo za
čas šulskich lět — běch tehdom w Radworju z druhim
wučerjom na tamnišej šuli a naslědnik jeho nana — je-
wjachu so jeho wosebite dary ducha a mysle a tuž so z ča-

som na wučeřské powołanie hotowaše. Štó by sebi myślił, zo z tuteje łahodneje postawy na Radwořskéj šulskej ławcy dorosće duchowny hobr, w lubosći wobjimujcy cyły serbski lud a kraj??

Šesć lět wjesnu šulu wukhodžiwši poda so na tachantsku wučeřnu do Budyšina a wopytowaše tam pozdžišo katolski wučeřski seminar, hdžež jutry 1907 swoje dokónčne pruhowanje khwalobnje wotpołoži. Po jenolětnej wojeřské službje w pěšim regimenē čo. 103 bu 1908 za pomocneho wučerja do Khrósćic powołany.

Tu namaka bórzy w zastojnstwje a w towařstwje wobšérne polo za swoju narodnu džélawosć. Bě džé wot młodosće sem jara zahorjeny a přeswědčeny Serb w mysli a wutrobje, kajkichž z rědka mjez nami nadeňdžemy, a wosta swojemu narodej swérny hač do posledneho zdýchnenja. To běštaj jemu dobray serbskaj staršej kruče zaščěpijoj. Narodna mysl překisa jeho cyłe žiwjenje. Přez svoje serbske listowanje namołwieše wšednych Serbow serbskeho pjera so přimać a tak w serbšinje so wudokonjeć.

Wosadne towařstwa podpjeraše jeho nazhonita ruka w přestajenju serbskich džiwadłow; džiwadłowne kruchi pilnje z druhorodneje literatury přełožeše a za serbske jewišća připrawješe. Wšelake rukopisy khowaju drje so hišće w podzelných towařstwach. Najznačiša hra z jeho pjera je „Burska kreŵ“, kiž w číšcu wuńdže a přeni raz na 20lětnym jubileju „Towařstwa Serbskich Burow“ 1908 w Małym Wjelkowje so předstaji. Powěsc wo khwalobnym přełožku dóndže po rozpućach k wušomaj autora, šlezyskeho fararja Ölsa, a Rachlowe — pod tutym spisowačelskim mjenom, dopominacym na wěste počahi z Rachlowom pod Čornobohem, pisaše a wudawaše swoje spisy — dyrbješe 100 hriwnow zarunanja — *quasi khłostanja* — za „njedowoleny“ přełožk płaćić, štož pak towařstwo přewza, na kotrehož namołwjenje bě hru zhotowił. Dale zeserbšći hodownu hru „Zbożowne hody“ a přihotowa za číšc „Krasne wobrazy a druhej žortnej hrě.“

K wosławjenju 50lětnego jubileja serbskeho džiwadła wuda přiručnu knihu za serbske towařstwa pod mjenom: „Naše džiwadło“. To je zakladna knižka, kiž w serbskim pismowstwje hač dotal runjeća njeměješe. Pod aegidu „Domowiny“ wudata budže wona wažena a pytana pomoc za naše towařstwa při zarjadowaniu džiwadłów a podobnych swjatočnosćow. W njej su wšitke hač dotal spisane serbske džiwadłowe hry wobprijate a po wobsahu rozri-

sane a mnohe pokiwy za jemišćo a hrainerjow, wo drastach a druhim přidate. Zapisk towařstwov z trěbnymi naspomnjenjemi wolóžuje zwisk mjez nimi a tak přinošuje kniha k wožiwjenju narodneje myslé. Z njej je sebi njebočički njezachodny pomnik stajił we wutrobach všech serbskich towařstwov, kotrychž wažnosć za zdžerženje naroda Kral zahe spózna. Što bě wón za naše towařtowe žiwjenje, to rozpisowač rěka džél stawiznow našich towařstwov w poslednim lětdžesatku pisač. Hižo w prěnich lětach swojich studijow khwataše do koła serbskeje studowaceje młodžiny a zahorješe ju za swoje narodne ideje, kaž tež tam pokiwy a radu pytaše. Pod tutym wliwom započa „Raj“, časopis za pěkne džěći, wudawač a to hišće jako wučome seminara; k njemu přidruži so pozdžišo „Zahrodka“ w starym prawopisu, wosebje za evangelsku šulsku młodosć. Wobaj spisaj so mjez serbskimi džěćimi rad čitaštaj a přez dopisowanje „z wujom“ nawuknychu wšelacy tež serbski pisač, scelechu samo přinoški do teju časopisow. Wonaj staj wjele k narodnemu zmyslenju mjez našej młodžinu přinošowało. Nadžiomnje so po wójnje zaso zhrabatej a swój puć do serbskich statokow namakatej.

Zastupiwi do zastojnsta, džělaše njebočički wjele w serbskich towařstwach. Jaseńca, Khrósćicy, Pančicy, Njeswačidlo, Wulke Zdžary, Łaz, Rakecy a hišće druhe serbske wsy, hdjež su narodne towařstwa zaměscene, wažachu sebi jeho njesebičnu podpjemu a wustojnosć organisačije. Wón da nastork k założenju wjacorych serbskich towařstwov, derje wjedžo, zo jenož přez nje je nam móžno, rěč a narod zdžeržeć. Tu zjewješe swój organisatoriski talent. W zarjadowanju swjedženjow mješe njewšednu wušiknosć. Přez přednoški, předstajenja, wutrobite słowo zahorješe lud za jeho narodne kubla. Serbske zhromadźizny, skhadzowanki a swjedženje wopytowaše pilnje a pomhaše wšudże a wšudżom ze słowom a skutkom a bě rad widžany a witany hosc, wosebje tež swojego přečelneho wašnja dla. Wšitey mějachu jeho rad. A kaž džén zwjetša pola nas Serbow je, přenapina při tym swoje materielne mocy.

Přez swoje wubjerne předstajenja džiwadłow wědžeše swjedženjam wosebity wuraz dać. Na to je wjele časa, prócy a woporow nałożował. To začuwachu wosebje Kamjenčenjo, kiž wuley wo njeho žaruja, wšitey spominajo na jeho lubosćiwy a ponižny wobkhad z kóždym, tež z najjednorišim a najkhudšim čłowjekom. Tu pytaše Serbow w jich domach a namołwješe staršich, zo bychu ze swo-

jimi džěćimi najprjedy serbski rěčeli, štož bě so jím z wěsteje strony nawopak radžilo. Tež Češa, zasydleni w Kamjencu, su jemu džakowneho wopomnjeća dołžni. Za nich je so wjele starał, jich rozwučował a jim pomhał, móžeše džen nimale běžne česki. Běše jich zastupjeř před tamnišej politiskej wyšnosću, srjedžíčeř mjez Němcami a Čechami. Poř přeču šulskeje wyšnosće wučeše česke džěći a českich pokračowacych šulerjow we wosebitych šulskich hodžinach w němčinje, a jeho wuspěchi nadobychu jemu khwalobne připóznaće předstajenyh. W tamnišim českim towarzstwje „Bjesada“ je pilnje skutkował. Znaty jako zarjadowař džiwadla a wustojny hrajeř, zabawješe mišterscy swojich připoslucharjow. Runje na tutym polu njeměješe mjez Serbami tak wušikneho předkhadnika. To začuwachu tež němske měšćanske towarzstwa, kotrymž bě jara witany nawjedowař Kamjenskeho towarzstwowehej jevišća. Tu wobkhadžowaše z kóždym, z Němcem a ze Słowjanom, jenak přečelnijiwe. Ze Serbami pak so jenož serbski rozmołwješe a strowješe. Njehańbowaše so ženje, za swoje Serbowstwo a za swój narod wustupować. To samo Němcam imponowaše, zo so wšudžom jako swérny Serb wuznawaše a wopokazowaše.

Wukubłanje a zahorjenje serbskich džěći za serbsku rěč a narodnosć měješe jara na starosći. „Štóž ma młodosć, ma přichod.“ Tutu zasadu bě sebi zahe do wutroby zaščepil. Za naše serbske džěći džen pisaše jeho pilne pjero časopisaj — dalše wudawanje „Raja“ je „Swobodne zjednoćenstwo katolskich wučerjow serbskeje Łužicy“ pod redaktorstwom Michała Nawki na so wzało, — za nje wudawaše wot l. 1911 mału protyčku „Nadžija“, kotraž so tak spodobaše, zo bě nakład druheho lětnika za krótka čas do čista rozpředaty. Dalše wudawanje z wěstych přičinow zasta, po wójnje dyrbi so jej zaso naša kedźbnoć přiwobroćić. Knižka, bohata na wobrazach, powučacych a zabawnych přinoškach, činješe džěćom wulke wjesele. Tuž kupowachu a čitachu ju samo wot so. To bě njewočakany wuspěch.

Na poli pismowstwa bě Kral z domom kaž lědy štō mjez serbskimi spisowaćelemi w tak młodostnych lětach, docpěwši hakle 27 lět swojego žiwjenja, hdyž so pod brónje zawała. My widżachmy jeho bórzy po Čišinskim jako redaktora „Łužicy“, kotruž hač do spočatka wójny 1914 redigowaše. Wosebje zarjadowaše w njej jara khwalobne „Serbski přehlad“, w kotrymž cyłe narodne žiwjenje zjewješe. Přez „Łužicu“ stupi do wužšeho zwiska z druhiemi Słowjanami, hdžež bě wona z witanym hosćom. Toho-

dla wěnowachu wšelake słowjanske časopisy, mjez nimi wosebje česki literarny a kulturny tydženik „Novina“ (1915 čo. 5) a wulki illustrowany tydženik „Zlata Praha“ (1915 čo 6, str. 70) našemu Kraley jara počešcowaće dopomjeńki z pjera našeho lubeho přečela Adolfa Černeho a „Světozor“ přinjese w 13. čisle jeho wobraz. Tak měješe njeboćički dobre mjeno pola wukrajnych a tukrajnych a je Serbow khwalbu a česć rozmnožeć pomhał. Pódla swojeho mnoheho zastojnskeho a druhého narodneho džela dopisowaše pilnje do „Katolskeho Posoła“ a do „Serbskich Nowin“, tež „Krajan“ přinošowaše wšelake jeho nastawki. Tuž tež wěnowachu jemu wulcy česćace wopomnjeće „Serbske Nowiny“, čo. 42 (16. okt. 15) a čo. 43 (23. okt. 15), „Katolski Posoł“ čo. 44 (30. okt. 15) a čo. 52 (24. dec. 15) a „Łužica“ 1915, čo. 10/11. Jeho nakhwilne dopisowanje do němskich nowinow měrješe so na zakitanje Serbstwa přečiwo wupadam na narod, šulu a cyrkej. Při wólbach do krajneho a khěžorstwowehe sejma wustupowaše ze słowom a pismom za našich kandidatow a je tak serbskej wěcy k dobyęu dopomhał.

Franc Kral bě narodowc, kiž na wšech polach za swój lud a kraj wuspěnje skutkowaše. Jeho derjeměće a wuwianje bě jeho prěnja žiwjenska zasada. Swoje cyłe džělo měrješe so na rozróst a zdžerženje našeho naroda, na kotrejnž z čělom a dušu wisaše. Byrnjež by při swojim narodnym průcowanju njewjesołe nazhonjenja činił, štož nikomu zalutowane njewostanje, njezhubi tola nadžiju na lěpsi přichod Serbowstwa. Ze swojej narodnej přeswěđenosću pohonješe liwkich, skručeše khablacych, a mnozy dowěrjachu so jemu. K mnohim a rjnym wuspěcham dopomha tež jeho šlachotna powaha. Na cuzej zemi wotpočuje nětko nadžije połny wótčinc. Mała hórka w Lens je smuha pod jeho žiwjenski běh. K zapadej sabaju želne mysle swěrnych Serbow, kiž z džaknej wutrobu spominaju na lubowaneho přečela a bratra. Za sprawnu wěc je do boja čahnył a rjekowskeje smjerće namakał. Jeho mjeno je z njewuhasnymi pismikami do serbskich annalow zapisane. Budź jemu cuza zemja lohka! R. i. p.

Jurij Słodeňk.

Nekrolog LXXV.

Dr. med. Jan Česla,

wokrjesny lěkař w Neveklowje, serbski basnik,
sobustaw Mać. Serb. 1873—1915.

* 16. dec. 1840.

† 11. okt. 1915.

Džen 11. okt. 1915 wnmrě w Čechach w Neveklowje tamniši wokrjesny lěkař MUDr. Jan Česla abo kaž so zwjetša mjenowaše Jan Handrik-Česla, kotryž je tam na wšě 45 lět skutkował a bě česčeny jako woporniwy přečel wšěch čerpacych. Njemnozy z tych, ke kotrychž ložu přikhadžeše, buchu sebi wědomi, zo jim přinosa pomoc a wolόženie syn najmjeňšeho słowjanskeho naroda, a hišće mjenje z nich je wěđało, zo bě jich tak lubowany lěkař we swojich młodych lětach zahorjeny lužisko-serbski basnik. Česla běše syn katolskeje Łužicy (narodži so 16. dec. 1840 w Boranecach p. Radworja) a příndže 1854 do seminara, kotryž maju katolscy Serbja na Małej Stronje. W Prahy dostudowa gymnasium a lěkařstwo, hděž spózna českú literaturu, wosebje poesiju; tu docyla tak přiwukny k českemu žiwjenju, zo so rozsudzi, so w Čechach zasydlić. Česki wliw je w jeho literarnych džělach jara spóznać. Hnydom w přením lěče swojeje literarneje džěławosće (1862) přełoži wón Klicperowu wjeselohru „Rohovin Čtver-rohý“ do serbštiny pod napisom: Rohowin Štyrirohač, kotrejež předstajenje bu zakladne za lužisko-serbske dži-wadło (přełožk wuńdže čišćany w Časopisu Maćicy Serbskeje); pozdžišo přełožeše tež drobniše powědańčka (w knizy wuda Prawdowe powědańčko „Nawożenja ze štyrjomi stami“). Při swojich samsnych džělach měješe so po českých příkladach w balladě a w pěsnjach lubosće; wliw Čelakowskeho, Erbena a Hálka je jasnje widzeć. Po někotrych dobrých pospytach w balladach zmuži so tež na wjetši epiški pospyt, kotryž wjele lubješe (za přichod). Běše to lyriska-episka baseń „Kral Přibysław“ (1868), kotař so wróća k dawno zašlym časam wojowanja połobskich Słowjanow wo samostatnosć. Po kronikařskich powěsčach knježeše w druhéj połojcy X. lětstotka w kraju Zhorjeleskim wjeŕch Crescentius, kotrehož słowjanske mjenje je tehdy mohło rěkać pak Přibysław pak Rostisław. Jeho hród Němcy předobychu; wjeŕch sam při tym padny abo — kaž někotři wuložuja, powołajcy so při tom na delnjo-łužiske powěsće wo njemjenowanym „lužisko-serbskim kralu“ — čekny do delnjołužiskich Blótow a tam sebi za-

łozi nowe knježtwo. Na tutym njewěstym podłożku zbasni Česla swoju baseń we třoch spěwach; přeni z nich powěda wo Přibysławowej mocy a slawje a wo radosći jeho žiwjenja, mjenujcy wo jeho dźowcy Ladzé; druhí, jak njeprćećel do kraja so doby, a třeći wo přewinjenju a zničeñju hrodu. Lada přisadzí žiwjenje, wjerch sam pak čeka, tak zo njeprćećel widzi „zo njeje hišće kónc lužiskō-serbskeho žiwjenja“. Baseń kónči z apostrofu na Přibysławowy hród. — Po tutym pospyće młody romantik zahe wotmjelkny. Léta 1872 — dźesać lét po přenim wustupje — pokaza so posledni króć w samym lěče, hdyž zemrě Handrij Zejler. Ze Zejlerowym nastupnikom, kaž tehdy we Łužicy wočakowachu, Česla njebu — tón w tym času lužiskim Serbam nastawaše w drugim studenēe Pražského serbskeho seminara: w Jakubu Bartu-Čišinskim. Česla zažiwi so do českoho žiwjenja, tola swoju narodnu rěč a zemu njepresta lubować. Z kajkej radosći scéhowaše młode serbske hibanje, widzach sam przed lětami (mi so zda 1902), hdyž přikhwata do Prahi na lužisko-serbski wječor (w Narodnym Domje na Winohradach). Běše to naju prěnje a jeničke wosobinske zetkanje. Dobra Česlowa wutroba błyśčeše so jemu z wočow, rozwjeseleneju, zo po dołhim času zaso rěci serbscy a wo Łužicy.* Tam budže na njeho přeco z česćownosću spominane; w stawiznach lužisko-serbskeje literatury ma zawěscene čestne mjeno, byrnjež tež dale přenich pospytow dôšoł njeje. Běchu pak to tola posypyty, za tamniši čas wažne a wone tež zawostajichu widzomnu čér.

Adolf Černý.

Přirunaj k tomu: Dučmanowe „Pismowstwo katolskich Serbow“ I, 50 a II, 26 a Adolfa Černeho „Basnistro lužiskich Serbow“, pod.: Jan Česla.

* Jego knjeni mandželska Ernestina redaktorej našeho »Časopisa M. S.« 18. okt. 1915 wo nim pisaše: Njebočički je stajnję z wulkej lubosću na swoju serbsku domiznu spominał a čas, hdyž jeho kózde lěto jeho sotra wopytowaše, je přeco ze žedzenjom wočakował, zo by so z njeju mohł we swojej lubej maćefnej rěci rozmołwjeć.

Přisp.: Wučahi z protokollow, rozprawy, kwitowanja přinoškow a zličbowanja z lěta 1914 a 1915 so hakle na kóncu lětnika 1916 podadža.

Wobsah.

Wótšowašski rukopis. Podał dr. Ernst Muka	str. 3
Rěčespytne drobnostki. Podawa Jurij Libš. (Pokračowanje)	„ 23
Ze stawiznow Wjerbańskeje cyrkwje we Wjerbnje w Blōtach.	
Zestajał farař ryčeř B. Krušwica	„ 34
Serbske rukopisne a čišćowne drobnostki. Zezběral a wozjewił dr. E Muka	„ 48
Pokazka Łukowskeje podrěče delnjeje serbšiny z časa do 1600.	
Podał dr. Ernst Muka	„ 52
Stary delnjoserbski rukopis. Wopisał dr. E. Muka	„ 53
Wjerbańske rukopisne spěwaſke. Wozjewił dr. E. Muka	„ 56
Wohidma a wudma w serbščinje. Zezběral † Jan Radyserb-Wjela	„ 61
Nekrolog LXXI. (Karl August Kubica, z podobiznu)	„ 68
Dwě delnjoserbské rukopisnej agendže. Wozjewił dr. E. Muka	„ 71
Wohidma a wudma w serbščinje. Zezběral † Jan Radyserb-Wjela (Skónčenje).	„ 79
Prohi Dnjepra a městne mjena z 10. lětstotka. Wujasnił dr. Ernst Muka	„ 84
Ze stawiznow Wjerbańskeje cyrkwje we Wjerbnje w Blōtach.	
Zestajał farař ryčeř B. Krušwica (Pokr. a kónc)	„ 89
Městno słowjesa w serbskich sadach. Načisnył dr. Ernst Muka	„ 126
Nekrolog LXXII (Jan Gusta Pjech)	„ 139
Nekrolog LXXIII (Jan Rječka, z podobiznu)	„ 141
Nekrolog LXXIV (Franc Kral, z podobiznu)	„ 146
Nekrolog LXXV (dr. med. Jan Česla, z podobiznu)	„ 152

Wobsah.

Dwě delnjoserbskej rukopisnej agendže. Wozjewił dr. E. Muka	" 71
Wohidma a wudma w serbšinje. Zezběral † Jan Radyserb-	
Wjela (Skónčenje).	" 79
Prohi Dnjepra a městne mjena z 10. lěstotka. Wujasnił dr. Ernst	
Muka	" 84
Ze stawiznow Wjerbańskeje cyrkwe we Wjerbnje w Blótach.	
Zestajał farař ryčeř B. Krušwica (Pokr. a kónc)	" 89
Městno słowjesa w serbskich sadach. Naćisnył dr. Ernst Muka	" 126
Nekrolog LXXII (Jan Gusta Pjech)	" 139
Nekrolog LXXIII (Jan Rječka, z podobiznu)	" 141
Nekrolog LXXIV (Franc Kral, z podobiznu)	" 146
Nekrolog LXXV (dr. med. Jan Česla, z podobiznu)	" 152

Z nakładem Maćicy Serbskeje je wušla

125. Protika „**Předženak**“ na lěto 1916.

→ Wo zapłačenje lětnych a wosebje tež zastatych přinoškow (kóždolětnje 4 hr. abo w cuzych pjenjezach po kursu) a wo dary za dom M. S. najpodwólnišo prosymy. Pokladnikowa addressa za póst je: Oberlehrer Michael Werab, Bautzen (Sachsen), Lauengraben 2III, Serb. Dom.

Tež prosymy, zo bychu nase čescene sobustawy swojich znatych k přistupjenju do našeje Maćicy Serbskeje namołwjeli.

→ Dale naležnje prosymy wo dary do Maćicneje knihownje a do našeho Serbskeho Museja. Dary za knihownju prosymy słać z addressu: Sem.-Oberl. em. K. A. Fiedler, Bautzen, Moltkestraße 16, a dary za musej z addressu: Oberlehrer Michael Werab, Bautzen, Lauengraben 2III — Serbski Dom.

→ Dla zmôžnjenja porjadneho připosyłania Časopisa a spisow M. S. je trjeba, zo čescene sobustawy wšitke přeménjenja swojich adressow prawje bórzy redaktořej Časopisa wozjewuje.

Rozeslanje Časopisa M. S. stava so dwójcę wob lěto a to stajnje po jutrach a po Michale. Hdy by něchtó wozjewjeny spis njedostał, njech sebi žada z lisćikom pod addressu: Studienrat Prof. Dr. Ernst Muka (Mucke), Freiberg (Sachsen).